

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

**ΠΜΣ Εφαρμοσμένη Διαιτολογία-Διατροφή, Κατεύθυνση:
Μοριακή Διατροφή**

**Επανελέγχος διατροφικών συνηθειών των εθελοντών της μελέτης
TEENAGE και προοπτική συσχέτιση με δείκτες υγείας: ο ρόλος των
γονιδίων**

Μεταπτυχιακή διατριβή

Ευαγγελία Μέντσιου Νικολάου

Αθήνα, 2023

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

**ΠΜΣ Εφαρμοσμένη Διαιτολογία-Διατροφή, Κατεύθυνση:
Μοριακή Διατροφή**

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή

Γεώργιος Δεδούσης

**Αντιπρύτανης Ακαδημαϊκών Υποθέσεων και Διασφάλισης Ποιότητας,
Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο**

Μανιός Ιωάννης

**Καθηγητής, τμήμα Διαιτολογίας και διατροφής, Χαροκόπειο Πανεπι-
στήμιο**

Τσίγκος Κωνσταντίνος

**Καθηγητής, τμήμα Διαιτολογίας και διατροφής, Χαροκόπειο Πανεπι-
στήμιο**

Εγώ η Ευαγγελία Μέντσιου Νικολάου,

δηλώνω υπεύθυνα ότι:

- 1) Είμαι ο κάτοχος των πνευματικών δικαιωμάτων της πρωτότυπης αυτής εργασίας και από όσο γνωρίζω η εργασία μου δε συκοφαντεί πρόσωπα, ούτε προσβάλλει τα πνευματικά δικαιώματα τρίτων.
- 2) Αποδέχομαι ότι η ΒΚΠ μπορεί, χωρίς να αλλάξει το περιεχόμενο της εργασίας μου, να τη διαθέσει σε ηλεκτρονική μορφή μέσα από τη ψηφιακή Βιβλιοθήκη της, να την αντιγράψει σε οποιοδήποτε μέσο ή/και σε οποιοδήποτε μορφότυπο καθώς και να κρατά περισσότερα από ένα αντίγραφα για λόγους συντήρησης και ασφάλειας.
- 3) Όπου υφίστανται δικαιώματα άλλων δημιουργών έχουν διασφαλιστεί όλες οι αναγκαίες άδειες χρήσης ενώ το αντίστοιχο υλικό είναι ευδιάκριτο στην υποβληθείσα εργασία.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την κυρία Νάνα Καλαφάτη που με κατεύθυνε καθ' όλη την περάτωση της συγκεκριμένης εργασίας από τη συλλογή δεδομένων των εθελοντών μέχρι τη στατιστική ανάλυση και την ερμηνεία των αποτελεσμάτων. Επίσης ευχαριστώ θερμά την κυρία Δέσποινα Μπρέκου για τις πολύτιμες συμβουλές και το χρόνο που αφιέρωσε στην επίλυση των αποριών μου στις στατιστικές αναλύσεις.

Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κύριο Δεδούση, ο οποίος μου έδωσε την ευκαιρία να ασχοληθώ με ένα τόσο ενδιαφέρον θέμα, όσο είναι η επαναξιολόγηση δεικτών υγείας με τον τρόπο ζωής και το ρόλο του γενετικού υποβάθρου των εθελοντών.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	5
Περίληψη στα Ελληνικά	7
Abstract ή Περίληψη στα Αγγλικά	9
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	11
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	12
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	15
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	17
Κεφ. 1. Μη μεταδιδόμενα νοσήματα.....	17
Κεφ.2. Ορμονική ρύθμιση της όρεξης.....	18
Κεφ.3. Παχυσαρκία	20
Κεφ.3.1. Πολυγονιδιακή παχυσαρκία	20
Κεφ.3.2. Μονογονιδιακή παχυσαρκία	22
Κεφ.3.3. Επιπολασμός παιδικής παχυσαρκίας	23
Κεφ.3.4. Διατροφικές συνήθειες& τρόπος ζωής παιδιών και εφήβων	24
Κεφ.3.5. Αιτιολογικοί παράγοντες εμφάνισης παιδικής παχυσαρκίας	25
Κεφ.3.6. Νεαροί ενήλικες: διατροφικά πρότυπα & τρόπος ζωής.....	27
Κεφ.4. Μεταβολικό σύνδρομο	29
Κεφ.4.1.Δυσλιπιδαιμίες	29
Κεφ.4.2. Ανοχή στη γλυκόζη.....	30
Κεφ.4.3. Υπέρταση	30
Κεφ.5. Επιγενετική και γενετική προδιάθεση	31
Κεφ.5.1. Διατροφή	33
Κεφ.5.2. Άσκηση.....	35
Κεφ.5.3. Στρες.....	36
Κεφ.5.4. Κάπνισμα.....	37
ΣΚΟΠΟΣ	39
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	40

1.Πληθυσμός μελέτης	40
2.Μεταβλητές.....	40
2.1. Ανθρωπομετρικά χαρακτηριστικά	40
2.2. Αξιολόγηση διατροφικής πρόσληψης.....	40
2.3 Αξιολόγηση φυσικής δραστηριότητας	41
2.4 Αξιολόγηση της ποιότητας ζωής	41
2.5 Γενετική ανάλυση	42
3.Στατιστική ανάλυση	42
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....	43
Περιγραφικά Χαρακτηριστικά.....	43
Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης.....	46
Προοπτική ανάλυση	48
Έλεγχος χ^2 μεταξύ κατηγορικών μεταβλητών.....	50
Μοντέλα λογιστικής παλινδρόμησης.....	53
Ο ρόλος των γονιδίων	58
ΣΥΖΗΤΗΣΗ	66
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	73
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	81

Περίληψη στα Ελληνικά

Η παιδική παχυσαρκία αποτελεί ένα πολυπαραγοντικό νόσημα το οποίο συχνά ακολουθείται από παχυσαρκία κατά την ενήλικη ζωή και επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες του τρόπου ζωής. Σήμερα είναι γνωστό πως πολλοί μονονουκλεοτιδικοί πολυμορφισμοί (SNPs) σχετίζονται με δείκτες παχυσαρκίας και στις δύο ηλικιακές ομάδες. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι ο επανέλεγχος, μετά από δεκαπέντε έτη, των διατροφικών συνηθειών των εθελοντών της μελέτης TEENAGE και η προοπτική συσχέτιση τους με ανθρωπομετρικούς δείκτες. Θα ακολουθήσει δημιουργία νέων γενετικών σκορ κινδύνου (GRS) και η διερεύνηση συσχέτισης με τους δείκτες παχυσαρκίας, τις διατροφικές συνήθειες καθώς και την προσκόλληση στη Μεσογειακή διατροφή των εθελοντών.

Μεθοδολογία: Έγινε συλλογή δεδομένων μέσω τηλεφώνου από τους εθελοντές της TEENAGE για τους ανθρωπομετρικούς δείκτες, τις διατροφικές συνήθειες, τη φυσική δραστηριότητα και την ποιότητα ζωής. Στη συνέχεια δημιουργήθηκαν μεταβλητές για τη μεταβολή της κατηγορίας του δείκτη μάζας σώματος (ΔΜΣ) από την αρχική στην προοπτική μελέτη, και αντίστοιχα για τη μεταβολή βαθμού προσκόλλησης στη Μεσογειακή Διατροφή. Τέλος δημιουργήθηκαν 4 GRSs για τους δείκτες παχυσαρκίας.

Αποτελέσματα-Συμπεράσματα: Φαίνεται πως οι κατηγορίες του ΔΜΣ κατά την εφηβεία σχετίζονται με τη μεταβολή της κατηγορίας του ΔΜΣ από την εφηβεία στην ενήλικη ζωή και τη μεταβολή της προσκόλλησης στη Μεσογειακή Διατροφή. Επιπλέον, η κατανάλωση προϊόντων αυξημένων σε ζωική πρωτεΐνη στην εφηβεία, σχετίζεται με το ύψος στην ενήλικη ζωή και ίσως έτσι να επηρεάζει την ανάπτυξη. Από τα GRS που δημιουργήθηκαν, μόνο το $GRS_{\Delta M \Sigma}$ σχετίστηκε με το ΔΜΣ στο baseline, το ΔΜΣ στο follow-up και με τις κατηγορίες τους ($P < 0,001$). Τέλος το δείγμα χωρίστηκε σε δύο ομάδες βάσει του $GRS_{\Delta M \Sigma}$ και εφαρμόστηκαν μοντέλα παλινδρόμησης για το ΔΜΣ με τις ομάδες τροφίμων. Στα άτομα υψηλότερου κινδύνου στο follow-up, ο ΔΜΣ φάνηκε να σχετίζεται θετικά με την κατανάλωση κόκκινου κρέατος και πουλερικών. Συμπερασματικά επιβεβαιώθηκε η ισχυρή γενετική προδιάθεση του ΔΜΣ στο baseline και στο follow-up αναδεικνύοντας κοινούς μοριακούς μηχανισμούς παχυσαρκίας στις

δύο ηλικιακές ομάδες. Ωστόσο απαιτείται περαιτέρω διερεύνηση της αλληλεπίδρασης γενετικών, διατροφικών και άλλων παραγόντων του τρόπου ζωής σε αντίστοιχους πληθυσμούς.

Λέξεις κλειδιά: γονίδια, γενετική προδιάθεση, διατροφή, δείκτες παχυσαρκίας, αλληλεπίδραση γονιδίων-διατροφής.

Abstract ή Περίληψη στα Αγγλικά

Childhood obesity is a multifactorial disease that frequently leads to adulthood obesity and is influenced by many lifestyle factors. Today it is known that many mononucleotide polymorphisms (SNPs) are associated with obesity indices in these two age groups. The purpose of the present study is to reevaluate, after fifteen years, the dietary habits and other lifestyle factors of the TEENAGE study volunteers and to prospectively reevaluate obesity indices. This will be followed by the creation of new genetic risk scores (GRS) and the investigation of correlation with obesity indices, dietary habits and adherence to the Mediterranean diet.

Methodology: Data, such as anthropometric indicators, dietary habits, physical activity and quality of life, were collected via phone calls from the volunteers of the TEENAGE study. Then new variables were created, such as the change in the body mass index (BMI) category from the baseline to the follow-up and the change from KIDMED categories to MedDietscore tertiles (medscore change). Finally, 4 GRS were created for obesity indices.

Results-conclusions: It seems that baseline BMI categories are related to the change in BMI categories from the baseline to the follow-up and the change of Mediterranean Diet adherence. The consumption of products rich in animal protein in adolescence is related to height in adulthood and may thus affect growth. From the GRSs that were created, only the GRS_{BMI} is related to the BMI at the baseline, the BMI at the follow-up and their categories ($P < 0.001$). Finally, the sample was dichotomized by GRS_{BMI} and regression models were applied for BMI with food groups. At the higher risk category at the follow-up, BMI was positively related to red meat and poultry consumption. In conclusion, it seems that BMI at the baseline and at the follow-up share common genetic variants, thus indicating possible common molecular mechanisms of obesity in these age groups. However, further research and studies in larger populations are needed in order to define gene and diet or other lifestyle factors interactions for obesity.

Keywords: genes, genetic predisposition, diet, obesity indicators, gene-diet interactions.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1. α)Επιπολασμός παχυσαρκίας σε ενήλικες (1975-2015), β)Επιπολασμός παχυσαρκίας σε παιδιά (1975-2015) (Loos F.R. et al., 2022)	18
Εικόνα 2. μονοπάτια σηματοδότησης λεπτίνης/ μελανοκορτίνης στον υποθάλαμο.	19
Εικόνα 3. POMC νευρώνες και μεταγωγή σήματος.	19
Εικόνα 4. SNPs που συσχετίζονται με τον ΔΜΣ σε παιδιά. Μόνο τα SNPs που αυξάνονται κατά την περίοδο του "adiposity rebound" συσχετίζονται με το ΔΜΣ ενηλίκων.	21
Εικόνα 5. Επιπολασμός παιδικής παχυσαρκίας (6-9 ετών) σε Ευρωπαϊκές χώρες.	23
Εικόνα 6. Συσχέτιση μεταξύ 14 συμπεριφορικών παραγόντων και παιδικής παχυσαρκίας. Πράσινο χρώμα: προστατευτικοί παράγοντες, κόκκινο χρώμα: παράγοντες κινδύνου (Poorelajal J. et al., 2020).	26
Εικόνα 7. Συσχέτιση μεταξύ ποιότητας ύπνου και φυσικής δραστηριότητας σε φοιτητές. $p < 0.01$ (Memon A. R. et al., 2021).	28
Εικόνα 8. αλληλεπίδραση μεταξύ γονιδίων, διατροφής & υγείας (Franzago M. et al., 2019).	32
Εικόνα 9. Πιθανά θρεπτικά συστατικά ως επιγενετικοί τροποποιητές (Christ, A. et al., 2019).	34
Εικόνα 10. Διακύμανση των ατόμων της κατηγορίας "υπερβάλλον σωματικό βάρος" στο baseline ως προς την κατηγορία ΔΜΣ στο follow-up. 0: ελλιποβαρείς ή φυσιολογικού βάρους, 1: με υπερβάλλον βάρος, 2: άτομα με παχυσαρκία.	50
Εικόνα 11. Διακύμανση των ατόμων της κατηγορίας "ελλιποβαρείς ή φυσιολογικού βάρους" στο baseline ως προς την κατηγορία ΔΜΣ στο follow-up. 0: ελλιποβαρείς ή φυσιολογικού βάρους, 1: με υπερβάλλον βάρος, 2: άτομα με παχυσαρκία.	50
Εικόνα 12. Διακύμανση των ατόμων της κατηγορίας "άτομα με παχυσαρκία" στο baseline ως προς την κατηγορία ΔΜΣ στο follow-up. 0: ελλιποβαρείς ή φυσιολογικού βάρους, 1: με υπερβάλλον βάρος, 2: άτομα με παχυσαρκία.	51
Εικόνα 13. Διακύμανση των ατόμων της κατηγορίας "Δίαιτα που χρειάζεται βελτίωση" βάσει του KIDMED στο baseline ως προς την κατηγορία του MedDietscore στο follow-up.	51
Εικόνα 14. Διακύμανση των ατόμων της κατηγορίας "Δίαιτα χαμηλής ποιότητας" βάσει του KIDMED στο baseline ως προς την κατηγορία του MedDietscore στο follow-up. 1: Δίαιτα χαμηλής ποιότητας, 2: Η διαίτα χρειάζεται βελτίωση για να πλησιάσει τη Μεσογειακή Διατροφή, 3: ιδανική Μεσογειακή Διατροφή.	51
Εικόνα 15. Διακύμανση των ατόμων της κατηγορίας "ιδανική Μεσογειακή Διατροφή" βάσει του KIDMED στο baseline ως προς την κατηγορία του MedDietscore στο follow-up.	52

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1. SNPs που σχετίζονται με παραμέτρους του MetS.....	30
Πίνακας 2. Περιγραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος.....	43
Πίνακας 3. Περιγραφικά χαρακτηριστικά κατηγορικών μεταβλητών.....	43
Πίνακας 4. Περιγραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος όσον αφορά τους δείκτες παχυσαρκίας και την ηλικία, στο baseline και στο follow-up.....	44
Πίνακας 5. Περιγραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος όσον αφορά τις εβδομαδιαίες συχνότητες κατανάλωσης τροφίμων στο baseline και στο follow up.....	45
Πίνακας 6. Περιγραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος όσον αφορά τον τρόπο ζωής στο follow-up.....	46
Πίνακας 7. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης στο follow-up για την περιγραφή της σχέσης μεταξύ δεικτών παχυσαρκίας (ΔΜΣ, ΠΜ, ΠΜ/ΠΙ) και συχνοτήτων κατανάλωσης ομάδων τροφίμων σε όλο το δείγμα.....	47
Πίνακας 8. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης στο follow-up για την περιγραφή της σχέσης μεταξύ δεικτών παχυσαρκίας (ΔΜΣ, ΠΜ, ΠΜ/ΠΙ) και συχνοτήτων κατανάλωσης ομάδων τροφίμων στις γυναίκες.....	47
Πίνακας 9. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης στο follow-up για την περιγραφή της σχέσης μεταξύ των δεικτών παχυσαρκίας (ΔΜΣ, ΠΜ, ΠΜ/ΠΙ) και των συχνοτήτων κατανάλωσης ομάδων τροφίμων στους άνδρες.....	48
Πίνακας 10. Συσχέτιση μεταξύ συχνοτήτων κατανάλωσης τροφίμων στο baseline και στο follow up στο σύνολο του δείγματος και μεμονωμένα σε άνδρες και γυναίκες.....	48
Πίνακας 11. Ποσοστά ατόμων ανά κατηγορία στο baseline και στο follow-up.....	49
Πίνακας 12. Μοντέλα τακτικής λογιστικής παλινδρόμησης για την περιγραφή της σχέσης κατηγορικών μεταβλητών με τις κατηγορίες ΔΜΣ στο follow-up.....	54
Πίνακας 13. Μοντέλα τακτικής λογιστικής παλινδρόμησης για την περιγραφή της σχέσης κατηγορικών μεταβλητών με τις κατηγορίες του MedDietScore.....	55
Πίνακας 14. Δημιουργία μοντέλων γραμμικής παλινδρόμησης για την περιγραφή της σχέσης του ύψους στο follow up με την κατανάλωση ομάδων τροφίμων στο baseline.....	56
Πίνακας 15. Δημιουργία μοντέλων γραμμικής παλινδρόμησης για την περιγραφή της σχέσης του ύψους στο follow up των γυναικών με την κατανάλωση ομάδων τροφίμων στο baseline.....	57

Πίνακας 16. Δημιουργία μοντέλων γραμμικής παλινδρόμησης για την περιγραφή της σχέσης του ύψους στο follow up των ανδρών με την κατανάλωση ομάδων τροφίμων στο baseline.	58
Πίνακας 17. SNPs που χρησιμοποιήθηκαν για τη δημιουργία GRS για ΔΜΣ, ΠΜ/ΠΙ, ΠΜ-Γ, ΠΜ-Α αντίστοιχα.	58
Πίνακας 18. Περιγραφικά χαρακτηριστικά μεταβλητών GRS.....	59
Πίνακας 19. Μοντέλα απλής και πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης για τον έλεγχο συσχέτισης μεταξύ μεταβλητών GRS με δείκτες παχυσαρκίας.....	59
Πίνακας 20. Μοντέλα απλής και πολλαπλής πολυωνυμικής λογιστικής παλινδρόμησης για τον έλεγχο πρόβλεψης των κατηγοριών του ΔΜΣ στο baseline, follow up καθώς και για τη μεταβολή αυτών από το $GRS_{\Delta\text{ΜΣ}}$	60
Πίνακας 21. Μοντέλα πολυωνυμικής λογιστικής παλινδρόμησης για την πρόβλεψη της μεταβολής του ΔΜΣ από τις κατηγορίες του MedDietscore και $GRS_{\Delta\text{ΜΣ}}$	61
Πίνακας 22. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης με στατιστικά σημαντική συσχέτιση του ΔΜΣ στο follow-up με συχνότητες κατανάλωσης ομάδων τροφίμων στα άτομα χαμηλότερου κινδύνου για παχυσαρκία.	62
Πίνακας 23. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης με στατιστικά σημαντική συσχέτιση του ΔΜΣ στο follow-up με συχνότητες κατανάλωσης ομάδων τροφίμων στα άτομα υψηλότερου κινδύνου για παχυσαρκία.	63
Πίνακας 24. Μοντέλα αλληλεπίδρασης του $GRS_{\Delta\text{ΜΣ}}$ με το MedDietscore ή το KIDMED και το ΔΜΣ στο baseline και το follow-up.	63
Πίνακας 25. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης στο follow-up για την περιγραφή της σχέσης μεταξύ ΔΜΣ και συχνοτήτων κατανάλωσης ομάδων τροφίμων στο σύνολο του δείγματος με συγχυτικούς παράγοντες το φύλο και την ηλικία.....	81
Πίνακας 26. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης στο follow-up για την περιγραφή της σχέσης μεταξύ ΔΜΣ και συχνοτήτων κατανάλωσης ομάδων τροφίμων στις γυναίκες με συγχυτικούς παράγοντες το φύλο και την ηλικία.....	81
Πίνακας 27. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης στο follow-up για την περιγραφή της σχέσης μεταξύ ΔΜΣ και συχνοτήτων κατανάλωσης ομάδων τροφίμων στους άνδρες με συγχυτικούς παράγοντες το φύλο και την ηλικία.....	82
Πίνακας 28. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης στο follow-up για την περιγραφή της σχέσης μεταξύ ΠΜ και συχνοτήτων κατανάλωσης ομάδων τροφίμων στο σύνολο του δείγματος με συγχυτικούς παράγοντες το φύλο και την ηλικία.....	83

Πίνακας 29. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης στο follow-up για την περιγραφή της σχέσης μεταξύ ΠΜ και συχνοτήτων κατανάλωσης ομάδων τροφίμων στις γυναίκες με συγγυτικούς παράγοντες το φύλο και την ηλικία.....	84
Πίνακας 30. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης στο follow-up για την περιγραφή της σχέσης μεταξύ ΠΜ και συχνοτήτων κατανάλωσης ομάδων τροφίμων στους άνδρες με συγγυτικούς παράγοντες το φύλο και την ηλικία.....	85
Πίνακας 31. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης στο follow-up για την περιγραφή της σχέσης μεταξύ ΠΜ/ΠΙ και συχνοτήτων κατανάλωσης ομάδων τροφίμων στο σύνολο του δείγματος με συγγυτικούς παράγοντες το φύλο και την ηλικία.....	85
Πίνακας 32. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης στο follow-up για την περιγραφή της σχέσης μεταξύ ΠΜ/ΠΙ και συχνοτήτων κατανάλωσης ομάδων τροφίμων στις γυναίκες με συγγυτικούς παράγοντες το φύλο και την ηλικία.....	86
Πίνακας 33. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης στο follow-up για την περιγραφή της σχέσης μεταξύ ΠΜ/ΠΙ και συχνοτήτων κατανάλωσης ομάδων τροφίμων στους άνδρες με συγγυτικούς παράγοντες το φύλο και την ηλικία.....	87
Πίνακας 34. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης για τον έλεγχο συσχέτισης του ΔΜΣ στο baseline ή στο follow-up με συχνότητες κατανάλωσης ομάδων τροφίμων σε άτομα χαμηλότερου κινδύνου βάσει του $GRS_{\Delta\text{ΜΣ}}$	88
Πίνακας 35. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης για τον έλεγχο συσχέτισης του ΔΜΣ στο baseline ή στο follow-up με συχνότητες κατανάλωσης ομάδων τροφίμων στα άτομα της υψηλότερου κινδύνου βάσει του $GRS_{\Delta\text{ΜΣ}}$	89
Πίνακας 36. SNPs που χρησιμοποιήθηκαν για τη δημιουργία $GRS_{\Delta\text{ΜΣ}}$	90
Πίνακας 37. SNPs που χρησιμοποιήθηκαν για τη δημιουργία $GRS_{\text{ΠΜ/ΠΙ}}$	110
Πίνακας 38. SNPs που χρησιμοποιήθηκαν για τη δημιουργία $GRS_{\text{ΠΜ/ΠΙ-Γ}}$	118
Πίνακας 39. SNPs που χρησιμοποιήθηκαν για τη δημιουργία $GRS_{\text{ΠΜ/ΠΙ-Α}}$	124

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΠΟΥ	Παγκόσμιος Οργανισμός υγείας
POMC	Pro-opiomelanocortin Προ-οπιο-μελανοκορτίνη
NPY/AGRP	Neuropeptide Y/Agouti-related protein Νευροπεπτίδιο Υ
LEP	Leptin Λεπτίνη
LEPR	Leptin receptor Υποδοχέας της λεπτίνης
α-MSH	α-melanocyte-stimulating hormone Ορμόνη διέγερσης α-μελανοκυττάρων
JNK	c-Jun N-terminal kinase c-Jun N-τερματική κινάση
TNF-α	Tumor necrosis factor α Παράγοντας νέκρωσης όγκου α
IL	Interleukin ιντερλευκίνη
GWAS	Genome wide association study Μελέτες σάρωσης ολόκληρου του γονιδιώματος
ΔΜΣ	Δείκτης μάζας σώματος
SNP	Single nucleotide polymorphism Μονονουκλεοτιδικός πολυμορφισμός
HDL-C	High-density lipoprotein cholesterol Λιποπρωτεΐνη υψηλής πυκνότητας
PI3K	Phosphoinositide-3-kinase κινάση φωσφατυδιλο-ινοσιτόλης 3
TC	Total cholesterol Ολική χοληστερόλη
LDL-C	Low density lipoprotein cholesterol Λιποπρωτεΐνη χαμηλής πυκνότητας
HMGCR	3-hydroxy-3-methylglutaryl-coenzyme A reductase 3 υδροξυ-3μεθυλογλουταρυλο αφυδρογονάση του συνενζύμου Α
ACE	Angiotensin I-converting enzyme μετατρεπτικό ένζυμο αγγειοτενσίνης
ASC	Apoptosis-associated speck-like protein Πρωτεΐνη που σχετίζεται με την απόπτωση
PGC1α	Peroxisome proliferator-activated receptor gamma coactivator 1-alpha Ενεργοποιημένος από τον πολλαπλασιαστή υπεροξυσωμάτων υποδοχέας Γ-συνενεργοποιητής 1-α
PPAR-δ	Peroxisome proliferator-activated receptor d Υπεροξυσωμικός πολλαπλασιαστής-ενεργοποιημένος υποδοχέας d
BDNF	Brain-derived neurotrophic factor Νευροτροφικός παράγοντας

HDA	Histone deacetylase Απακετυλάση ιστόνης
SCFA	Short chain fatty acid Λιπαρά οξέα μικρής αλύσου
KIDMED	Σκορ βαθμού προσκόλλησης στη Μεσογειακή Διατροφή για παιδιά
MedDietScore	Σκορ βαθμού προσκόλλησης στη Μεσογειακή Διατροφή για ενήλικες
PM	Περιφέρεια μέσης
PI	Περιφέρεια ισχύων
PM/PI	Λόγος περιφέρειας μέσης προς περιφέρειας ισχύων
GRS	Genetic risk score Γενετικό σκορ κινδύνου

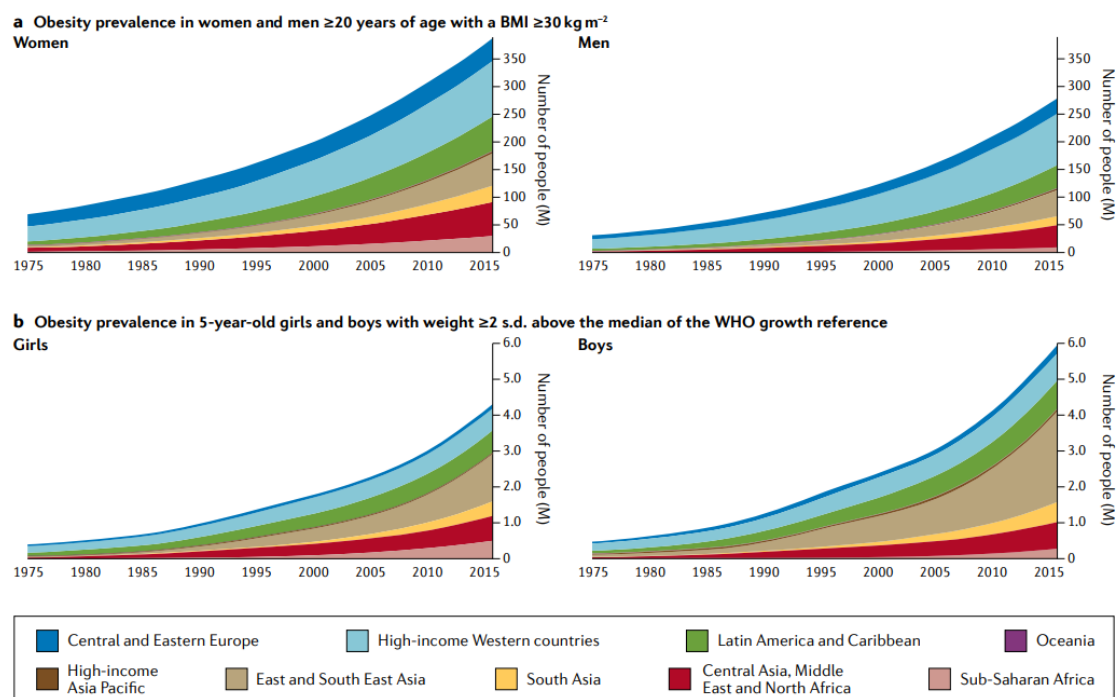
ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κεφ. 1. Μη μεταδιδόμενα νοσήματα

Τα τελευταία χρόνια έχει σημειωθεί ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον για τα μη μεταδιδόμενα νοσήματα. Σε αυτά συμπεριλαμβάνονται τα καρδιαγγειακά νοσήματα, η παχυσαρκία, ο σακχαρώδης διαβήτης, οι πνευμονοπάθειες και ποικίλες εκφάνσεις καρκινικών προσβολών τα οποία, όπως επισημαίνεται, αποτελούν αίτια για το 60% των θανάτων σε όλο τον κόσμο. Οι ανθυγιεινές διατροφικές συνήθειες και η έλλειψη φυσικής δραστηριότητας φαίνεται να είναι κυρίαρχοι παράγοντες κινδύνου για την εμφάνισή τους, όπως επίσης το περιβάλλον, οι κοινωνιοδημογραφικοί παράγοντες, το κάπνισμα, η κατανάλωση αλκοόλ και η γενετική προδιάθεση (Budreviciute, A et al., 2020).

Η παχυσαρκία και το υπερβάλλον βάρος έχουν λάβει εκτενείς διαστάσεις τα τελευταία χρόνια. Ο ΠΟΥ επισημαίνει ότι το 2016 1,9 δισεκατομμύρια ενήλικες σε όλο τον κόσμο ήταν υπέρβαροι και 650 εκατομμύρια ήταν παχύσαρκοι. Στις Δυτικού τύπου κοινωνίες τα διατροφικά πρότυπα είναι συνήθως πλούσια σε κορεσμένα λιπαρά, ραφιναρισμένα προϊόντα, πτωχά σε μικροθρεπτικά συστατικά και υψηλά σε πυκνά ενεργειακά τρόφιμα. Η ραγδαία αύξηση του επιπολασμού της παχυσαρκίας στη σύγχρονη εποχή φαίνεται να σχετίζεται με την αλλαγή στον τρόπο ζωής, που χαρακτηρίζεται σε μεγάλο βαθμό από κακές διατροφικές συνήθειες, μειωμένη φυσική δραστηριότητα, ανεπαρκή ύπνο και άγχος καθημερινά. Οι απαιτήσεις της καθημερινότητας, η διαθεσιμότητα και προώθηση μη ποιοτικών προϊόντων, η επιρροή του κοινωνικού περιγύρου και η έλλειψη χρόνου φαίνεται να έχουν συμβάλει καθοριστικά στην εγκαθίδρυση σοβαρών προβλημάτων υγείας στον πληθυσμό και στην αύξηση του κόστους υγειονομικής περίθαλψης (Jacka F.N., 2016). Αν και τα ποσοστά παχυσαρκίας φαίνεται να μειώνονται σε χώρες υψηλού εισοδήματος, το αντίθετο παρατηρείται σε μειωμένου και χαμηλού εισοδήματος χώρες και συνολικά ο επιπολασμός της νόσου παραμένει αυξημένος παγκοσμίως. Βάσει των τωρινών συνθηκών εκτιμάται πως μέχρι το 2025 τουλάχιστον 1 εκατομμύριο ενήλικες θα είναι παχύσαρκοι (20% του συνολικού πληθυσμού). Επιπλέον, είναι σημαντικό να δοθεί έμφαση στην αύξηση ποσοστού παιδικής και

εφηβικής παχυσαρκίας παγκοσμίως, καθώς φαίνεται πως από το 1975 έως το 2016 το ποσοστό παχύσαρκων παιδιών από μόλις 1% έφτασε στο 7% βάσει παγκόσμιων δεδομένων (Loos F.R. et al, 2022).

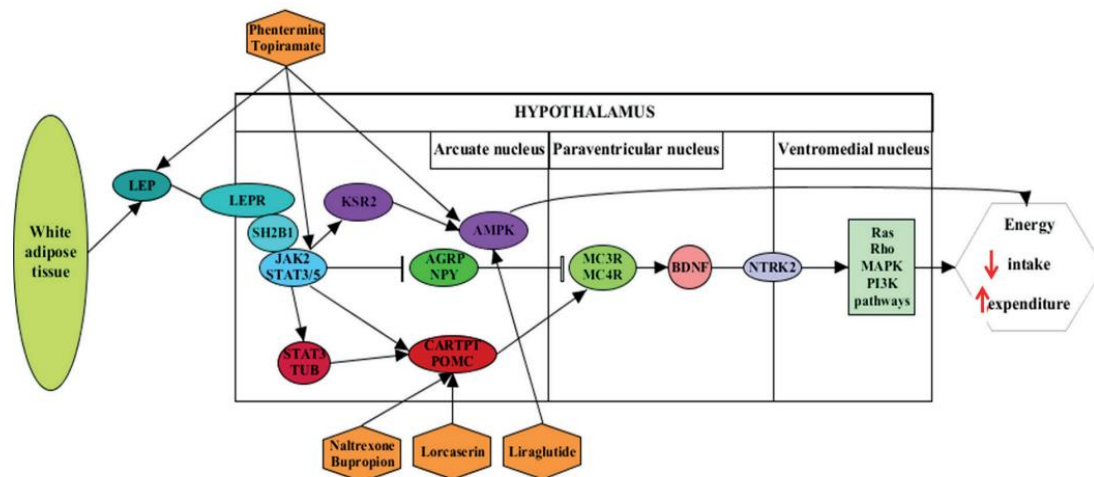

Εικόνα 1. α)Επιπολασμός παχυσαρκίας σε ενήλικες (1975-2015), β)Επιπολασμός παχυσαρκίας σε παιδιά (1975-2015) (Loos F.R. et al., 2022)

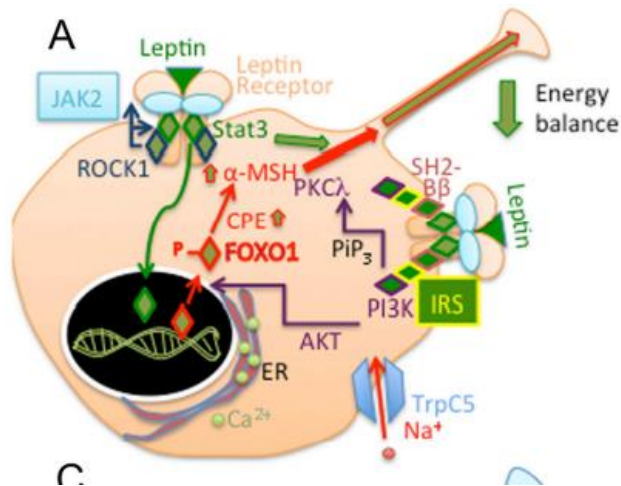
Κεφ.2. Ορμονική ρύθμιση της όρεξης

Στον εγκέφαλο, στην περιοχή του υποθαλάμου, οι ανορεξιογόνοι νευρώνες προ-οπιο-μελανοκορτίνης (POMC) και οι ορεξιογόνοι νευρώνες που παράγουν το πεπτίδιο NPY (NPY/AGRP) αποτελούν τους δύο σημαντικότερους ρυθμιστές της όρεξης. Η λεπτίνη (LEP), αποτελεί την κύρια ρυθμιστική ορμόνη η οποία εκκρίνεται από τον λιπώδη ιστό, εισχωρεί μέσω του υποδοχέα της (LEPR) που εκφράζεται στους POMC νευρώνες, και επάγει την ενεργοποίηση ανορεξιογόνων σημάτων. Συγκεκριμένα, ενεργοποιεί το μονοπάτι JAK2/STAT3 που έχει ως αποτέλεσμα την έκφραση του πολυπεπτιδίου POMC και την μετατροπή του στην ορμόνη διέγερσης α-μελανοκυττάρων (α-MSH) που σηματοδοτεί τη μείωση της όρεξης. Ταυτόχρονα, μέσω ενεργοποίησης του μονοπατιού IRS-PI3K-Akt ενεργοποιεί τον στόχο της ραπαμυκίνης (mTOR), που επάγει τη μεταγραφή γονιδίων που συμμετέχουν στην πρωτεϊνσύνθεση και αποθήκευση ενέργειας. Παράλληλα η οδός IRS-PI3K-Akt

προκαλεί φωσφορυλίωση και μετατόπιση του FOXO1 από τον πυρήνα στο κυτταρόπλασμα, με αποτέλεσμα να μπλοκάρεται η μεταγραφή γονιδίων που συμμετέχουν στη γλυκονεογέννεση, γλυκογονόλυση και λιπόλυση, ενέργειες χρήσιμες για τον οργανισμό σε καταστάσεις έλλειψης ενέργειας. Επιπλέον άλλα σήματα, όπως η γκρελίνη, η χολοκυστοκινίνη, το πεπτίδιο PYY, που εκκρίνονται από το στομάχι, έντερο και λιπώδη ιστό συμμετέχουν στην παραπάνω ορμονική ρύθμιση του οργανισμού (Paolacci S et al., 2019).

Εικόνα 2. μονοπάτια σηματοδότησης λεπτίνης/μελανοκορτίνης στον υποθάλαμο.

Εικόνα 3. POMC νευρώνες και μεταγωγή σήματος.

Κεφ.3. Παχυσαρκία

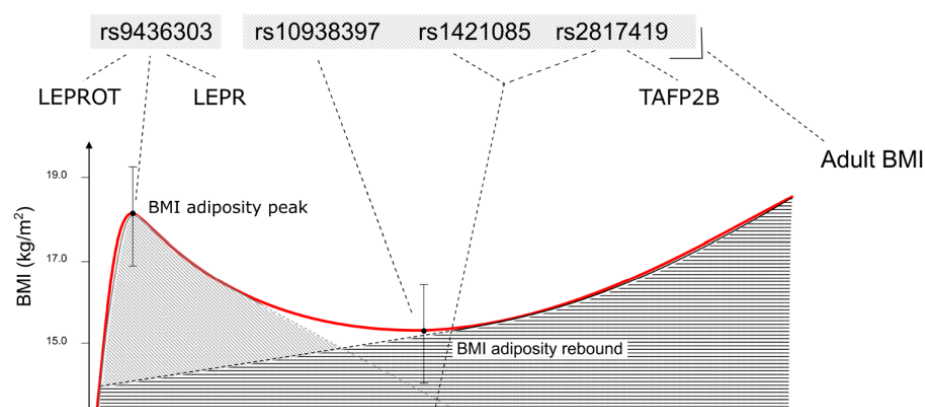
Η παχυσαρκία, αποτελεί το πιο γνωστό πολυπαραγοντικό νόσημα της εποχής και αναφέρεται ως μια χρόνια φλεγμονή του οργανισμού, η οποία προκαλεί ανισορροπία μεταξύ ορεξιογόνων και ανορεξιογόνων σημάτων που εκκρίνονται από τον εγκέφαλο, καταστροφή της ρύθμισης της όρεξης και της ενεργειακής ομοιοστασίας. Η αρχική αύξηση του λιπώδους ιστού, προκαλεί ενεργοποίηση του ανοσοποιητικού συστήματος και της φλεγμονής και φαίνεται να επηρεάζει πολλά όργανα όπως το πάγκρεας, στο οποίο προκαλείται αύξηση της μάζας και της λειτουργίας των β-κυττάρων, το ήπαρ, το οποίο χαρακτηρίζεται από κατεστραμμένο μεταβολισμό των λιπιδίων, ινσουλινοαντίσταση και φλεγμονή, και το έντερο, που εμφανίζει διαφορετική αναλογία ανάμεσα στους μικροβιακούς πληθυσμούς του. Σε μελέτη των Souza De και συν. το 2005, διαπιστώθηκε πως η χορήγηση δίαιτας αυξημένης σε λιπαρά και η δημιουργία παχύσαρκων ποντικών, προκάλεσε ενεργοποίηση προ φλεγμονωδών παραγόντων στον υποθάλαμο αυτών, όπως της κινάσης JNK, του παράγοντα νέκρωσης όγκου (TNF-α), των ιντερλευκινών IL1β και IL6, οι οποίοι συντελούν σε δημιουργία φλεγμονής και οιδήματος σε νευρώνες και ταυτόχρονα αντίσταση στη δράση της ινσουλίνης και της λεπτίνης σε αυτούς. Είναι γνωστό πως η παχυσαρκία είναι μια κατάσταση άμεσα συνυφασμένη με αυξημένη είσοδο μονοκυττάρων στο κεντρικό νευρικό σύστημα και ενεργοποίηση μικρογλοιακών κυττάρων και μακροφάγων, που συντελούν στη δυσλειτουργία των νευρωνικών σημάτων και την τελική απορρύθμιση της φυσιολογικής ισορροπίας (Baldini G et al., 2019, Pigeyre M. et al., 2016).

Κεφ.3.1. Πολυγονιδιακή παχυσαρκία

Πολλοί γενετικοί πολυμορφισμοί, με μεμονωμένα μικρή επίδραση, δρουν συνεργιστικά και συντελούν στην εμφάνιση πολυγονιδιακής παχυσαρκίας. Η γενετική αιτιολογία της νόσου μέσω μονονουκλεοτιδικών πολυμορφισμών (SNPs) ανέρχεται στο 40-70%, και έτσι γενετικές αναλύσεις θα μπορούσαν να εξηγήσουν τους μοριακούς μηχανισμούς που ελέγχουν το σωματικό βάρος (Loos RJF et al., 2022). Πολυμορφισμοί του γονιδίου FTO είναι οι πρώτοι που συσχετίστηκαν με την εμφάνιση παχυσαρκίας σε μελέτη GWAS το 2014 και φαίνεται να έχουν επίδραση

τόσο σε ενήλικες όσο και σε παιδιά ευρωπαϊκών πληθυσμών. Ωστόσο, όλα τα έως τότε γνωστά SNPs αιτιολογούσαν μόλις το 6% της ετερογένειας του ΔΜΣ ανά τον κόσμο. Στην πιο πρόσφατη GWAS μελέτη, που συμπεριελάμβανε 800.000 άτομα, βρέθηκαν πάνω από 751 SNPs να συσχετίζονται με τον ΔΜΣ στους ενήλικες. Πρόσφατα η δημιουργία ενός PRS από 2.1 εκατομμύρια SNPs (Khera et al., 2019), ανεξάρτητα από τη στατιστική σημαντικότητα που είχαν σε GWAS, αύξησε την γενετική αιτιολογία του ΔΜΣ στο 23% και αν και βασισμένο σε ενήλικο πληθυσμό φαίνεται να συσχετίζεται και με το ΔΜΣ στα παιδιά το οποίο υποδηλώνει πως ίσως υπάρχει κοινή γενετική αιτιολογία ανάμεσα σε αυτές τις ηλικιακές ομάδες. Σε μελέτη των Alves A.C. και συν. το 2019, φάνηκε πως SNPs που σχετίζονται με το ΔΜΣ κατά την ενήλικη ζωή, συσχετίζονται με τον ΔΜΣ στα παιδιά κατά την περίοδο ανάκαμψης του σωματικού λίπους γύρω στα 5 έτη (adiposity rebound) και όχι κατά την περίοδο με τη μεγαλύτερη εναπόθεση λίπους, γύρω στους 9 μήνες. Σε μεγάλη GWAS των Vogelesang S. και συν. το 2020, σε παιδιά 2-10 ετών βρέθηκαν 25 SNPs να σχετίζονται με τον ΔΜΣ τους και παρατηρήθηκε μέτρια έως ισχυρή συσχέτιση μεταξύ αυτού και μερικών ανθρωπομετρικών, καρδιομεταβολικών και ενδοκρινολογικών αλλαγών σε ενήλικες, υποδεικνύοντας ίσως κοινά γενετικά μονοπάτια της παχυσαρκίας σε παιδιά και ενήλικες.

Μεγάλη αιτιολογία της κληρονομικότητας του ΔΜΣ φαίνεται να αποδίδεται και να σχετίζεται με το ενδομήτριο περιβάλλον του εμβρύου και την αύξηση του βάρους της μητέρας κατά την κύηση. Η ραγδαία εξέλιξη και αλλαγή των δεδομένων δημιουργεί

Εικόνα 4. SNPs που συσχετίζονται με τον ΔΜΣ σε παιδιά. Μόνο τα SNPs που αυξάνονται κατά την περίοδο του "adiposity rebound" συσχετίζονται με το ΔΜΣ ενηλίκων.

εύλογα ερωτήματα και αναζητήσεις στο κομμάτι της γενετικής αιτιολογίας της παχυσαρκίας (Seral-Cortes, M. et al., 2022).

Κεφ.3.2. Μονογονιδιακή παχυσαρκία

Είναι γνωστό πως η παχυσαρκία είναι σε μεγάλο βαθμό κληρονομήσιμη και ένα 5% των περιπτώσεων οφείλεται αποκλειστικά σε μετάλλαξη ενός γονιδίου που μπορεί να προκαλέσει συνδρομική είτε μη συνδρομική παχυσαρκία. Τα περισσότερα γονίδια που εμπλέκονται σε Μενδελική μετάλλαξη, συχνά συσχετίζονται και με πολυμορφισμούς ενός νουκλεοτιδίου που αιτιολογούν την κοινή παχυσαρκία.

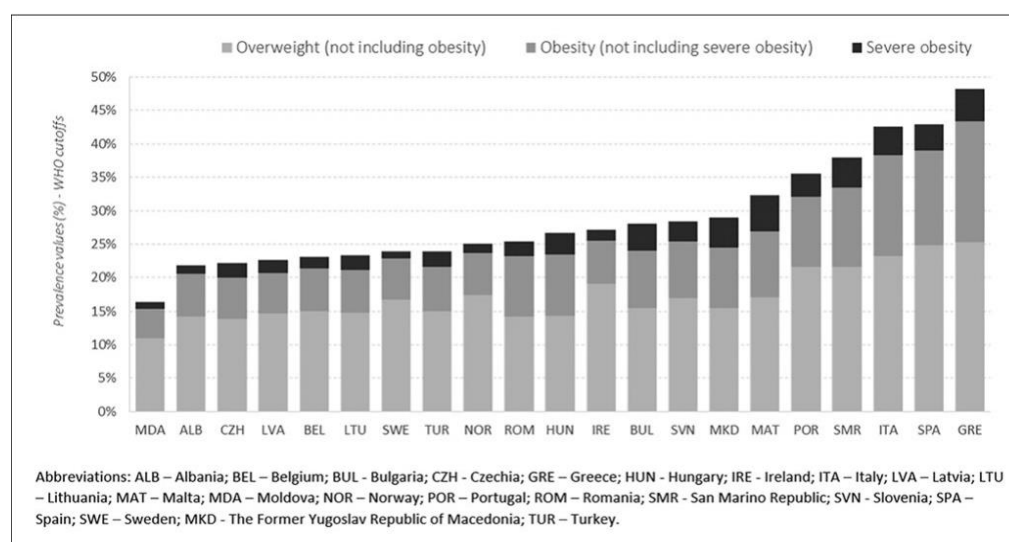
Ανάμεσα στις πιο γνωστές μονογονιδιακές μεταλλάξεις, που προκαλούν μη συνδρομική παχυσαρκία, παρατηρούνται στο γονίδιο του υποδοχέα της μελανοκορτίνης (MC4R), που κληρονομείται με συν-κυρίαρχο τρόπο και στο γονίδιο POMC που κληρονομείται με αυτοσωμικό υπολειπόμενο τρόπο και μπλοκάρει την ενεργοποίηση των MC4R νευρωνών και παραγωγή της α -MSH ορμόνης. Επιπλέον, μετάλλαξη στο γονίδιο της λεπτίνης ή του υποδοχέα της, που κληρονομείται με αυτοσωμικό υπολειπόμενο τρόπο, αναστέλλει τη σηματοδοτική δράση της, και τέλος μετάλλαξη του γονιδίου του PPAR γ προκαλεί αύξησης της λιπογένεσης και παραγωγής τριγλυκεριδίων στον οργανισμό (Paolacci S et al., 2019).

Από την άλλη, μονογονιδιακές μεταλλάξεις φαίνεται να προκαλούν εμφάνιση συνδρόμων που σχετίζονται με πρώιμη παιδική παχυσαρκία και κληρονομούνται με αυτοσωμικό ή φυλοσύνδετο τρόπο (X χρωμόσωμα). Το σύνδρομο Prader-Willi, οφείλεται συνήθως σε αποσιώπηση μιας περιοχής του γονιδίου 15 πατρικής σειράς και αυτό έχει ως αποτέλεσμα ο απόγονος να εμφανίζει καθυστερημένη ανάπτυξη, τάσεις υπερφαγίας και νοητική υστέρηση. Το σύνδρομο Bardet-Biedl (BBS) κληρονομείται με αυτοσωμικό υπολειπόμενο τρόπο και χαρακτηρίζεται από νοητική δυσλειτουργία, νεφρική ανεπάρκεια και κεντρική παχυσαρκία. Το σύνδρομο Alstrom χαρακτηρίζεται από ινσουλινοαντίσταση, παχυσαρκία και το Bjorjeson-Forssman-Lehmann, είναι X φυλοσύνδετο νόσημα, και έχει ως βασικά γνωρίσματα τη γυναικομαστία, την παχυσαρκία και τον υπογοναδισμό. Ακόμα κάποια γνωστά

σύνδρομο είναι το Carpenter, το Kabuki και το Cohen που προκαλούν εκτός των άλλων σοβαρή παχυσαρκία (Pigeyre M. et al., 2016).

Κεφ.3.3. Επιπολασμός παιδικής παχυσαρκίας

Η παιδική παχυσαρκία φαίνεται να βρίσκεται ανάμεσα στα σημαντικότερα προβλήματα του 21^{ου} αιώνα που απασχολούν την επιστημονική κοινότητα. Είναι γνωστό πως σχετίζεται άμεσα με προβλήματα που διακυβεύουν την ποιότητα ζωής, όπως ψυχολογικά προβλήματα, κοινωνική απομόνωση και τερηδόνα. Επιπλέον υπάρχει αυξημένος κίνδυνος για συννοσηρότητες στην ενήλικη ζωή, όπως ο σακχαρώδης διαβήτης τύπου 2, οι δυσλιπιδαιμίες, η μη αλκοολική λιπώδης διήθηση και τα καρδιαγγειακά νοσήματα. Το 2016, πάνω από το 6% (40 εκατομμύρια) των παιδιών και εφήβων παγκοσμίως ήταν παχύσαρκα, με παρόμοια ποσοστά εμφάνισης στα δύο φύλα (Seral Cortes M. et al., 2022). Σε πρόσφατη επιδημιολογική μελέτη του 2019 της Spinelli και συν. που περιελάμβανε δεδομένα από 21 ευρωπαϊκές χώρες, με σκοπό τη μελέτη του επιπολασμού παιδικής παχυσαρκίας, φάνηκε πως η Ελλάδα και άλλες νότιες Ευρωπαϊκές χώρες είχαν τα μεγαλύτερα ποσοστά εμφάνισης.

Εικόνα 5. Επιπολασμός παιδικής παχυσαρκίας (6-9 ετών) σε Ευρωπαϊκές χώρες.

Εκτιμάται ότι 40-60 % των παχύσαρκων παιδιών θα παραμείνουν παχύσαρκα και στην ενήλικη ζωή με σοβαρές επιπτώσεις στην οικονομία και την υγειονομική περίθαλψη. Έτσι θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη σημασία στα διατροφικά πρότυπα και

τις συνήθειες σε αυτή την ηλικιακή ομάδα με σκοπό την πρόληψη χρόνιων νοσημάτων (Liberali, R. et al, 2020).

Κεφ.3.4. Διατροφικές συνήθειες& τρόπος ζωής παιδιών και εφήβων

Φαίνεται πως το οικογενειακό περιβάλλον είναι ο σημαντικότερος παράγοντας που επηρεάζει τις διατροφικές συνήθειες των παιδιών και εφήβων όπως και τις προτιμήσεις και σκέψεις τους όσον αφορά το φαγητό. Σε πλήθος μελετών έχει αναδειχθεί μεγάλη ομοιότητα στην κατανάλωση υγιεινών ή ανθυγιεινών τροφίμων και ποτών και στη σύσταση της διαίτας μεταξύ γονέων και παιδιών. Σημαντική είναι και μεμονωμένα η συμβολή της μητέρας στη διατροφική εκπαίδευση καθώς επίσης παρατηρείται άσκηση πίεσης από αυτήν για κατανάλωση φαγητού, το οποίο δημιουργεί σύγχυση στα σήματα όρεξης και κορεσμού του παιδιού της, και μπορεί να οδηγήσει σε ανεπιθύμητα αποτελέσματα στον έλεγχο της όρεξης. Επιπλέον, η διαθεσιμότητα τροφίμων στο σπίτι, η παροχή διαφορετικών διατροφικών εμπειριών και ερεθισμάτων και τα συχνά οικογενειακά γεύματα σχετίζονται με υγιεινές διατροφικές συνήθειες σε παιδιά και εφήβους (Scaglioni S. et al., 2018, Mahmood L. et al., 2021).

Σε μετανάλυση 72 μελετών, που συμπεριελάμβανε δεδομένα 92 χωρών όσον αφορά τις διατροφικές συνήθειες εφήβων παγκοσμίως, υπήρχαν διαφορές ανά χώρα και εισοδηματικά κριτήρια. Συγκεκριμένα, στη Νοτιοδυτική Ασία η κατανάλωση φρούτων ήταν σπάνια, ενώ η κατανάλωση λαχανικών δεν παρουσίασε συγκεκριμένο μοτίβο ανάμεσα στις χώρες. Συνολικά όμως, οι έφηβοι φαίνεται να καταναλώνουν καθημερινά πολύ λιγότερα φρούτα και λαχανικά από τις προτεινόμενες συστάσεις του ΠΟΥ (τουλάχιστον 400 γρ φρούτων και λαχανικών/ ημέρα). Η κατανάλωση αναψυκτικών φαίνεται να είναι συχνότερη στην Αμερική και να αυξάνεται γραμμικά ανάλογα με τα εισοδηματικά κριτήρια (Beal T. et al., 2019). Σημαντικό είναι να επισημανθεί πως ανεξάρτητα από τις διαφοροποιήσεις ανά χώρα, κατά μέσο όρο παγκοσμίως φαίνεται πως οι έφηβοι καταναλώνουν τουλάχιστον 1 αναψυκτικό ημερησίως και η προστιθέμενη ζάχαρη που καταναλώνουν καθημερινά είναι πολύ περισσότερη από κάθε άλλη ηλικιακή ομάδα (3 φορές πάνω από τις συστάσεις του

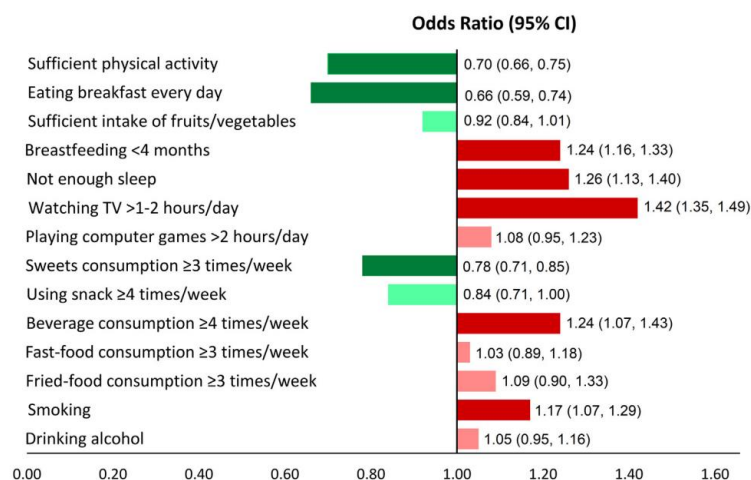
ΠΟΥ) όπως και η κατανάλωση fast food τροφίμων. Αυτό ίσως οφείλεται στην υψηλή περιεκτικότητα τους σε ζάχαρη, αλάτι και λιπαρά που προσφέρουν ωραία γεύση στα φαγητά σε αντίθεση με την πικρή και ξινή γεύση των περισσότερων λαχανικών. Σε μελέτη των Bawajeeh A. και συν. το 2022, φάνηκε πως οι έφηβοι περισσότερο από κάθε άλλη ηλικιακή κατηγορία, τείνουν να προτιμούν τρόφιμα με γλυκιά γεύση, τα οποία καταναλώνουν το πρωί ή ως σνακ κατά τη διάρκεια της ημέρας, αγνοώντας τα πιθανά οφέλη άλλων ομάδων τροφίμων με πιο ουδέτερη ή ξινή γεύση. Σε άλλη μελέτη των Ashdown-Franks G. και συν. το 2019 σε εφήβους, φάνηκε πως η κατανάλωση fast food ή αναψυκτικών και ενεργειακά πυκνών τροφίμων είναι άμεσα συσχετίζεται σημαντικά με την ημερήσια καθιστική τους δραστηριότητα.

Οι πρόσφατες συστάσεις του ΠΟΥ το 2020 για τη φυσική δραστηριότητα παιδιών και εφήβων επισημαίνουν πως είναι απαραίτητο να υπάρχουν τουλάχιστον 60 λεπτά την ημέρα μέτριας έντασης φυσική δραστηριότητα, κυρίως αερόβια. Επιπλέον, 3 φορές την εβδομάδα χρειάζεται φυσική δραστηριότητα με αντιστάσεις για την ενδυνάμωση της μυϊκής και οστικής τους μάζας. Ωστόσο, εκτιμάται πως το 80% των εφήβων και παιδιών παγκοσμίως δεν ασκούνται σύμφωνα με τις αντίστοιχες συστάσεις το οποίο συσχετίζεται άμεσα με την αύξηση επιπολασμού παχυσαρκίας σε αυτή την ηλικιακή ομάδα. Σε αντίθεση, η καθιστική ζωή είναι μεγάλο κομμάτι της καθημερινότητας τους καθώς συνδέεται με δραστηριότητες όπως η χρήση υπολογιστή, τάμπλετ, κινητού, διάβασμα, το να δουν τηλεόραση, παιχνίδια κ.α (Chaput, J.-P. et al., 2020).

Κεφ.3.5. Αιτιολογικοί παράγοντες εμφάνισης παιδικής παχυσαρκίας

Σε μετανάλυση των Hill, D. Και συν. το 2018, μελετήθηκε η επίδραση του στρες στις διατροφικές επιλογές παιδιών και εφήβων (8-18 ετών) που αποτελούνταν από ίδιο αριθμό αγοριών και κοριτσιών. Εντοπίστηκε στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ του στρες και μη υγιεινών διατροφικών επιλογών σε παιδιά και εφήβους καθώς και μείωση κατανάλωσης υγιεινών τροφίμων μόνο σε εφήβους. Είναι αναγκαία η περαιτέρω διερεύνηση ψυχολογικών, συμπεριφοριστικών και ενδοκρινικών παραγόντων που σχετίζονται με διατροφικές συμπεριφορές των παιδιών σε αυτή την ηλικιακή ομάδα και η πιθανή συσχέτιση με νοσήματα στην ενήλικη ζωή.

Η πρόληψη της παιδικής και εφηβικής παχυσαρκίας απαιτεί τον εντοπισμό και την ιεράρχηση των κυρίαρχων αιτιολογικών παραγόντων που οδηγούν σε αυξημένο βάρος σε αυτή την πληθυσμιακή ομάδα και έπειτα τον σχεδιασμό στρατηγικών προγραμμάτων για την εξάλειψη του φαινομένου. Σε μετανάλυση των Poorolajal J. και συν. το 2020, που συμπεριελάμβανε δεδομένα 199 μελετών, εντοπίστηκαν για πρώτη φορά όλοι οι έως τώρα μελετημένοι συμπεριφορικοί παράγοντες που σχετίζονται με την παιδική και εφηβική παχυσαρκία. Συγκεκριμένα, ισχυρή προστατευτική σχέση φαίνεται να προσδίδει η επαρκής φυσική δραστηριότητα, η καθημερινή κατανάλωση πρωινού και απροσδόκητα, η κατανάλωση γλυκών > 3 φορές /εβδομάδα. Αντίθετα, το να βλέπουν καθημερινά >2 ώρες τηλεόραση, ο θηλασμός για λιγότερο από 4 μήνες, η ανεπάρκεια ύπνου και η κατανάλωση αναψυκτικών συσχετίζονται ισχυρά με την εμφάνιση παιδικής και εφηβικής παχυσαρκίας. Επιπλέον αξίζει να αναφερθεί πως παρατηρήθηκε προστατευτική δράση από την κατανάλωση φρούτων, λαχανικών και σνακ >4 φορές/εβδομάδα και επιβαρυντική από το να παίζουν καθημερινά >2 ώρες παιχνίδια στον υπολογιστή, την κατανάλωση επεξεργασμένων και τηγανητών τροφίμων >4 φορές/ εβδομάδα και αλκοόλ, χωρίς τα αποτελέσματα να είναι στατιστικώς σημαντικά.

Fig. 2. The association between childhood overweight/obesity and 14 behavioral factors in a single view. Green color shows protective factors (dark significant; light non-significant) and red color shows risk factors (dark significant; light non-significant) (For interpretation of the references to color in this figure legend, the reader is referred to the web version of this article).

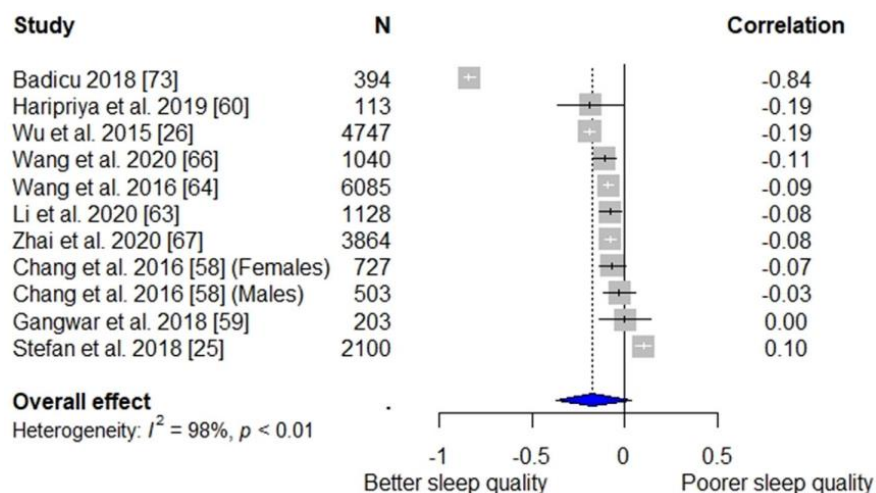
Εικόνα 6. Συσχέτιση μεταξύ 14 συμπεριφορικών παραγόντων και παιδικής παχυσαρκίας. Πράσινο χρώμα: προστατευτικοί παράγοντες, κόκκινο χρώμα: παράγοντες κινδύνου (Poorolajal J. et al., 2020).

Κεφ.3.6. Νεαροί ενήλικες: διατροφικά πρότυπα & τρόπος ζωής

Η μετάβαση από την εφηβική ηλικία στην πρώιμη ενήλικη ζωή έχει πολλές επιπτώσεις στην καθημερινότητα του ατόμου και επηρεάζει σαφώς τις διατροφικές επιλογές του. Σε μελέτη 4 χωρών, των El Ansari W. και συν το 2012, η κατανάλωση φρούτων, ωμών και μαγειρεμένων λαχανικών, κρέατος και ψαριών είναι συχνότερη σε φοιτητές που ζουν με την οικογένειά τους από αυτούς που ζουν μόνοι τους για σπουδές, ενώ δεν επηρεάζεται η κατανάλωση των υπόλοιπων ομάδων τροφίμων. Λιγότερο από το 50% των φοιτητών φαίνεται να καταναλώνουν φρούτα και λαχανικά, αλλά ούτε αυτοί προσλαμβάνουν τις ημερήσιες συστάσεις. Αυτό επιβεβαιώνεται και από τη μελέτη των Khabaz MN και συν. το 2017, όπου διαπιστώθηκε πως η πλειοψηφία των φοιτητών που συμμετείχαν καταναλώνει περισσότερο έτοιμο φαγητό και λιγότερα φρούτα εβδομαδιαία, καθώς επίσης καταναλώνει τουλάχιστον 1 αναψυκτικό την ημέρα. Τέλος, φαίνεται πως οι νεαρές γυναίκες τείνουν να καταναλώνουν περισσότερα γλυκά, επεξεργασμένα τρόφιμα, φρούτα και λαχανικά ενώ οι νέοι άνδρες περισσότερο κρέας, ψάρι, fast food και σνακ κατά τη διάρκεια της ημέρας. Χαρακτηριστικό γνώρισμα των νεαρών ενηλίκων είναι η παράκαμψη βασικών γευμάτων κατά τη διάρκεια της ημέρας, σε ποσοστό μεγαλύτερο από κάθε άλλη ηλικιακή ομάδα (24-87%) το οποίο προκύπτει από το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των μητέρων τους, την κατάθλιψη και την πίεση χρόνου που δέχονται στην καθημερινότητά τους. Αυτό σχετίζεται με χαμηλότερη ποιότητα διατροφής, αυξημένο κίνδυνο ανάπτυξης κεντρικής παχυσαρκίας και αυξημένου ΔΜΣ, όπως και καρδιαγγειακού κινδύνου (Pendergast F. J. et al., 2016).

Η μετάβαση από την εφηβεία στη φοιτητική ζωή συχνά χαρακτηρίζεται από αλλαγές στον τρόπο ζωής και τη συμπεριφορά του ατόμου, περισσότερες κοινωνικές συναναστροφές, απαιτητικό πρόγραμμα από το πανεπιστήμιο και συχνά υιοθέτηση ανθυγιεινών συνηθειών όπως κάπνισμα και συχνή κατανάλωση αλκοόλ. Σε πρόσφατη μελέτη με δεδομένα από 26 χώρες χαμηλού-μεσαίου και υψηλού εισοδήματος, το 39.2% των φοιτητών κοιμάται γύρω στις 6 ώρες ημερησίως. Επίσης, 50-60% των φοιτητών αναγνωρίζουν ότι δεν έχουν καλή ποιότητα ύπνου και μάλιστα αυτό ίσως χειροτερεύει σε περιόδους αυξημένου άγχους (εξεταστικές περιόδους). Επιπλέον, οι φοιτητές αναφέρουν χαμηλά επίπεδα φυσικής δραστηριότητας, με το

70% αυτών να μην πιάνει τα προτεινόμενα 10.000 βήματα ημερησίως, το οποίο ίσως οφείλεται στην έλλειψη χρόνου, όρεξης, πειθαρχίας και προσβασιμότητα σε

Εικόνα 7. Συσχέτιση μεταξύ ποιότητας ύπνου και φυσικής δραστηριότητας σε φοιτητές. $p < 0.01$ (Memon A. R. et al., 2021).

γυμναστήρια και δομές. Σε μετανάλυση των Memon, A. R. και συν. το 2021, φάνηκε πως η μέτρια προς υψηλή φυσική δραστηριότητα σχετίζεται με καλύτερη ποιότητα ύπνου σε νεαρούς ενήλικες ($P < 0.01$).

Οι νεαροί άνδρες έχουν χαμηλότερο προσδόκιμο επιβίωσης και μεγαλύτερο ποσοστό εμφάνισης χρόνιων νοσημάτων σε σύγκριση με τις νεαρές γυναίκες, με την πρώιμη θνητότητα λόγω αυτών των μη μεταδιδόμενων νοσημάτων να αναγνωρίζεται ως ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα δημόσιας υγείας. Οι διαφορές στην έκβαση της υγείας μεταξύ των δύο φύλων μπορούν να εξηγηθούν βάσει βιολογικών και γενετικών διαφορών όπως επίσης και λόγω παραγόντων του τρόπου ζωής. Συγκεκριμένα, σε μελέτη των Zhang Y & Moran AE το 2017, σε νεαρούς ενήλικες 18-39 ετών, φάνηκε πως είχαν μεγαλύτερα ποσοστά εμφάνισης προ υπέρτασης, χαμηλότερη ευαισθητοποίηση σε θέματα υγείας και λιγότερες ετήσιες επισκέψεις στον γιατρό για εξέταση συγκριτικά με τις γυναίκες. Επιπλέον, η ενδοθηλιακή γήρανση (δυσλειτουργία και αρτηριακή δυσκαμψία) αρχίζει νωρίτερα στους άνδρες απ' ότι στις γυναίκες, και κορυφώνεται περίπου κατά τα 60 έτη (Lonnie M. & Wadolowska, L., 2020).

Κεφ.4. Μεταβολικό σύνδρομο

Το μεταβολικό σύνδρομο (MetS) αναφέρεται σε ένα συνονθύλευμα παθολογιών; την κεντρική παχυσαρκία, τη δυσλιπιδαιμία, τη διαταραγμένη ανοχή στη γλυκόζη και την υπέρταση και έχει συσχετιστεί με αύξηση του κινδύνου για διαβήτη τύπου 2 και καρδιαγγειακών νοσημάτων. Εκτιμάται πως το ¼ του πληθυσμού πάσχει από το σύνδρομο και η επίπτωση του αυξάνεται ραγδαία και αναλογικά με τις σύγχρονες συνθήκες διαβίωσης (Seral-Cortes, M. et al., 2022). Το 10-30% της αιτιολογίας του συνδρόμου οφείλεται σε γενετική προδιάθεση και πολλά SNPs που έχουν συσχετιστεί με παραμέτρους αυτού έχουν αναφερθεί σε GWAS διαφορετικών πληθυσμών. Μέχρι σήμερα, 60 γενετικοί τόποι έχουν συσχετιστεί με την παχυσαρκία, 90 με την υπέρταση, 160 με τις δυσλιπιδαιμίες, 90 με την ομοιόσταση της γλυκόζης και 30 με το μεταβολικό σύνδρομο ως σύνολο. Σε πολλές μελέτες έχει διερευνηθεί η επίδραση του τρόπου ζωής στο MetS, και φαίνεται πως το αποτέλεσμα διαφοροποιείται ανάλογα με διάφορα SNPs που εντοπίζονται σε γονίδια κρίσιμα για τις επιμέρους παραμέτρους του συνδρόμου (Fenwick PH et al., 2019).

Κεφ.4.1.Δυσλιπιδαιμίες

Χαρακτηριστικά γνωρίσματα των δυσλιπιδαιμιών που οδηγούν σε MetS είναι τα αυξημένα τριγλυκερίδια και τα μειωμένα επίπεδα HDL-C στον οργανισμό. Σε GWAS μελέτη του 2010, με δεδομένα από 100.000 ευρωπαίους, ανακαλύφθηκαν 95 γενετικοί τόποι οι οποίοι εξηγούσαν το 25-30% της ετερογένειας των λιπιδίων αίματος. Ο πολυμορφισμός rs662799 (T/C) στο γονίδιο της APOA5 έχει ερευνηθεί σε σημαντικές μελέτες παρέμβασης και αλλαγής του τρόπου ζωής. Επί παραδείγματι, σε μια από αυτές, ασθενείς με μέτρια αυξημένα τριγλυκερίδια αίματος αντικατέστησαν το 1/3 ραφιναρισμένου ρυζιού με όσπρια, αύξησαν την κατανάλωση λαχανικών και τη φυσική τους δραστηριότητα (30 λεπτά/ημέρα). Τα άτομα ομόζυγα για το αλληλόμορφο κινδύνου (TT) φάνηκε να έχουν τις μεγαλύτερες βελτιώσεις σε τριγλυκερίδια ορού και επίπεδα HDL-C σε σύγκριση με τους υπόλοιπους (γονότυποι CC, CT) (Jang et al. 2010).

Κεφ.4.2. Ανοχή στη γλυκόζη

Σε πολλές GWAS έχει μελετηθεί η συμβολή γενετικών παραγόντων στην ομοιόσταση της γλυκόζης στον οργανισμό και έχει φανεί πως κοινοί γλυκαιμικοί δείκτες όπως η γλυκόζη και η ινσουλίνη είναι σε μεγάλο βαθμό κληρονομήσιμοι. Το γονίδιο P13K συμμετέχει στη ρύθμιση της σηματοδότησης της ινσουλίνης και της ομοιόστασης της γλυκόζης. Ένας πολυμορφισμός rs3730089 (G/A) στο γονίδιο αυτό, φαίνεται να σχετίζεται με μείωση της γλυκόζης αίματος ως απόκριση σε τεστ ανοχής γλυκόζης και να δρα προστατευτικά για τον οργανισμό. Μάλιστα σε μελέτη παρέμβασης παρατηρήθηκε καλύτερη απόκριση σε δίωρο τεστ ανοχής γλυκόζης στην ομάδα που εφαρμόστηκε εντατική απώλεια βάρους και αλλαγής του τρόπου ζωής για 1 χρόνο και τα άτομα ήταν φορείς του αλληλομόρφου G συγκριτικά με τους ομοζυγώτες για το A αλληλόμορφο. Στα άτομα της ομάδας ελέγχου, που δεν εφαρμόστηκε καμία αλλαγή στον τρόπο ζωής, δεν παρατηρήθηκε κάποια επίδραση του πολυμορφισμού.

Κεφ.4.3. Υπέρταση

Η υπέρταση είναι παράμετρος του MetS και ορίζεται ως συστολική/διαστολική πίεση πάνω από 140/90 mmHg. Η κληρονομικότητα της πίεσης του αίματος, κυμαίνεται από 30 έως 60% και μάλιστα σε GWAS του 2016, 66 SNPs φάνηκαν να συσχετίζονται με αυτή. Ο πιο καλά μελετημένος πολυμορφισμός είναι ο rs4646994 insertion/deletion (I/D). Τα άτομα σε ομοζυγωτία για το αλληλόμορφο κινδύνου (I/I) έχουν μεγαλύτερο κίνδυνο εμφάνισης υπέρτασης μετά από δίαιτα αυξημένη σε νάτριο και παράλληλα επωφελούνται περισσότερο από την φυσική δραστηριότητα στα επίπεδα πίεσης αίματος σε σχέση με τους υπόλοιπους γονοτύπους (I/D, D/D). Παρακάτω, φαίνονται συγκεντρωτικά τα σημαντικότερα SNPs που επηρεάζουν τις παραμέτρους του MetS και ο φαινότυπος που δημιουργούν (Fenwick PH et al., 2019).

Πίνακας 1. SNPs που σχετίζονται με παραμέτρους του MetS.

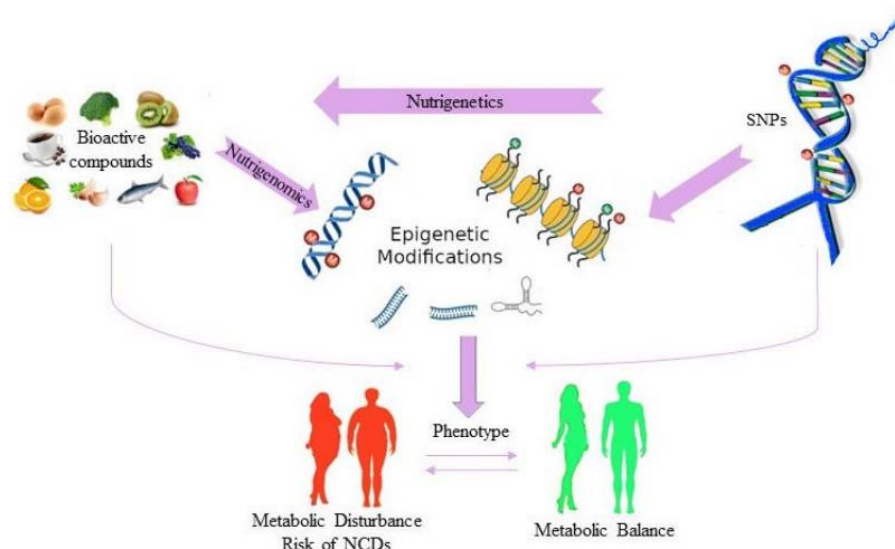
Δυσλιπιδαιμίες			
Πολυμορφισμός	Γονίδιο	Λειτουργία	Φαινότυπος
rs662799 (T/C)	APOA5		↑Λιπιδίων, κινδύνου για MetS

rs964184 (C/G)		Υδρόλυση τριγλυκεριδίων, καθαρισμό υπολειμμάτων λιποπρωτεϊνών στο ήπαρ	↑TC, ↑LDL, ↓HDL
rs429358 (E4)	APOE	Μεταβολισμό των λιπιδίων	E4: ↑ CHOL, TAG
rs7412 (E2)			E2: ↓ CHOL, ↑ TAG
rs8034802 (T/A)	LIPC	Ηπατική λιπάση/ μεταβολισμό λιποπρωτεϊνών	↑HDL, ↓TAG
rs3764261 (C/A)	CETP	Μεταφορέας εστέρων χοληστερόλης	↑HDL
rs1260326 (C/T)	GCKR	Ρυθμιστική πρωτεΐνη γλυκοκινάσης ήπατος	↑TAG, VLDL
rs12916(C/T)	HMGCR	Συμμετέχει στη δημιουργία χοληστερόλης	↑LDL-C
rs9305020 (C/T)	LDLR	Υποδοχέας LDL λιποπρωτεΐνης	↑TC, ↓HDL-C, ↓APO-B
Ανοχή στη γλυκόζη			
rs3730089 (G/A)	PI3K	Ρύθμιση σηματοδότησης ινσουλίνης-ομοιοστασία γλυκόζης	↓γλυκόζης αίματος (μετά από παρέμβαση)
rs12255372 (G/T)	TCF7L2	Έκκριση ινσουλίνης από πάγκρεας	↓έκκριση ινσουλίνης, ↑ινσουλινοευαισθησία
rs7903146 (C/T)			
rs2943641 (C/T)	IRS1	Διάδοση σήματος ινσουλίνης	Ινσουλινοαντίσταση, υπερινσουλιναίμια
rs2070895 (G/A)	LIPC	Ηπατική λιπάση/ μεταβολισμό λιποπρωτεϊνών	↑δραστηριότητα του ενζύμου, ↓HDL-C
rs75493593 (G/T)	SLC16A11	Μεταφορέας	↑ινσουλίνη πλάσματος
Υπέρταση			
rs4646994 insertion/deletion (I/D)	ACE	Ρυθμιστής συστήματος ρενίνης-αγγειοτενσίνης → ρύθμιση πίεσης	I/I: ↑κίνδυνο για υπέρταση προκαλούμενη από αλάτι

Κεφ.5. Επιγενετική και γενετική προδιάθεση

Είναι πλέον ευρέως γνωστό πως παράγοντες, όπως η ανθυγιεινή διατροφή, η χαμηλή φυσική δραστηριότητα, το κάπνισμα, η κατανάλωση αλκοόλ, οι περιβαλλοντικοί ρύποι και το στρες αυξάνουν τον κίνδυνο για τα μη μεταδιδόμενα νοσήματα κατά τη διάρκεια της ζωής. Όπως προαναφέρθηκε, έχουν βρεθεί κατά καιρούς πολλά SNPs τα οποίοι φαίνεται να σχετίζονται με τα νοσήματα αυτά και δρουν συνεργιστικά στην αύξηση του κινδύνου εμφάνισής τους. Ωστόσο, φαίνεται να αιτιολογείται ένα μικρό ποσοστό της κληρονομικότητας των νοσημάτων μέσω αυτών. Πλέον γνωρίζουμε πως το υπόλοιπο αποδίδεται σε μηχανισμούς επιγενετικής, που στην ουσία πρόκειται για μοριακούς μηχανισμούς που επηρεάζουν την έκφραση γονιδίων χωρίς να αλλάζουν την αλληλουχία των βάσεων του DNA.

Ανάμεσα στους πιο καλά μελετημένους επιγενετικούς μηχανισμούς είναι η μεθυλίωση του γονιδιώματος από μεθυλοτρανσφεράσες συνήθως στις CpG περιοχές του (Cytosine-phosphate-Guanine) που έχει ως αποτέλεσμα την αποσιώπηση περιοχών του DNA και ίσως γονιδίων. Επιπλέον, η τροποποίηση των ιστονών, που είναι πρωτεΐνες που συμμετέχουν στο πακετάρισμα του DNA και το σχηματισμό χρωματίνης, συμπεριλαμβάνει την ακετυλίωση ή τη μεθυλίωση τους. Η ακετυλίωση οδηγεί σε μείωση της αλληλεπίδρασης των ιστονών με το DNA με αποτέλεσμα την χαλάρωση της χρωματίνης και ευνοεί τη μεταγραφή γονιδίων ενώ το αντίθετο συμβαίνει με την απακετυλίωση, ενώ η μεθυλίωση τους δεν είναι ακόμα καλά μελετημένη. Τέλος, τα microRNAs, μικρά RNA μόρια, συνδέονται κοντά στην 3' αμετάφραστη περιοχή διάφορων mRNA-στόχων και μπλοκάρουν τη μετάφραση τους (Grazioli, E. et al., 2017). Οι επιγενετικοί μηχανισμοί επηρεάζονται από τους περιβαλλοντικούς παράγοντες που αναφέρθηκαν και εκτίθεται το άτομο κατά την ενήλικη ζωή, την περίοδο γονιμοποίησης, κύησης ή πρώιμης παιδικής ηλικίας. Φαίνεται λοιπόν πως η αλληλεπίδραση των γονιδίων με το περιβάλλον είναι πολύ σημαντική και τροποποιεί κατά περίπτωση τον κίνδυνο εμφάνισης νοσημάτων. Παρακάτω θα αναφερθούν οι κύριοι παράγοντες του τρόπου ζωής που σχετίζονται με την εμφάνιση νοσημάτων και λειτουργούν ως επιγενετικοί τροποποιητές (Franzago, M. et al., 2019).

Εικόνα 8. αλληλεπίδραση μεταξύ γονιδίων, διατροφής & υγείας (Franzago M. et al., 2019).

Κεφ.5.1. Διατροφή

Εκτιμάται πως ο υγιεινός τρόπος ζωής και οι διατροφικές συνήθειες μπορούν να μειώσουν τον κίνδυνο για καρδιαγγειακά νοσήματα και διαβήτη κατά 82% και 91% αντίστοιχα (Estruch, R. Et al., 2020). Είναι γεγονός πως η διατροφή αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς τροποποιήσιμους παράγοντες του τρόπου ζωής και τα τελευταία ερευνητικά δεδομένα προτείνουν την προτίμηση τροφίμων με αυξημένη περιεκτικότητα σε θρεπτικά συστατικά για την πρόληψη νοσημάτων (Elagizi et al., 2020). Μια δυτικού τύπου δίαιτα χαρακτηρίζεται από αυξημένη κατανάλωση κρέατος, αναψυκτικών, κορεσμένου λίπους, τηγανητών και ενεργειακά πυκνών τροφίμων και φαίνεται να σχετίζεται με την ενεργοποίηση φλεγμονώδους απόκρισης του οργανισμού και την πρόκληση ποικίλων νοσημάτων. Αντίθετα, το πρότυπο της Μεσογειακής διατροφής, που βασίζεται στην κατανάλωση φρούτων, λαχανικών, οσπρίων, δημητριακών ολικής άλεσης, ξηρών καρπών και ελαιολάδου φαίνεται να σχετίζεται με μείωση του κινδύνου για τα μεταβολικά νοσήματα. Τα ακόρεστα λιπαρά οξέα, οι φυτικές ίνες και τα αντιοξειδωτικά που περιλαμβάνονται κατά κόρον στα τρόφιμα που αναφέρθηκαν συνδέονται με μη φλεγμονώδη και προστατευτικό φαινότυπο και έχουν συσχετιστεί θετικά με τη γονιμότητα γυναικών και ανδρών αντίστοιχα. Οι πολυφαινόλες του πράσινου τσαγιού, όπως η γαλλική επιγαλοκατεχίνη 3 ή η γενιστεΐνη, φαίνεται να μειώνουν τη δραστικότητα της DNA-μεθυλοτρανσφεράσης και έτσι να μπλοκάρουν την αποσιώπηση γονιδίων. Συστατικά όπως η μεθειονίνη, το φυλλικό οξύ, η χολίνη, η βεταΐνη και οι βιταμίνες B6 και B12 είναι απαραίτητα για τη μεθυλίωση του γονιδιώματος και τη ρύθμιση ενζύμων που εμπλέκονται στη δημιουργία πουρινών και πυριμιδινών (Christ, A. et al., 2019). Στην Εικόνα 9, φαίνονται διάφορα βιοδραστικά συστατικά της τροφής, που δρουν ως επιγενετικοί τροποποιητές και αναστέλλουν την εμφάνιση νοσημάτων μέσω ενεργοποίησης ή αποσιώπησης γονιδίων και μοριακών μηχανισμών (Remely, M. et al., 2014).

Επιπλέον, αλληλεπιδράσεις μεταξύ του γονιδιώματος, του εντερικού μικροβιώματος και της διατροφής έχουν συσχετιστεί με κίνδυνο ανάπτυξης παχυσαρκίας και μεταβολικού συνδρόμου. Βάσει μελετών, συγκεκριμένα SNPs που έχουν συσχετιστεί με την παχυσαρκία φαίνεται πως επηρεάζονται από το υπάρχον μικροβίωμα στο παχύ έντερο κάθε οργανισμού. Μάλιστα σε GWAS αναδείχθηκε συσχέτιση μεταξύ του γένους *Akkermansia* που βρίσκεται σε αφθονία στο παχύ έντερο παχύσαρκων ατόμων και ενός SNP κοντά στο γονίδιο της φωσφολιπάσης Δ1 (PLD1) ο οποίος συσχετίζεται με το ΔΜΣ. Αντίστοιχη συσχέτιση έχει βρεθεί μεταξύ του γένους *Prevotella* και ενός SNP στο γονίδιο LYPLAL1, το οποίο σχετίζεται με την κατανομή του λίπους στο ανθρώπινο σώμα.

Disease	Nutrient	Metabolic effect/ mechanism of action	Model	References
Cancer				
Breast cancer	Genistein	Telomerase inhibition	Breast benign cells and MCF-7 cancer cells	(Qin <i>et al.</i> , 2009)
Oesophageal carcinoma	Genistein	Demethylating potential	Oesophageal squamous cell carcinoma cells	(Li <i>et al.</i> , 2009)
Breast cancer	Coffee polyphenols	Inhibition of DNA methylation catalyzed by DNMT1	Breast cancer cells	(Qin <i>et al.</i> , 2009)
Colon cancer	SFN	Down-regulation of DNMT1	Cancerous colon tissue	(Lee and Zhu, 2006)
Leukaemia	Curcumin	Decreased DNA methylation	Leukaemia cell line	(Traka <i>et al.</i> , 2005)
Prostate cancer	Curcumin	Inhibition of acetyltransferase activity Blocking histone hyperacetylation	Prostate cancer cells and peripheral blood lymphocytes	(Liu <i>et al.</i> , 2009)
Pancreatic cancer	Curcumin	miRNA expression regulation	Pancreatic cancer cells	(Sung <i>et al.</i> , 2008)
Adenocarcinoma	Selenium	Inhibition of DNMT1 expression	Adenocarcinoma cell lines	(Li <i>et al.</i> , 2009)
Metabolic syndrome				
	(+) Genistein	Improvement of insulin sensitivity in liver and muscle	<i>Cynomolgus</i> monkeys fed a high-fat diet	(Howard <i>et al.</i> , 2011)
	(+) Fisetin	Down-regulation of TNF- α and IL-6	Human monocytes cultured under hyperglycaemic conditions	(Kim <i>et al.</i> , 2012)
	(-) Methyl donors	Impairment of fatty acid oxidation	Gestation and lactation diet in rats	(Pooya <i>et al.</i> , 2012)
	(-) Vitamin B ₁₂ , folate and methionine	Insulin resistance and hypertension	Maternal periconceptional diet in sheep	(Sinclair <i>et al.</i> , 2007)
	(-) Vitamin B ₁₂ , (+) folate	Insulin resistance	Maternal and offspring	(Yajnik <i>et al.</i> , 2002)
	(+) Methyl donors	Prevention of fatty liver disease	High-fat sucrose fed rats	(Cordero <i>et al.</i> , 2013a)
	(+) Folate	Decrease of homocysteine and improvement of insulin resistance	Diabetic men	(Gargari <i>et al.</i> , 2011)
	(+) Betaine	Hepatoprotective effect in non-alcoholic fatty liver disease	Mice fed a high-fat diet	(Wang <i>et al.</i> , 2010)
Neurodegenerative disorders				
	Polyphenols	Modulation of miRNA expression (beneficial effects on brain function)	Apolipoprotein E-deficient mice	(Milenkovic <i>et al.</i> , 2012)
	Methyl-group donors inducing methylation of SAM	Reduction of amyloid- β production	Cell culture	(Scarpa <i>et al.</i> , 2006)
	Folic acid	Protective effects against hyperhomocysteinaemia-induced neurotoxicity	Knockout mice	(Kalani <i>et al.</i> , 2014)
	Tea catechins	Reduces glutamate-induced oxidative cytotoxicity Inhibition of L-DOPA methylation in peripheral compartment and striatum	HT22 mouse hippocampal neurons <i>in vitro</i> Rats	(Kang <i>et al.</i> , 2013)

Εικόνα 9. Πιθανά θρεπτικά συστατικά ως επιγενετικοί τροποποιητές (Christ, A. *et al.*, 2019).

Φαίνεται πως κάποιοι μικροβιακοί μεταβολίτες μπορούν να λειτουργήσουν ως επιγενετικοί τροποποιητές και έτσι να οδηγήσουν σε αλλαγές στο γονιδίωμα του ξενιστή ως απόκριση στα σήματα του περιβάλλοντος, με πιθανές επιπλοκές στην κατάσταση της υγείας του. Αυτοί οι μηχανισμοί είναι πιο ενεργοί κατά την παιδική ηλικία και σχετίζονται με τον τρόπο γέννησης, το θηλασμό, τα αντιβιοτικά κ.α. Σε μελέτες φαίνεται πως τα λιπαρά οξέα βραχείας αλύσου (SCFAs) αναστέλλουν την δραστικότητα της HDA (Helicase-dependent amplification) και έτσι τροποποιούν την γονιδιακή έκφραση, όπως επίσης η κατανάλωση μιας δυτικού τύπου δίαιτας αναστέλλει κάποιες αλλαγές στη χρωματίνη που εξαρτώνται από το μικροβίωμα εν αντιθέσει με μια δίαιτα πλούσια σε πολυσακχαρίτες (Krautkramer KA., 2016, OUP accepted manuscript, 2018).

Κεφ.5.2. Άσκηση

Η έλλειψη φυσικής δραστηριότητας βρίσκεται ανάμεσα στους 10 πιο σημαντικούς παράγοντες κινδύνου για όλα τα νοσήματα και φαίνεται να ευθύνεται για το 9% των θανάτων παγκοσμίως με σημαντικές επιπτώσεις στην οικονομία, την υγειονομική περίθαλψη και το κοινωνικό σύνολο. Στην πλειοψηφία των μελετών, αναφέρεται αρνητική συσχέτιση μεταξύ επιπέδων φυσικής δραστηριότητάς και εμφάνιση καρδιαγγειακών νοσημάτων ή μεταβολικού συνδρόμου ενώ θετική συσχέτιση με την πρόληψη-θεραπεία νευρολογικών νοσημάτων ή και καρκίνου. Η άσκηση βοηθά στη βελτίωση δύναμης, αντοχής και μνήμης, μείωση κούρασης και συμπτωμάτων κατάθλιψης. Σε πρόσφατες μελέτες φαίνεται πως η άσκηση μπορεί να λειτουργήσει ως επιγενετικός τροποποιητής και έτσι να συντελέσει στη βελτίωση της υγείας. Συγκεκριμένα, σε μελέτη των Nakajima K. και συν. το 2010, φάνηκε πως η μέτριας έντασης άσκηση αυξάνει τη μεθυλίωση της ASC, πρωτεΐνη που ενεργοποιεί την φλεγμονώδη απόκριση στο κυτοσόλιο των κυττάρων, του TNF-α και της IL10 και έτσι μειώνει την έκφραση τους, που αποτελούν γνωστούς προ φλεγμονώδεις παράγοντες του οργανισμού. Σε άλλη μελέτη φάνηκε πως μέτριας έντασης άσκηση για 12 εβδομάδες μείωσε τη μεθυλίωση DNA περιφερειακών μονοπύρηνων κυττάρων σε ηλικιωμένα άτομα και δημιούργησε προσαρμοστικές αλλαγές του οργανισμού ενάντια στο οξειδωτικό στρες. Η Gomez-Penilla και συν. το 2011, απέδειξαν πως η

συστηματική άσκηση, μέσω απομεθυλίωσης, αυξάνει την έκφραση του BDNF και έτσι ίσως βελτιώνει την ικανότητα μάθησης και μνήμης. Αρκετές μελέτες επισημαίνουν πως η φυσική δραστηριότητα λειτουργεί ως μηχανισμός τροποποίησης της ακετυλίωσης διαφόρων ιστών και έτσι οδηγεί σε αποσιώπηση γονιδίων που σχετίζονται με την καρκινογένεση, την απώλεια μυϊκής μάζας ή τη σχιζοφρένεια (Grazioli, E. et al., 2017). Τέλος η αυξημένη ένταση άσκηση σχετίζεται με υπομεθυλίωση γονιδίων που εμπλέκονται στη μιτοχονδριακή λειτουργία, όπως ο PGC1α, η πυροσταφυλική αφυδρογονάση, ο TFAM και ο PPAR-δ (Dimauro, I. et al., 2020).

Κεφ.5.3. Στρες

Ζούμε σε μια πολύ στρεσογόνα κοινωνία και περίπου ο μισός πληθυσμός του κόσμου έχει περάσει κατάθλιψη, αγχώδη διαταραχή ή άλλες νοητικές διαταραχές. Το στρες πυροδοτεί μονοπάτια σηματοδότησης στον εγκέφαλο, που συντελούν στην έκκριση ορμονών οι οποίες προκαλούν αύξηση του καρδιακού ρυθμού, εφίδρωση και παραγωγή ενέργειας για την άμυνα του οργανισμού. Η έλλειψη ύπνου, ο πόνος, η φλεγμονή ή η χρήση εξωγενών γλυκοκορτικοειδών μπορεί να πυροδοτήσει στρες σε κυτταρικό επίπεδο. Το στρες έχει άμεση συσχέτιση με τον ΔΜΣ και την παχυσαρκία και μάλιστα το 35-60% του πληθυσμού φαίνεται να καταναλώνει περισσότερες θερμίδες όταν βρίσκεται σε στρεσογόνες περιόδους, ενώ μόλις το 25-40% βιώνει το αντίθετο. Και στις δύο περιπτώσεις, τα άτομα φαίνεται να εστιάζουν σε πιο ενεργειακά πυκνά-γευστικά τρόφιμα με μεγάλη περιεκτικότητα σε ζάχαρη, απλούς υδατάνθρακες και λιπαρά. Σε μελέτη των Stalder και συν. φάνηκε πως για κάθε 2.5 μονάδες αύξηση του ΔΜΣ, υπήρχε 9.8% αύξηση στην ποσότητα κορτιζόλης μαλλιών. Επιπλέον, είναι γνωστό πως αυξημένα επίπεδα στρες του οργανισμού μειώνουν την ποιότητα και τις ώρες του ύπνου το οποίο έχει συσχετιστεί με αυξημένη πιθανότητα παχυσαρκίας σε πλήθος μελετών. Το στρες μπορεί να οδηγήσει σε μείωση φυσικής δραστηριότητας ή αύξηση καθιστικής ζωής. Συγκεκριμένα, σε συστηματική ανασκόπηση 168 μελετών (Stults-Kolehmainen & Sinha 2014) οι ερευνητές παρατήρησαν στις περισσότερες άμεση συσχέτιση μεταξύ αυξημένου στρες και λιγότερης φυσικής δραστηριότητας των ατόμων (Tomiyama, A. J., 2018).

Φαίνεται πως η έκθεση σε στρεσογόνους παράγοντες κατά την περίοδο της κύησης ή κατά την καθημερινότητα επηρεάζει την εμφάνιση στρες στον οργανισμό (Van der Valk E. et al., 2018). Η διαγενεακή επιγενετική κληρονομήση ορίζεται ως η μεταφορά επιγενετικών τροποποιήσεων του γονιδιώματος ανάμεσα στις γενιές και μάλιστα έχει βρεθεί πως το στρες κληρονομείται με αυτό τον τρόπο στους απογόνους. Ο Heijmans και οι συν. το 2008 διερεύνησαν τα επίπεδα μεθυλίωσης του DNA παιδιών που κυοφορήθηκαν από γυναίκες κατά την περίοδο του Ολλανδικού λιμού, που δεν υπήρχε διαθεσιμότητα φαγητού και είχαν αυξημένα επίπεδα στρες. Φάνηκε πως τα άτομα που είχαν συλληφθεί κατά τη διάρκεια του λιμού είχαν χαμηλότερα επίπεδα μεθυλίωσης του DNA στο γονίδιο IGF2, που συσχετίζεται με την ανάπτυξη, σε σύγκριση με τα αδέρφια τους που γεννήθηκαν αργότερα. Επιπλέον, το στρες της μητέρας κατά την εγκυμοσύνη μπορεί να επηρεάσει σημαντικά την πυκνότητα υποδοχέων γλυκοκορτικοειδών στον εγκέφαλο του εμβρύου και να αλλάξει την ευαισθησία του στο στρες για την υπόλοιπη ζωή του (Babenko O. et al., 2015).

Κεφ.5.4. Κάπνισμα

Το κάπνισμα, όπως και άλλες εξαρτήσεις, είναι μια κατάσταση που προκύπτει από πολλές περιβαλλοντικές επιρροές, αλλά η γενετική προδιάθεση παίζει σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη του φαινομένου. Σε μελέτες GWAS έχει βρεθεί συσχέτιση μεταξύ του SNP rs1051730 στο χρωμόσωμα 15 σε κάποια γονίδια που κωδικοποιούν νικοτινικές υπομονάδες σε υποδοχείς ακετυλοχολίνης (CHRNA5, CHRNA3, CHRNB4) και της προδιάθεσης για κάπνισμα, καρκίνο του πνεύμονα και αθηροσκλήρωση. Άλλα γονίδια που κωδικοποιούν υποδοχείς νευροδιαβιβαστών (CHRNA3, GABRA4) ή ένζυμα που εμπλέκονται στο μεταβολισμό νικοτίνης (DAO, FMO1, CYP2B6) φαίνεται να σχετίζονται με την εξάρτηση που προκαλεί (Breitling L. P., 2013). Αναφέρεται πως νεογέννητα μητέρων που είχαν εκτεθεί σε κάπνισμα κατά την εγκυμοσύνη έχουν χαμηλότερο βάρος γέννησης σε σχέση με νεογέννητα που δεν έχουν εκτεθεί σε ανάλογες συνθήκες. Ωστόσο φαίνεται πως έχουν αυξημένο z-BMI score κατά την ηλικία των 5-6 ετών σε σχέση με τα παιδιά που δεν εκτέθηκαν. Σε μελέτη κοορτής, αναλύθηκαν δείγματα πλακούντα από καπνίζουσες μητέρες, και αναφέρθηκε αλλαγή στην έκφραση 623 γονιδίων και μεθυλίωση 1024 CpG περιοχών σε σχέση με τις μη

καπνίζουσες. Μάλιστα έχει βρεθεί πως έφηβοι, που ως έμβρυα είχαν εκτεθεί σε συστατικά του καπνού, παρουσιάζουν αυξημένη μεθυλίωση του γονιδίου του παράγοντα BDNF, που είναι απαραίτητος για τη νευρωνική σηματοδότηση και τη λειτουργία του εγκεφάλου (Khopik, V. S. et al., 2012). Τέλος φαίνεται πως το κάπνισμα επηρεάζει τη γονιμότητα των ανδρών μέσω χρωμοσωμικών αλλαγών, μεταλλάξεων, μονονουκλεοτιδικών πολυμορφισμών αλλά και μέσω επιγενετικών αλλαγών όπως μεθυλίωσης του DNA και ενεργοποίηση microRNA (Gunes, S. et al., 2018).

ΣΚΟΠΟΣ

Όπως προαναφέρθηκε η κοινή παχυσαρκία είναι ένα νόσημα πολυπαραγοντικής φύσεως που σε μεγάλο βαθμό επηρεάζεται από το γονιδίωμα των ασθενών. Πλέον γνωρίζουμε πως εκτός από τους παράγοντες του τρόπου ζωής όπως η αυξημένη ενεργειακή κατανάλωση που οδηγεί σε θετικό ενεργειακό ισοζύγιο, η έλλειψη φυσικής δραστηριότητας, η ποιότητα ζωής και η κατάθλιψη, εξηγούν μεγάλο ποσοστό της διακύμανσης της παχυσαρκίας γενετικοί παράγοντες. Κοινοί μονονουκλεοτιδικοί πολυμορφισμοί φαίνεται σε μεγάλες μελέτες συσχέτισης ολόκληρου του γονιδιώματος να σχετίζονται με αυξημένο ΔΜΣ, περιφέρεια μέσης (ΠΜ) και λόγο περιφερειών μέσης κι ισχίων (ΠΜ/ΠΙ). Πλέον, η ανάγκη διερεύνησης της αλληλεπίδρασης του γονιδιώματος με τον τρόπο ζωής έχει αναδειχθεί σε μεγάλο βαθμό καθώς φαίνεται πως τα συστατικά της τροφής, η άσκηση αλλά και η ποιότητα ζωής επιδρούν θετικά ή αρνητικά μέσω μηχανισμών επιγενετικής στο γενετικό υλικό και αποσιωπούν ή ενεργοποιούν γονίδια. Η συνεργιστική δράση τους μπορεί να συμβάλει στην κοινή παχυσαρκία.

Μέχρι στιγμής οι μελέτες που διερευνούν τις αλληλεπιδράσεις γενετικών και διατροφικών παραγόντων σε πληθυσμό εφήβων με επαναξιολόγηση τους ως νεαρούς ενήλικες είναι περιορισμένες. Η μετάβαση από την εφηβεία στην ενήλικη ζωή είναι πολύ σημαντική και ίσως η γονιδιακή έκφραση κατά την εφηβεία να επηρεάζει περισσότερο απ' ό,τι γνωρίζουμε την εμφάνιση ή όχι συμπεριφορών, προτιμήσεων καθώς και ασθενειών κατά την ενηλικίωση (Poorelajal, J., et al., 2020, Pigeyre, M. et al., 2016).

Σκοπός τη συγκεκριμένης εργασίας είναι η επαναξιολόγηση, μετά το πέρας 15 ετών, των διατροφικών συνηθειών των εθελοντών της μελέτης TEENAGE (TEENs of Attica: Genes and environment) και η διερεύνηση της συσχέτισης αυτών με ανθρωπομετρικούς δείκτες. Συγκεκριμένα, στην παρούσα εργασία θα εστιάσουμε στη συσχέτιση των ΔΜΣ και ΠΜ, ΠΜ/ΠΙ με ομάδες τροφίμων και την προσκόλληση στη Μεσογειακή Διατροφή. Επιπλέον θα διερευνηθούν οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ γενετικών δεικτών κινδύνου και διατροφικών συνηθειών ως προς τους δείκτες παχυσαρκίας (ΔΜΣ, ΠΜ, ΠΜ/ΠΙ).

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

1. Πληθυσμός μελέτης

Χρησιμοποιήθηκαν δεδομένα από τους εθελοντές της μελέτης TEENAGE, η οποία αποτελεί μία επιδημιολογική συγχρονική μελέτη που πραγματοποιήθηκε μεταξύ των ετών 2008-2010. Το αρχικό δείγμα αποτελούντο από 857 εφήβους και παιδιά προσχολικής ηλικίας, εκ των οποίων 274 δέχθηκαν να συμμετέχουν στην τωρινή προοπτική μελέτη. Όλοι οι εθελοντές υπέγραψαν εκ νέου συμφωνητικό συγκατάθεσης για τη συμμετοχή τους και η διαδικασία έγινε μέσω τηλεφωνικής επικοινωνίας. Χρησιμοποιήθηκε ηλεκτρονική πλατφόρμα για την καταγραφή δεδομένων ανώνυμα ανώνυμα χρησιμοποιώντας τον ίδιο κωδικό για κάθε εθελοντή με την αρχική μελέτη.

2. Μεταβλητές

2.1. Ανθρωπομετρικά χαρακτηριστικά

Λήφθηκαν δεδομένα για το βάρος και το ύψος από τα οποία υπολογίστηκε ο ΔΜΣ $[(\text{Βάρος (Kg)})^2 / \text{Υψος (cm)}]$. Επιπλέον, με κατάλληλη καθοδήγηση από διαιτολόγο, οι εθελοντές μέτρησαν την περιφέρεια μέσης, στο μέσο της απόστασης μεταξύ του τελευταίου πλευρού και του άκρου του λαγονίου οστού και της περιφέρειας ισχίων στο σημείο που παρουσίαζε την μεγαλύτερη περίμετρο. Ο ΠΜ/ ΠΙ υπολογίστηκε αυτόματα (Περιφέρεια μέσης (cm)/ Περιφέρεια ισχίων (cm)).

2.2. Αξιολόγηση διατροφικής πρόσληψης

Χρησιμοποιήθηκαν δύο μέθοδοι για την αξιολόγηση της διατροφικής πρόσληψης των εθελοντών, η ανάκληση 24ώρου και το ερωτηματολόγιο Mediterranean Diet Score (Panagiotakos et al., 2007). Συγκεκριμένα, η διαδικασία ανάκλησης 24ωρου διεξάχθηκε από εξειδικευμένο διαιτολόγο και τα άτομα κλήθηκαν να αναφέρουν τα τρόφιμα και τα ποτά που κατανάλωσαν το προηγούμενο 24ωρο, εφόσον επρόκειτο για μια τυπική μέρα, στις ανάλογες ποσότητες καθώς και την επωνυμία τους. Το

ερωτηματολόγιο Mediterranean Diet Score συμπεριλαμβάνει κύριες κατηγορίες τροφίμων, για τα οποία καταγράφεται η συχνότητα και ποσότητα κατανάλωσης, όπως προϊόντα ολικής άλεσης, πατάτες, φρούτα και λαχανικά, όσπρια, γαλακτοκομικά προϊόντα, κόκκινο κρέας, ψάρι, και ελαιόλαδο. Λαμβάνονται επιπλέον πληροφορίες για την εβδομαδιαία κατανάλωση αλκοόλ, καφέ και αναψυκτικών. Έπειτα από την ποσότητα και τη συχνότητα κατανάλωσης κάθε ομάδας τροφίμου υπολογίστηκε η εβδομαδιαία συχνότητα κατανάλωσης σε κάθε κατηγορία και υπολογίστηκε το MedDietscore για κάθε εθελοντή.

2.3 Αξιολόγηση φυσικής δραστηριότητας

Για την αξιολόγηση της φυσικής δραστηριότητας των εθελοντών χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο APAQ, το οποίο είναι προσαρμοσμένο στα δεδομένα ελληνικού πληθυσμού (Gunes S. et al., 2016). Σε αυτό συμπεριλαμβάνονται ερωτήσεις για τη φυσική δραστηριότητα στην εργασία και κατά τη μετακίνηση από και προς αυτήν, όπως και για τη συστηματική άσκηση εβδομαδιαίως. Επιπλέον, λαμβάνονται υπόψιν η ενασχόληση με δουλειές σπιτιού, οι ώρες ύπνου, η χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή και η παρακολούθηση τηλεόρασης καθημερινά. Για τις παραπάνω κατηγορίες καταγράφονται οι ώρες και η συχνότητα της καθεμίας στο σύνολο της εβδομάδας.

2.4 Αξιολόγηση της ποιότητας ζωής

Η αξιολόγηση της ποιότητας ζωής των εθελοντών, έγινε μέσω του ερωτηματολογίου SF12 (Ware J Jr. et al., 1996). Οι εθελοντές καλούνται να απαντήσουν σε 12 ερωτήσεις οι οποίες αφορούν την κατάσταση της υγείας τους τον τελευταίο μήνα. Περιλαμβάνονται ερωτήσεις που αφορούν τη σωματική δύναμη, όπως αν υπάρχει δυσκολία στο να μετακινήσουν κάποιο τραπέζι ή στο να ανέβουν ορόφους και την ψυχική υγεία, όπως αν τον τελευταίο μήνα νιώθουν ηρεμία ή γαλήνη. Τέλος οι εθελοντές ερωτώνται αν λόγω προβλημάτων σωματικής ή ψυχικής υγείας έχουν περιορίσει τις κοινωνικές τους συναναστροφές και αν είναι καπνιστές.

2.5 Γενετική ανάλυση

Κατά τη διεξαγωγή της μελέτης TEENAGE πραγματοποιήθηκε απομόνωση γενετικού υλικού από τους εθελοντές της μελέτης και πραγματοποιήθηκε σάρωση του γονιδιώματος με τη χρήση του Illumina HumanOmniExpress BeadChips (Illumina, San Diego, USA) στο ερευνητικό κέντρο Wellcome Trust Sanger Institute, Hinxton, UK.

3.Στατιστική ανάλυση

Για τη στατιστική ανάλυση χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα IBM SPSS Statistics 27.0 και ως επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας ορίστηκε το $p < 0.05$. Έγινε αντιστοίχιση των δεδομένων των εθελοντών από την αρχική (baseline) και την προοπτική (follow-up) μελέτη και η νέα βάση δεδομένων χρησιμοποιήθηκε. Στη συνέχεια υπολογίστηκε το MedDietscore. Επιπλέον, οι μεταβλητές κατανάλωσης τροφίμων της αρχικής μελέτης πολλαπλασιάστηκαν με το 7 ώστε να αντικατοπτρίζουν εβδομαδιαία συχνότητα κατανάλωσης τους και να συγκριθούν με τις αντίστοιχες μεταβλητές της προοπτικής μελέτης. Στη συνέχεια, έγινε έλεγχος για ακραίες τιμές οι οποίες για ανθρωπομετρικούς δείκτες θεωρήθηκαν πάνω από ± 3 τυπικές αποκλίσεις από το μέσο όρο ενώ για μεταβλητές που αφορούσαν τον τρόπο ζωής πάνω από ± 5 τυπικές αποκλίσεις από το μέσο όρο.

Στη συνέχεια έγινε έλεγχος της κανονικότητας των συνεχών μεταβλητών μέσω του στατιστικού κριτηρίου Kolmogorov-Smirnov. Έπειτα έγινε σύγκριση των μέσων όρων των μεταβλητών της συχνότητας κατανάλωσης τροφίμων και των δεικτών παχυσαρκίας συνολικά και μεμονωμένα σε άνδρες και γυναίκες στο baseline και στο follow up. Χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό εργαλείο Mann-Whitney U test καθώς οι μεταβλητές δεν ακολουθούν κανονική κατανομή. Στη συνέχεια, δημιουργήθηκαν μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης για τη εξέταση της συσχέτισης διατροφικών παραγόντων με τους δείκτες παχυσαρκίας (ΔΜΣ, ΠΜ, ΠΜ/ΠΙ) συνολικά και μεμονωμένα σε άνδρες και γυναίκες στο δείγμα και ακολούθησε προοπτική ανάλυση των δεδομένων.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Παρακάτω παρουσιάζονται τα περιγραφικά χαρακτηριστικά των εθελοντών της μελέτης. Για τη σύγκριση των μέσων όρων χρησιμοποιήθηκε το Mann-Whitney U test καθώς οι μεταβλητές δεν έχουν κανονική κατανομή.

Περιγραφικά Χαρακτηριστικά

Πίνακας 2. Περιγραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος.

Μεταβλητή	Συχνότητα	N
Φύλο		
Άνδρες	47,1%	129
Γυναίκες	52,9%	145
Σύνολο		274

Πίνακας 3. Περιγραφικά χαρακτηριστικά κατηγορικών μεταβλητών.

Μεταβλητή	Συχνότητα			N
	Συχνότητα ανά κατηγορία			
KIDMED_κατ	Δίαιτα χαμηλής ποιότητας	Δίαιτα που χρειάζεται βελτίωση	Ιδανική Μεσογειακή Διατροφή	218
	11,5%	53%	35,3%	
MedDietscore_κατ	Δίαιτα χαμηλότερης ποιότητας	Δίαιτα που χρειάζεται βελτίωση	Δίαιτα υψηλότερης ποιότητας	274
	32,5%	31%	36,5%	
ΔΜΣ_κατfu	Ελλιποβαρείς ή φυσιολογικού βάρους	Άτομα με υπερβάλλον σωματικό βάρος	Άτομα με παχυσαρκία	274
	69,4%	21,4%	9,2%	
ΔΜΣ_κατb	Ελλιποβαρείς ή φυσιολογικού βάρους	Άτομα με υπερβάλλον σωματικό βάρος	Άτομα με παχυσαρκία	245
	68,2%	25,7%	6,1%	
GRSΔΜΣ_κατ	Άτομα χαμηλότερου κινδύνου	Άτομα υψηλότερου κινδύνου		197
	49,7%	50,3%		

Σημείωση 1. b: baseline, fu: follow-up. Κατηγορίες KIDMED: KIDMED_κατ 1: δίαιτα πολύ χαμηλής ποιότητας, 2: Η δίαιτα χρειάζεται βελτίωση για να πλησιάσει την Μεσογειακή διατροφή, 3: ιδανική Μεσογειακή διατροφή. Τριτημόρια του MedDietScore: MedDietScore_κατ. ΔΜΣ_κατb και ΔΜΣ_κατfu 0: ελλιποβαρείς ή φυσιολογικού βάρους, 1: άτομα με υπερβάλλον σωματικό βάρος, 2: άτομα με παχυσαρκία. GRS_{ΔΜΣ}_κατ 1: άτομα χαμηλότερου κινδύνου, 2: άτομα υψηλότερου κινδύνου.

Πίνακας 4. Περιγραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος όσον αφορά τους δείκτες παχυσαρκίας και την ηλικία, στο baseline και στο follow-up.

Μεταβλητή	Αγόρια (baseline)	Κορίτσια (baseline)	Mann Whitney U test P-value	N	Άνδρες (follow-up) Διάμεσος (εύρος μεταξύ τεταρτημο- ρίων)	Γυναίκες (follow-up) Διάμεσος (εύρος με- ταξύ τεταρ- τημορίων)	Mann Whitney U test P-value	N
Ηλικία (έτη)	13,12 (1,3)	13,25 (1,26)	0,308	244	26 (2)	26 (2)	0,697	274
ΔΜΣ (Kg/m ²)	20,96 (4,06)	20,78 (5,35)	0,748	244	24,47 (4,1)	21,45 (4,27)	<0,001	271
ΠΜ	71 (12,5)	67,5 (10,8)	0,002	244	85,5 (13)	72 (12)	<0,001	190
ΠΜ/ΠΙ	0,79 (0,06)	0,73 (0,07)	<0,001	244	0,9 (0,1)	0,7 (0,1)	<0,001	178

Παρατηρούμε στατιστικά σημαντική διαφορά των διαμέσων για τις μεταβλητές ΔΜΣ, ΠΜ, ΠΜ/ΠΙ μεταξύ ανδρών και γυναικών στο follow up και μόνο ΠΜ, ΠΜ/ΠΙ στο baseline.

Πίνακας 5. Περιγραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος όσον αφορά τις εβδομαδιαίες συχνότητες κατανάλωσης τροφίμων στο baseline και στο follow up.

Μεταβλητή	Αγόρια (baseline) Διάμεσος (εύρος μεταξύ τεταρτη- μορίων)	Κορίτσια (baseline) Διάμεσος (εύρος μεταξύ τεταρτη- μορίων)	Mann Whitney U test P-value	N	Άνδρες (follow up) Διάμεσος (εύρος μεταξύ τεταρτη- μορίων)	Γυναίκες (follow up) Διάμεσος (εύρος μεταξύ τεταρτη- μορίων)	Mann Whitney U test P-value	N-A	N-Γ
Μη επεξεργα- σμένα δημη- τριακά (μερίδες/ εβδο- μάδα)	0 (4)	0 (7)	0,279	245	1.75 (7)	1.88 (4)	0.350	129	145
Πατάτες (μερίδες/ εβδο- μάδα)	0 (7)	0 (7)	0,775	245	3,5 (4)	2 (3)	<0,001	129	145
Φρούτα& χυμοί (μερίδες/ εβδο- μάδα)	5,25 (11)	7 (14)	0,203	245	7,5 (11)	7 (11)	0,487	129	145
Λαχανικά (μερίδες/ εβδο- μάδα)	7 (12)	7 (13)	0,962	245	7,5 (10)	8 (10)	0,754	129	145
Όσπρια (μερίδες/ εβδο- μάδα)	0 (7)	0 (0)	0,014	245	2,25 (3)	2 (2)	0,002	129	145
Ψάρι (μερίδες/ εβδο- μάδα)	0 (0)	0 (0)	0,848	245	1 (1)	1 (1)	0,766	129	145
Κόκκινο κρέας (μερίδες/ εβδο- μάδα)	1,75 (7)	0 (6)	0,214	245	4 (4)	2 (2)	<0,001	129	145
Πουλερικά (μερίδες/ εβδο- μάδα)	0 (0)	0 (0)	0,877	245	3,75 (4)	2 (2)	<0,001	129	145
Γαλακτοκομικά πλήρη σε λι- παρά (μερίδες/ εβδο- μάδα)	21 (14)	14 (15)	<0,001	245	6 (12)	3 (8)	<0,001	129	145
Ελαιόλαδο (μερίδες/ εβδο- μάδα)	7 (3)	7 (4)	0,129	245	7 (7)	7 (5)	0,323	129	145

Πίνακας 6. Περιγραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος όσον αφορά τον τρόπο ζωής στο follow-up.

Μεταβλητή	Άνδρες Διάμεσος (εύρος μεταξύ τεταρτη- μορίων)	Γυναίκες Διάμεσος (εύρος μεταξύ τεταρτημο- ρίων)	Mann Whitney U test P-value	N άνδρες	N γυναίκες
Αλκοολούχα ποτά (μερίδες/ εβδομάδα)	1,25 (4)	1 (3)	0,614	129	145
Καφές (μερίδες/ ημέρα)	1,5 (1)	0,5 (1)	0,209	129	145
Τσάι (μερίδες/ ημέρα)	0 (0)	0 (0)	0,177	129	145
Αναψυκτικά	1 (1)	0 (1)	0,06	129	145
MedDietscore	30 (9)	30 (7)	0.402	129	145

Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης

Η δημιουργία μοντέλων γραμμικής παλινδρόμησης έγινε με σκοπό την πρόβλεψη της διακύμανσης των δεικτών παχυσαρκίας από την συχνότητα κατανάλωσης τροφίμων από τους εθελοντές της μελέτης. Εφαρμόστηκαν στο σύνολο του πληθυσμού και ξεχωριστά σε άνδρες και γυναίκες και εξετάστηκε η επίδραση ομάδων τροφίμων, KIDMED ή MedDietscore στα ΔΜΣ, ΠΜ και ΠΜ/ΠΙ.

Επίσης λήφθηκαν υπόψιν ως συγχυτικοί παράγοντες το φύλο και η ηλικία στο σύνολο του δείγματος και η ηλικία μεμονωμένα σε άνδρες και γυναίκες. Παρακάτω παρουσιάζονται τα στατιστικώς σημαντικά αποτελέσματα για όλες τις κατηγορίες και στην ενότητα του παραρτήματος στον Πίνακα 25 έως τον Πίνακα 33 παρουσιάζονται αναλυτικά όλες οι αναλύσεις που πραγματοποιήθηκαν.

Πίνακας 7. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης στο follow-up για την περιγραφή της σχέσης μεταξύ δεικτών παχυσαρκίας (ΔΜΣ, ΠΜ, ΠΜ/ΠΙ) και συχνοτήτων κατανάλωσης ομάδων τροφίμων σε όλο το δείγμα.

Μεταβλητή	Μοντέλα απλής γραμμικής παλινδρόμησης				Μοντέλα πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης			
	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P-value	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P-value
Κόκκινο κρέας (μερίδες/ εβδομάδα) ~ ΠΜ	0,928	0,317	0,043	0,004	0,187	0,305	0,256	0,541
Πουλερικά (μερίδες/εβδομάδα) ~ ΠΜ	1,156	0,378	0,047	0,003	0,166	0,367	0,255	0,650
Κόκκινο κρέας (μερίδες/ εβδομάδα) ~ ΠΜ/ΠΙ	0,005	0,002	0,025	0,033	-0,001	0,002	0,289	0,685
Πουλερικά (μερίδες/εβδομάδα) ~ ΠΜ/ΠΙ	0,007	0,003	0,027	0,026	-0,002	0,003	0,290	0,576
Λαχανικά (μερίδες/εβδομάδα) ~ ΠΜ/ΠΙ	-0,019	0,133	<0,001	0,888	-0,002	0,001	0,310	0,020

Σημείωση 2. Συγχυτικοί παράγοντες: φύλο, ηλικία.

Η κατανάλωση κόκκινου κρέατος και πουλερικών συσχετίστηκε θετικά με την ΠΜ και το ΠΜ/ΠΙ αλλά δεν παρέμεινε στατιστικώς σημαντική λαμβάνοντας υπόψιν το φύλο και την ηλικία. Η αύξηση κατανάλωση λαχανικών σχετίστηκε με μείωση του λόγου ΠΜ/ΠΙ λαμβάνοντας υπόψιν το φύλο και την ηλικία.

Πίνακας 8. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης στο follow-up για την περιγραφή της σχέσης μεταξύ δεικτών παχυσαρκίας (ΔΜΣ, ΠΜ, ΠΜ/ΠΙ) και συχνοτήτων κατανάλωσης ομάδων τροφίμων στις γυναίκες.

Μεταβλητή	Μοντέλα απλής γραμμικής παλινδρόμησης				Μοντέλα πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης			
	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P-value	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P-value
Γαλακτοκομικά (μερίδες/ εβδομάδα) ~ ΔΜΣ	-0,120	0,050	0,040	0,017	-0,120	0,051	0,040	0,020
Λαχανικά (μερίδες/εβδομάδα) ~ ΠΜ/ΠΙ	-0,003	0,001	0,045	0,033	-0,003	0,001	0,046	0,034

Σημείωση 3. Συγχυτικός παράγοντας η ηλικία.

Η εβδομαδιαία κατανάλωση γαλακτοκομικών στις γυναίκες φαίνεται να σχετίζεται με μείωση του ΔΜΣ και στα δύο μοντέλα παλινδρόμησης. Αντίστοιχα η κατανάλωση λαχανικών σχετίστηκε αρνητικά με το ΠΜ/ΠΙ.

Πίνακας 9. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης στο follow-up για την περιγραφή της σχέσης μεταξύ των δεικτών παχυσαρκίας (ΔΜΣ, ΠΜ, ΠΜ/ΠΙ) και των συχνοτήτων κατανάλωσης ομάδων τροφίμων στους άνδρες.

Μοντέλα απλής γραμμικής παλινδρόμησης					Μοντέλα πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης			
Μεταβλητή	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P-value	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P-value
Όσπρια (μερίδες/ εβδομάδα) ~ ΠΜ	-1,255	0,566	0,054	0,033	-1,212	0,573	0,054	0,037
Όσπρια (μερίδες/εβδομάδα) ~ ΠΜ/ΠΙ	-0,009	0,004	0,069	0,019	-0,009	0,004	0,070	0,020

Σημείωση 4. Συγχυτικός παράγοντας η ηλικία.

Η εβδομαδιαία κατανάλωση οσπρίων από τους άνδρες συσχετίστηκε με μείωση στην ΠΜ και ΠΜ/ΠΙ, και οι συσχετίσεις παρέμειναν στατιστικώς σημαντικές μετά τη διόρθωση για την ηλικία.

Προοπτική ανάλυση

Πίνακας 10. Συσχέτιση μεταξύ συχνοτήτων κατανάλωσης τροφίμων στο baseline και στο follow up στο σύνολο του δείγματος και μεμονωμένα σε άνδρες και γυναίκες.

Μεταβλητή	Άνδρες baseline-follow-up (Wilcoxon Signed ranks test) P-value	Γυναίκες Baseline-follow-up (Wilcoxon Signed ranks test) P-value	Σύνολο Baseline-follow-up (Wilcoxon Signed ranks test) P-value
Δημητριακά ολικής	0,062	0,666	0,357
Πατάτες	0,033	0,859	0,109
Φρούτα& χυμοί	0,045	0,920	0,184
Λαχανικά	0,02	0,031	0,002
Όσπρια	0,238	<0,001	<0,001
Ψάρι	<0,001	<0,001	<0,001
Κόκκινο κρέας	0,027	0,424	0,238

Πουλερικά	<0,001	<0,001	<0,001
Γαλακτοκομικά	<0,001	<0,001	<0,001
Ελαιόλαδο	0,425	0,001	0,003

Παρατηρούμε στατιστικώς σημαντική διαφορά στην εβδομαδιαία κατανάλωση πολλών ομάδων τροφίμων στο σύνολο του πληθυσμού από το baseline στο follow up, αλλά και στις γυναίκες και τους άνδρες μεμονωμένα.

Στον Πίνακα 11 αναφέρονται αναλυτικά τα ποσοστά των ατόμων σε κάθε κατηγορία του ΔΜΣ στο baseline και αντίστοιχα στο follow-up. Παρατηρούμε πως δεν υπάρχουν μεγάλες διαφορές ανά κατηγορία του ΔΜΣ ανάμεσα στις δύο φάσεις της μελέτης. Επιπλέον αναφέρονται τα ποσοστά των ατόμων σε κάθε κατηγορία του KIDMED και του MedDietscore.

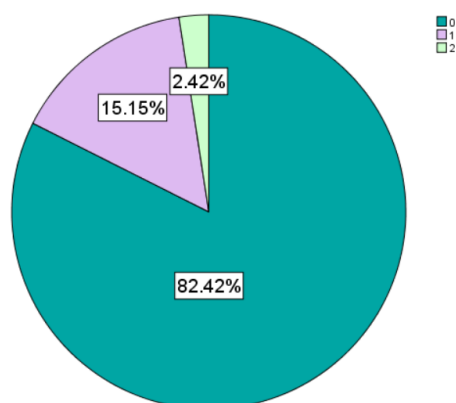
Πίνακας 11. Ποσοστά ατόμων ανά κατηγορία στο baseline και στο follow-up.

Κατηγορία ΔΜΣ	Baseline	Follow-up
Ελλιποβαρείς ή φυσιολογικού βάρους	68,2%	69,4%
Άτομα με υπερβάλλον βάρος	25,7%	21,4%
Άτομα με παχυσαρκία	6,1%	9,2%
Κατηγορία KIDMED-MedDietscore		
Δίαιτα χαμηλής ποιότητας	11,5%	32,5%
Δίαιτα που χρειάζεται βελτίωση	53,5%	31%
Ιδανική Μεσογειακή Διατροφή	35,3%	36,5%

Έλεγχος χ^2 μεταξύ κατηγορικών μεταβλητών

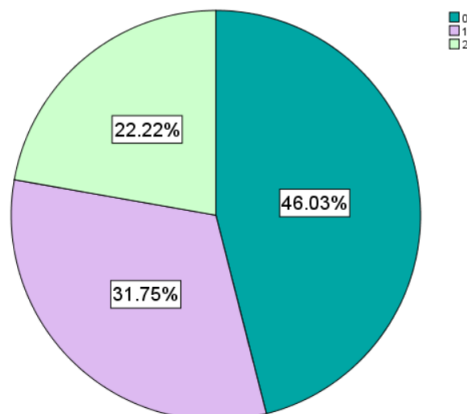
Στις Εικόνα 11, Εικόνα 10 και Εικόνα 12 αναπαρίστανται οι τρεις κατηγορίες του ΔΜΣ στο baseline βάσει καμπυλών ανάπτυξης ανάλογα με την ηλικία (ελλιποβαρείς-φυσιολογικού βάρους, με υπερβάλλον σωματικό βάρος, άτομα με παχυσαρκία). Στις παρακάτω εικόνες κάθε επιμέρους κατηγορίας του ΔΜΣ του baseline αναφέρονται οι συχνότητες του φυσιολογικού βάρους, του υπέρβαρου και της παχυσαρκίας στο follow-up. Έγινε έλεγχος συσχέτισης με το στατιστικό εργαλείο χ^2 και διαπιστώθηκε πως υπάρχει στατιστικώς σημαντική σχέση μεταξύ των κατηγοριών του ΔΜΣ στο baseline και στο follow up ($p < 0,001$).

Ελλιποβαρείς ή φυσιολογικού βάρους στο baseline

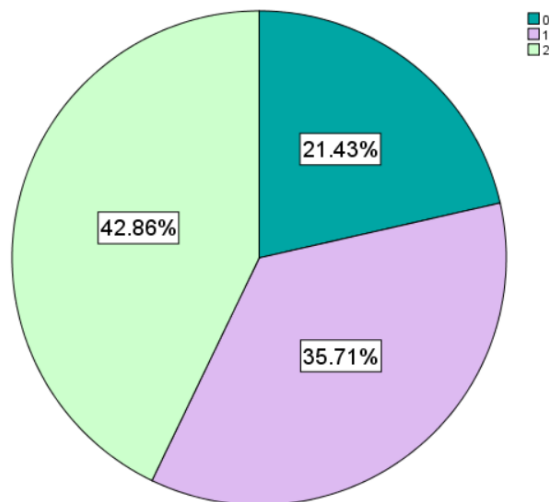
Εικόνα 11. Διακύμανση των ατόμων της κατηγορίας "ελλιποβαρείς ή φυσιολογικού βάρους" στο baseline ως προς την κατηγορία ΔΜΣ στο follow-up. 0: ελλιποβαρείς ή φυσιολογικού βάρους, 1: με υπερβάλλον βάρος, 2: άτομα με παχυσαρκία.

Άτομα με υπερβάλλον βάρος στο baseline

Εικόνα 10. Διακύμανση των ατόμων της κατηγορίας "υπερβάλλον σωματικό βάρος" στο baseline ως προς την κατηγορία ΔΜΣ στο follow-up. 0: ελλιποβαρείς ή φυσιολογικού βάρους, 1: με υπερβάλλον βάρος, 2: άτομα με παχυσαρκία.

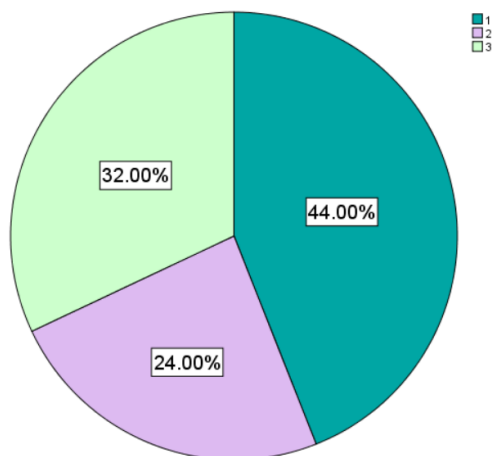
Άτομα με παχυσαρκία στο baseline

Εικόνα 12. Διακύμανση των ατόμων της κατηγορίας "άτομα με παχυσαρκία" στο baseline ως προς την κατηγορία ΔΜΣ στο follow-up. 0: ελλιποβαρείς ή φυσιολογικού βάρους, 1: με υπερβάλλον βάρος, 2: άτομα με παχυσαρκία.

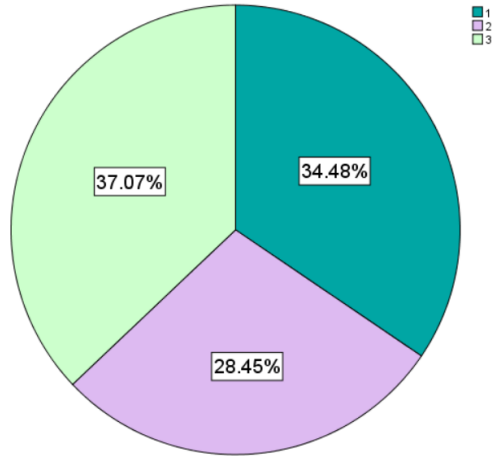
Στις Εικόνα 14, Εικόνα 13 και Εικόνα 15 αναπαρίστανται οι τρεις κατηγορίες του KIDMED (δίαιτα πολύ χαμηλής ποιότητας, Η δίαιτα χρειάζεται βελτίωση για να πλησιάσει την Μεσογειακή διατροφή, ιδανική Μεσογειακή διατροφή).

Δίαιτα χαμηλής ποιότητας βάσει KIDMED

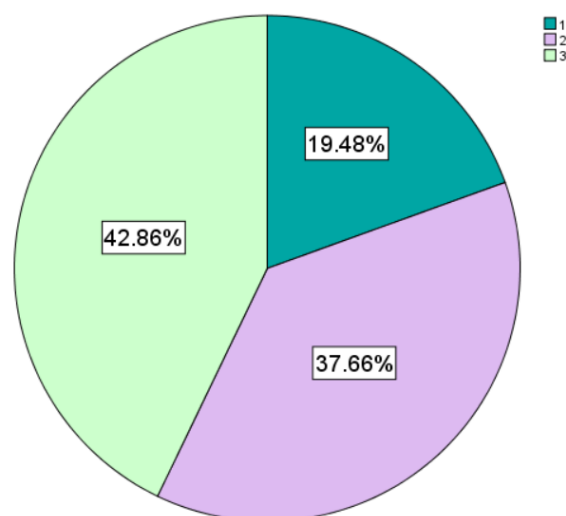
Εικόνα 14. Διακύμανση των ατόμων της κατηγορίας "Δίαιτα χαμηλής ποιότητας" βάσει του KIDMED στο baseline ως προς την κατηγορία του MedDietScore στο follow-up. 1: Δίαιτα χαμηλής ποιότητας, 2: Η δίαιτα χρειάζεται βελτίωση για να πλησιάσει τη Μεσογειακή Διατροφή, 3: ιδανική Μεσογειακή Διατροφή.

Δίαιτα που χρειάζεται βελτίωση βάσει KIDMED

Εικόνα 13. Διακύμανση των ατόμων της κατηγορίας "Δίαιτα που χρειάζεται βελτίωση" βάσει του KIDMED στο baseline ως προς την κατηγορία του MedDietScore στο follow-up.

Ιδανική Μεσογειακή Διατροφή βάσει KIDMED

Εικόνα 15. Διακύμανση των ατόμων της κατηγορίας "Ιδανική Μεσογειακή Διατροφή" βάσει του KIDMED στο baseline ως προς την κατηγορία του MedDietScore στο follow-up.

Το MedDietScore χωρίστηκε σε τριτημόρια. Αντίστοιχα εξετάζουμε αν οι εθελοντές έχουν ως ενήλικες τον ίδιο ή διαφορετικό βαθμό προσκόλλησης στη Μεσογειακή διατροφή που είχαν ως έφηβοι. Έγινε έλεγχος συσχέτισης με το στατιστικό εργαλείο χ^2 και διαπιστώθηκε πως οι δύο μεταβλητές είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους και συνεπώς η μια δεν επηρεάζει τη διακύμανση της άλλης ($p > 0,05$).

Στη συνέχεια, για την διερεύνηση πιθανών παραγόντων που επηρεάζουν τη μεταβολή στο ΔΜΣ ανάμεσα στο follow-up και το baseline, δημιουργήθηκε η μεταβλητή ΔΔΜΣ_κατ (διαφορά κατηγοριών του ΔΜΣ από το follow-up στο baseline). Αντίστοιχα για τη διερεύνηση παραγόντων που επηρεάζουν τις αλλαγές στις διατροφικές συνήθειες ανά κατηγορία δημιουργήθηκε η μεταβλητή Δmedscore_κατ (διαφορά κατηγοριών του MedDietScore από τις κατηγορίες του KIDMED).

Έπειτα έγινε έλεγχος συσχέτισης μεταξύ της διαφοράς κατηγοριών του ΔΜΣ (από το follow-up στο baseline) με τις κατηγορίες του KIDMED και με τις κατηγορίες του MedDietScore, με το εργαλείο χ^2 , αλλά δεν ήταν στατιστικώς σημαντικές και επομένως οι μεταβλητές δε σχετίζονται μεταξύ τους. Όταν έγινε ο αντίστοιχος έλεγχος για τη μεταβολή βαθμού προσκόλλησης στη Μεσογειακή Διατροφή με τις κατηγορίες του ΔΜΣ

στο baseline βρέθηκε στατιστικώς σημαντικό αποτέλεσμα ($p = 0,005$). Αυτό δεν ισχύει για τις κατηγορίες του ΔΜΣ στο follow-up (follow up) ($p > 0,05$). Συνεπώς η κατηγορία βάρους στην εφηβεία φαίνεται να επηρεάζει τη μεταβολή προσκόλλησης στη Μεσογειακή διατροφή μέχρι την ενηλικίωση.

Τέλος δεν φάνηκε στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ της μεταβολής κατηγοριών του ΔΜΣ και της μεταβολής βαθμού προσκόλλησης στη Μεσογειακή Διατροφή από το baseline στο follow-up ($p > 0,05$).

Μοντέλα λογιστικής παλινδρόμησης

Στη συνέχεια δημιουργήθηκαν μοντέλα λογιστικής παλινδρόμησης για την πρόβλεψη της διακύμανσης κατηγορικών μεταβλητών και συγκεκριμένα των κατηγοριών του ΔΜΣ των εθελοντών στο follow-up και των τριτημορίων του MedDietScore. Δημιουργήθηκαν μοντέλα απλής και πολλαπλής λογιστικής παλινδρόμησης με συγχυτικούς παράγοντες το φύλο και την ηλικία των εθελοντών.

Πίνακας 12. Μοντέλα τακτικής λογιστικής παλινδρόμησης για την περιγραφή της σχέσης κατηγορικών μεταβλητών με τις κατηγορίες ΔΜΣ στο follow-up.

Μοντέλα απλής λογιστικής παλινδρόμησης					Μοντέλα πολλαπλής λογιστικής παλινδρόμησης		
Μεταβλητή	Κατ	Λόγος πιθανοτήτων	95% ΔΕ	P-value	Λόγος πιθανοτήτων	95% ΔΕ	P-value
ΔΜΣ_κατb	0	0,05	(-4 - 1,8)	<0,001	0,05	(-3,9 - -1,7)	<0,001
	1	0,3	(-2,2 - 0,02)	0,046	0,4	(-2 - 0,1)	0,09
MedDietscore_κατ	1	0,6	(-1,1 - 0,14)	0,134	0,6	(-1,1 - 0,1)	0,120
	2	0,8	(-0,75 - 0,45)	0,631	0,9	(-0,7 - 0,5)	0,827
KIDMED_κατ	1	0,9	(-0,95 - 0,92)	0,973	1,2	(-0,7 - 1,2)	0,655
	2	0,4	(-0,87 - 0,35)	0,407	0,9	(-0,7 - 0,5)	0,871
Δmedscore_κατ	-2	0,9	(-2,1 - 1,9)	0,928	0,6	(-2,6 - 1,6)	0,633
	-1	1,03	(-1,6 - 1,7)	0,966	0,9	(-1,8 - 1,6)	0,904
	0	1,9	(-1 - 2,3)	0,445	1,4	(-1,3 - 2,1)	0,678
	1	1,8	(-1,1 - 2,3)	0,488	1,4	(-1,3 - 2,1)	0,660

Σημείωση 5. Κατηγορία αναφοράς: ΔΜΣκατfu = 0 "ελλιποβαρείς ή φυσιολογικού βάρους". Συγχυτικοί παράγοντες: φύλο, ηλικία. B: baseline, fu: follow-up.

Με την εφαρμογή μοντέλων λογιστικής παλινδρόμησης, φαίνεται πως οι κατηγορίες του ΔΜΣ των εθελοντών στο baseline επηρεάζουν τις κατηγορίες του ΔΜΣ στο follow up. Συγκεκριμένα, τα άτομα που ήταν ελλιποβαρείς ή φυσιολογικού βάρους στο baseline φαίνεται πως έχουν μειωμένη πιθανότητα να έχουν μεταβεί στην κατηγορία του υπέρβαρου στο follow-up. Το αποτέλεσμα αυτό είναι στατιστικά σημαντικό ($P < 0,001$) και παρέμεινε μετά τον έλεγχο για συγχυτικούς παράγοντες. Επιπλέον, τα άτομα με υπερβάλλον βάρος στο baseline έχουν 70% μικρότερη πιθανότητα να έχουν μεταβεί στην κατηγορία της παχυσαρκίας στο follow-up. Δεν παρατηρήθηκε κάποια άλλη σημαντική μεταβλητή για την πρόβλεψη της μεταβολής του ΔΜΣ στο follow-up από αυτές που ελέγχθηκαν στα παραπάνω μοντέλα.

Πίνακας 13. Μοντέλα τακτικής λογιστικής παλινδρόμησης για την περιγραφή της σχέσης κατηγορικών μεταβλητών με τις κατηγορίες του MedDietScore.

Μοντέλα λογιστικής παλινδρόμησης					Μοντέλα πολλαπλής λογιστικής παλινδρόμησης		
Μεταβλητή	κατ	Λόγος πιθανοτήτων	95% ΔΕ	P-value	Λόγος πιθανοτήτων	95% ΔΕ	P-value
ΔΜΣ_κατb	0	0,4	(-1,8 – 0,16)	0,102	0,5	(-1,7 – 0,2)	0,136
	1	1,1	(-1 – 1,1)	0,923	1,1	(-0,9 – 1,1)	0,822
KIDMED_κατ	1	0,5	(-1,6 – 0,05)	0,067	0,5	(-1,5 – 0,1)	0,105
	2	0,6	(-0,9 – 0,9)	0,107	0,7	(-0,9 – 0,2)	0,181
ΔΔΜΣ_κατ	-2	6,7	(-1,1 – 4,9)	0,219	6,1	(-1,2 – 4,8)	0,244
	-1	3,1	(-0,7 – 3)	0,247	3,1	(-0,7 – 3)	0,243
	0	1,5	(-1,4 – 2,2)	0,638	1,5	(-1,4 – 2,2)	0,656
	1	1,9	(-1,2 – 2,5)	0,508	1,7	(-1,4 – 2,4)	0,590

Σημείωση 6. Κατηγορία αναφοράς: χαμηλής ποιότητας διατροφή βάσει MedDietScore. Συγχυτικοί παράγοντες: φύλο, ηλικία. ΔΕ: διάστημα εμπιστοσύνης. ΔΜΣ_κατb = 0 “ελλιποβαρείς ή φυσιολογικού βάρους”, ΔΜΣ_κατb = 1 “με υπερβάλλον σωματικό βάρος”, KIDMED_κατ = 1 “δίαιτα χαμηλής ποιότητας, KIDMED_κατ = 2 δίαιτα που χρειάζεται βελτίωση.

Παρατηρούμε πως καμία από τις παραπάνω μεταβλητές δεν μπορεί να προβλέψει το βαθμό προσκόλλησης στη Μεσογειακή Διατροφή όπως ορίζεται από τα τριτημόρια του MedDietScore.

Στη μετανάλυση των Arnesen E. K. και συν το 2022, συγκεντρώθηκαν μελέτες και κλινικές δοκιμές που εξέτασαν τη συσχέτιση μεταξύ της κατανάλωσης ζωικής και φυτικής πρωτεΐνης ως προς τους δείκτες ανάπτυξης στην παιδική ή τη νεογνική ηλικία (βάρος, ύψος, ΔΜΣ, βάρος για ηλικία z score, ύψος για ηλικία z score). Επίσης σε πολλές μελέτες εξετάστηκε η επίδραση συγκεκριμένων υποομάδων τροφίμων (ομάδα κρέατος με ομάδα δημητριακών κ.α.) στην ανάπτυξη παιδιών. Δεδομένου της υπάρχουσας βιβλιογραφίας και των επιβεβαιωμένων θετικών συσχετίσεων μεταξύ ζωικής πρωτεΐνης και ύψους στα παιδιά, δημιουργήθηκαν μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης. Εξετάστηκε η συσχέτιση μεταξύ της κατανάλωσης ομάδων τροφίμων αυξημένων σε ζωική πρωτεΐνη (κρέας, κοτόπουλο, γαλακτοκομικά, ψάρια) κατά την παιδική ή εφηβική ηλικία και το ύψος του συνολικού δείγματος είτε μεμονωμένα ανδρών και γυναικών στο follow-up.

Πίνακας 14. Δημιουργία μοντέλων γραμμικής παλινδρόμησης για την περιγραφή της σχέσης του ύψους στο follow up με την κατανάλωση ομάδων τροφίμων στο baseline.

Μοντέλα απλής γραμμικής παλινδρόμησης					Μοντέλα πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης			
Μεταβλητή	Συντε- λεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P-value	Συντε- λεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P-value
Baseline εβδ. κατανάλωση ψαριού	-0,07	0,13	0,001	0,564	-0,163	0,55	0,089	0,068
Baseline εβδ. Κατανάλωση κόκκινου κρέατος	0,064	0,092	0,002	0,488	0,008	0,55	0,063	0,900
Baseline εβδ. Κατανάλωση πουλερικών	0,054	0,146	0,001	0,713	0,036	0,55	0,099	0,720
Baseline εβδ. Κατανάλωση γαλακτοκομικών	0,16	0,042	0,056	<0,001	0,027	0,55	0,030	0,369

Σημείωση 7. Συγχυτικοί παράγοντες: φύλο, ηλικία.

Φαίνεται πως υπάρχει στατιστικά σημαντική αύξηση κατά 0,16 cm στο ύψος των εθελοντών στο follow-up με την αύξηση κατά μια μερίδα της εβδομαδιαίας συχνότη-

τας κατανάλωσης γαλακτοκομικών στην παιδική ή εφηβική ηλικία ($P < 0,001$). Ωστόσο, μετά την προσθήκη συγχυτικών παραγόντων η συσχέτιση παύει να είναι στατιστικώς σημαντική.

Πίνακας 15. Δημιουργία μοντέλων γραμμικής παλινδρόμησης για την περιγραφή της σχέσης του ύψους στο follow up των γυναικών με την κατανάλωση ομάδων τροφίμων στο baseline.

Μοντέλα απλής γραμμικής παλινδρόμησης					Μοντέλα πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης			
Μεταβλητή	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα α	R ²	P-value	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P-value
Baseline εβδ. κατανάλωση ψαριού	-0,3	0,160	0,032	0,042	-0,331	0,033	0,161	0,042
Baseline εβδ. Κατανάλωση κόκκινου κρέατος	0,09	0,084	0,010	0,254	0,095	0,010	0,084	0,260
Baseline εβδ. Κατανάλωση πουλερικών	0,09	0,132	0,004	0,497	0,093	0,004	0,133	0,486
Baseline εβδ. Κατανάλωση γαλακτοκομικών	0,09	0,048	0,028	0,056	0,095	0,029	0,049	0,054

Σημείωση 8. Συγχυτικός παράγοντας: ηλικία.

Φαίνεται να υπάρχει θετική συσχέτιση ανάμεσα στην εβδομαδιαία κατανάλωση γαλακτοκομικών προϊόντων κατά την εφηβεία και του ύψους στην ενήλικη ζωή στις γυναίκες, το οποίο παρέμεινε στατιστικά σημαντικό και μετά τη διόρθωση για την ηλικία. Επιπλέον παρατηρείται αρνητική συσχέτιση με την κατανάλωση ψαριού ακόμα και μετά τη διόρθωση για συγχυτικούς παράγοντες.

Δεν βρέθηκε κάποιο στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα όταν εφαρμόστηκαν τα αντίστοιχα μοντέλα παλινδρόμησης μεταξύ συχνότητας κατανάλωσης ομάδων τροφίμων αυξημένων σε πρωτεΐνη στο baseline και του ύψους στο follow-up στους άνδρες (Πίνακας 16).

Πίνακας 16. Δημιουργία μοντέλων γραμμικής παλινδρόμησης για την περιγραφή της σχέσης του ύψους στο follow up των ανδρών με την κατανάλωση ομάδων τροφίμων στο baseline.

Μοντέλα απλής γραμμικής παλινδρόμησης					Μοντέλα πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης			
Μεταβλητή	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P-value	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P-value
Baseline εβδ. κατανάλωση ψαριού	-0,09	0,109	0,007	0,377	-0,095	0,010	0,109	0,383
Baseline εβδ. Κατανάλωση κόκκινου κρέατος	-0,084	0,093	0,007	0,367	-0,082	0,011	0,093	0,382
Baseline εβδ. Κατανάλωση πουλερικών	-0,037	0,149	0,001	0,805	-0,028	0,005	0,150	0,851
Baseline εβδ. Κατανάλωση γαλακτοκομικών	-0,011	0,039	0,001	0,784	-0,010	0,005	0,039	0,791

Σημείωση 9. Συγκυτικός παράγοντας: ηλικία.

Ο ρόλος των γονιδίων

Δημιουργήθηκαν γενετικά σκορ κινδύνου βάσει των αποτελεσμάτων της πιο πρόσφατης μελέτης GWAS των Pulit S. και συν το 2019 συμπεριλαμβάνοντας όλους τους γενετικούς πολυμορφισμούς (Πίνακας 36-

Πίνακας 39) που σχετίζονται στατιστικώς σημαντικά με τα ΔΜΣ, ΠΜ/ΠΙ, και ΠΜ σε γυναίκες και σε άνδρες μεμονωμένα. Έγινε αποκλεισμός συγκεκριμένων γενετικών πολυμορφισμών λόγω μικρής συμβολής τους στο συνολικό σκορ, και στον Πίνακας 17. Αναφέρονται αναλυτικά πόσα SNPs χρησιμοποιήθηκαν.

Πίνακας 17. SNPs που χρησιμοποιήθηκαν για τη δημιουργία GRS για ΔΜΣ, ΠΜ/ΠΙ, ΠΜ-Γ, ΠΜ-Α αντίστοιχα.

Παράμετρος	Αρχικά SNPs	Τελικά SNPs
GRS _{ΔΜΣ}	941	940
GRS _{ΠΜ/ΠΙ}	382	380
GRS _{ΠΜ/ΠΙ-Γ}	261	260

Σημείωση 10. ΠΜ-Γ: ΠΜ γυναίκες, ΠΜ-Α: ΠΜ άνδρες.

Πίνακας 18. Περιγραφικά χαρακτηριστικά μεταβλητών GRS.

Μεταβλητή	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση	Ελάχιστο	Μέγιστο	N
GRS _{ΔΜΣ}	46,28	17,1	1,64	90,86	197
GRS _{ΠΜ/ΠΙ}	59,46	15,39	19,95	92,31	197
GRS _{ΠΜ/ΠΙ-Γ}	47,76	16,64	9,43	100	109
GRS _{ΠΜ/ΠΙ-Α}	49,71	13,23	17	87,13	88

Σημείωση 11. GRS: genetic risk score, GRS: 0 -100.

Στη συνέχεια έγινε έλεγχος συσχέτισης μεταξύ των γενετικών σκορ κινδύνου με τους αντίστοιχους δείκτες παχυσαρκίας του baseline και του follow-up με μοντέλα απλής και πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης. Ως συγχυτικοί παράγοντες χρησιμοποιήθηκαν το φύλο και η ηλικία.

Πίνακας 19. Μοντέλα απλής και πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης για τον έλεγχο συσχέτισης μεταξύ μεταβλητών GRS με δείκτες παχυσαρκίας.

Απλή γραμμική παλινδρόμηση					Πολλαπλή γραμμική παλινδρόμηση			
Μεταβλητή	B συντε- λεστής	Τυπικό σφάλ- μα	R ²	P value	B συντε- λεστής	Τυπικό σφάλ- μα	R ²	P value
GRS _{ΔΜΣ} ~ ΔΜΣb	1,339	0,327	0,079	<0,001	1,374	0,330	0,086	<0,001
GRS _{ΔΜΣ} ~ ΔΜΣfu	0,745	0,247	0,045	0,003	0,781	0,259	0,051	0,003
GRS _{ΠΜ/ΠΙ} ~ ΠΜ/ΠΙb	0,019	0,022	0,004	0,394	0,017	0,022	0,011	0,437
GRS _{ΠΜ/ΠΙ} ~ ΠΜ/ΠΙfu	1,6	12,89	<0,001	0,897	14,1	15,9	0,013	0,375
GRS _{ΠΜ/ΠΙ-Γ} ~ ΠΜ/ΠΙb	0,029	0,023	0,014	0,219	0,029	0,023	0,025	0,218
GRS _{ΠΜ/ΠΙ-Γ} ~ ΠΜ/ΠΙfu	16,55	19,31	0,010	0,394	16,57	19,44	0,010	0,397
GRS _{ΠΜ/ΠΙ-Α} ~ ΠΜ/ΠΙb	0,006	0,023	0,001	0,796	0,006	0,023	0,001	0,797
GRS _{ΠΜ/ΠΙ-Α} ~ ΠΜ/ΠΙfu	-11,83	19,25	0,005	0,541	-11,79	19,39	0,005	0,545

Σημείωση 12. Συγχυτικοί παράγοντες: φύλο, ηλικία.

Φαίνεται πως υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ του $GRS_{\Delta M\Sigma}$ και των $\Delta M\Sigma$ στο baseline και στο follow up. Το αποτέλεσμα αυτό παρέμεινε στατιστικά σημαντικό και μετά τη διόρθωση για φύλο και την ηλικία. Δεν βρέθηκαν στατιστικώς σημαντικά αποτελέσματα για τις συσχετίσεις μεταξύ των υπόλοιπων δεικτών και των αντίστοιχων GRS.

Στη συνέχεια δημιουργήθηκαν μοντέλα λογιστικής παλινδρόμησης για τον έλεγχο πρόβλεψης των κατηγοριών $\Delta M\Sigma$ στο baseline, follow-up και της μεταβολής μεταξύ τους από το $GRS_{\Delta M\Sigma}$.

Πίνακας 20. Μοντέλα απλής και πολλαπλής πολυωνυμικής λογιστικής παλινδρόμησης για τον έλεγχο πρόβλεψης των κατηγοριών του $\Delta M\Sigma$ στο baseline, follow up καθώς και για τη μεταβολή αυτών από το $GRS_{\Delta M\Sigma}$.

Απλή λογιστική παλινδρόμηση				Πολλαπλή λογιστική παλινδρόμηση		
Μεταβλητή	Λόγος πιθανοτήτων	ΔΕ (95%)	P-value	Λόγος πιθανοτήτων	ΔΕ (95%)	P-value
$\Delta M\Sigma\_κατb \sim GRS_{\Delta M\Sigma}$	1,032	(1,01 – 1,05)	0,002	1,032	(1,01 – 1,05)	0,001
$\Delta M\Sigma\_κατfu \sim GRS_{\Delta M\Sigma}$	1,026	(1,01 – 1,04)	0,008	1,024	(1,01 – 1,04)	0,013
$\Delta\Delta M\Sigma\_κατ \sim GRS_{\Delta M\Sigma}$	1,002	(0,98 – 1,02)	0,811	1	(0,98 – 1,01)	0,997

Σημείωση 13. Συγχυτικοί παράγοντες: φύλο, ηλικία. ΔΕ: διάστημα εμπιστοσύνης. Κατηγορίες αναφοράς: για $\Delta M\Sigma\_κατb$: ελλιποβαρείς ή φυσιολογικού βάρους στο baseline, για $\Delta M\Sigma\_κατfu$: ελλιποβαρείς ή φυσιολογικού βάρους στο follow-up, για $\Delta\Delta M\Sigma\_κατ$: μηδενική μεταβολή.

Φαίνεται πως η αύξηση του $GRS_{\Delta M\Sigma}$ αυξάνει τις πιθανότητες ένα άτομο να βρίσκεται στην κατηγορία του υπέρβαρου ή παχύσαρκου στο baseline ($P=0,002$) και στο follow-up ($P=0,008$). Οι πιθανότητες αυτές παραμένουν στατιστικώς σημαντικές και μετά τη διόρθωση για συγχυτικούς παράγοντες. Ωστόσο ο $GRS_{\Delta M\Sigma}$ δε φαίνεται να μπορεί να προβλέψει τη μεταβολή της κατηγορίας $\Delta M\Sigma$ του ατόμου από την εφηβεία στην ενηλικίωση στο συγκεκριμένο δείγμα.

Έπειτα το $GRS_{\Delta M\Sigma}$ χωρίστηκε βάσει της διαμέσου σε δύο κατηγορίες; άτομα χαμηλότερου κινδύνου και άτομα υψηλότερου κινδύνου για παχυσαρκία. Στη συνέχεια δημιουργήθηκε νέα μεταβλητή που αφορά την κατάταξη διαφοράς κατηγορίας $\Delta M\Sigma$

από το baseline στο follow-up. Η συγκεκριμένη περιλαμβάνει τρεις κατηγορίες; άτομα που είναι στην ίδια κατηγορία ΔΜΣ στο baseline και το follow-up (καμία μεταβολή), άτομα που έχουν βελτιώσει την κατηγορία του ΔΜΣ στο follow-up και άτομα που είναι σε χειρότερη κατηγορία ΔΜΣ στο follow up σε σύγκριση με το baseline. Επιπλέον το MedDietscore χωρίστηκε σε δύο κατηγορίες; χαμηλότερης και υψηλότερης προσκόλλησης στη Μεσογειακή Διατροφή.

Δημιουργήθηκαν μοντέλα πολυωνυμικής λογιστικής παλινδρόμησης για την πρόβλεψη της μεταβολής του ΔΜΣ σε χειρότερη ή καλύτερη κατηγορία σε σύγκριση με το να μην υπάρχει μεταβολή μεταξύ των baseline και follow-up, από τις δύο κατηγορίες προσκόλλησης στη Μεσογειακή Διατροφή ή τις δύο κατηγορίες γενετικού κινδύνου βάσει του $GRS_{\Delta M \Sigma}$.

Πίνακας 21. Μοντέλα πολυωνυμικής λογιστικής παλινδρόμησης για την πρόβλεψη της μεταβολής του ΔΜΣ από τις κατηγορίες του MedDietscore και $GRS_{\Delta M \Sigma}$.

Μοντέλα πολυωνυμικής λογιστικής παλινδρόμησης				
	Μεταβλητή	Λόγος πιθανοτήτων	ΔΕ (95%)	P-value
$\Delta \Delta M \Sigma\_κατ1$	MedDietscore_κατ	0,320	(0,12 – 0,86)	0,024
	$GRS_{\Delta M \Sigma}\_κατ$	0,829	(0,34 – 1,9)	0,676
$\Delta \Delta M \Sigma\_κατ2$	MedDietscore_κατ	0,969	(0,4 – 2)	0,934
	$GRS_{\Delta M \Sigma}\_κατ$	0,449	(0,2 – 0,9)	0,042

Σημείωση 14. $\Delta \Delta M \Sigma\_κατ1$: θετική μεταβολή του ΔΜΣ σε σχέση με το baseline, $\Delta \Delta M \Sigma\_κατ2$: αρνητική μεταβολή του ΔΜΣ σε σχέση με το baseline. MedDietscore_κατ:1 χαμηλότερης προσκόλλησης, 2: υψηλότερης προσκόλλησης στη Μεσογειακή Διατροφή. $GRS_{\Delta M \Sigma}\_κατ$ 1: χαμηλότερου κινδύνου, 2: υψηλότερου κινδύνου.

Παρατηρούμε πως άτομα με χαμηλότερη προσκόλληση στη Μεσογειακή Διατροφή έχουν 70% λιγότερες πιθανότητες να μειώσουν την κατηγορία του ΔΜΣ σε σχέση με το να παραμείνουν σε ίδια κατηγορία με το baseline από άτομα με υψηλότερη προσκόλληση. Με άλλα λόγια η υψηλότερη προσκόλληση στη Μεσογειακή Διατροφή έ-

χει θετική επίδραση στην μεταβολή του ΔΜΣ από το baseline στο follow-up. Το ενδιαφέρον είναι πως άτομα χαμηλότερου κινδύνου βάσει $GRS_{\Delta\text{ΜΣ}}$, έχουν 55% λιγότερες πιθανότητες να μεταβούν σε μεγαλύτερη κατηγορία ΔΜΣ από το να μην υπάρξει καμία μεταβολή από την εφηβεία στην ενηλικίωση, συγκριτικά με τα υψηλότερου κινδύνου. Αυτό σημαίνει πως στα άτομα υψηλότερου κινδύνου είναι πολύ πιο έντονος ο ρόλος της γενετικής προδιάθεσης και συντελεί πιο ενεργά στην μετάβαση σε μεγαλύτερη κατηγορία ΔΜΣ στην ενηλικίωση συγκριτικά με τα χαμηλότερου κινδύνου.

Στη συνέχεια δημιουργήθηκαν μοντέλα παλινδρόμησης για τον έλεγχο συσχέτισης του ΔΜΣ στο baseline και του ΔΜΣ στο follow-up με την εβδομαδιαία συχνότητα κατανάλωσης ομάδων τροφίμων, το KIDMED και το MedDietscore για τις δύο κατηγορίες του $GRS_{\Delta\text{ΜΣ}}$. Όλες οι αναλύσεις αναλυτικά φαίνονται στο Παράρτημα στον Πίνακα 34 και Πίνακα 35. Παρακάτω αναφέρονται τα στατιστικώς σημαντικά ευρήματα των αναλύσεων αυτών.

Πίνακας 22. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης με στατιστικά σημαντική συσχέτιση του ΔΜΣ στο follow-up με συχνότητες κατανάλωσης ομάδων τροφίμων στα άτομα χαμηλότερου κινδύνου για παχυσαρκία.

Μοντέλα απλής γραμμικής παλινδρόμησης					Μοντέλα πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης			
Μεταβλητή	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P-value	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P-value
ΔΜΣ _{fu} ~ πουλερικά (μερίδες/εβδομάδα)	-0,394	0,225	0,031	0,084	-0,585	0,221	0,143	0,010
ΔΜΣ _{fu} ~ ελαιόλαδο (μερίδες/εβδομάδα)	-0,163	0,075	0,047	0,034	-0,128	0,076	0,106	0,095

Σημείωση 15. ΔΜΣ_{fu}: ΔΜΣ στο follow up. Συγχυτικοί παράγοντες: φύλο, ηλικία.

Στα άτομα χαμηλότερου γενετικού κινδύνου υπάρχει αρνητική συσχέτιση μεταξύ της εβδομαδιαίας κατανάλωσης πουλερικών και ελαιολάδου και του ΔΜΣ. Ωστόσο, η συσχέτιση με την κατανάλωση ελαιολάδου παύει να είναι στατιστικώς σημαντική όταν γίνεται διόρθωση για το φύλο και την ηλικία.

Πίνακας 23. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης με στατιστικά σημαντική συσχέτιση του ΔΜΣ στο follow-up με συχνότητες κατανάλωσης ομάδων τροφίμων στα άτομα υψηλότερου κινδύνου για παχυσαρκία.

Μοντέλα απλής γραμμικής παλινδρόμησης					Μοντέλα πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης			
Μεταβλητή	Συντε- λεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P-value	Συντε- λεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P-value
ΔΜΣ _{fu} ~ κόκκινο κρέας (μερίδες/εβδομάδα)	0,419	0,162	0,066	0,011	0,276	0,178	0,121	0,124
ΔΜΣ _{fu} ~ πουλερικά (μερίδες/εβδομάδα)	0,413	0,162	0,064	0,013	0,261	0,171	0,120	0,131

Σημείωση 16. Συγχυτικοί παράγοντες: φύλο, ηλικία, ΔΜΣ_{fu}: ΔΜΣ στο follow up.

Στα άτομα υψηλότερου γενετικού κινδύνου στο follow-up φαίνεται πως η κατανάλωση κόκκινου κρέατος και πουλερικών σχετίζεται θετικά με τον ΔΜΣ, όμως το αποτέλεσμα δεν παραμένει στατιστικά σημαντικό μετά τη διόρθωση για το φύλο και την ηλικία.

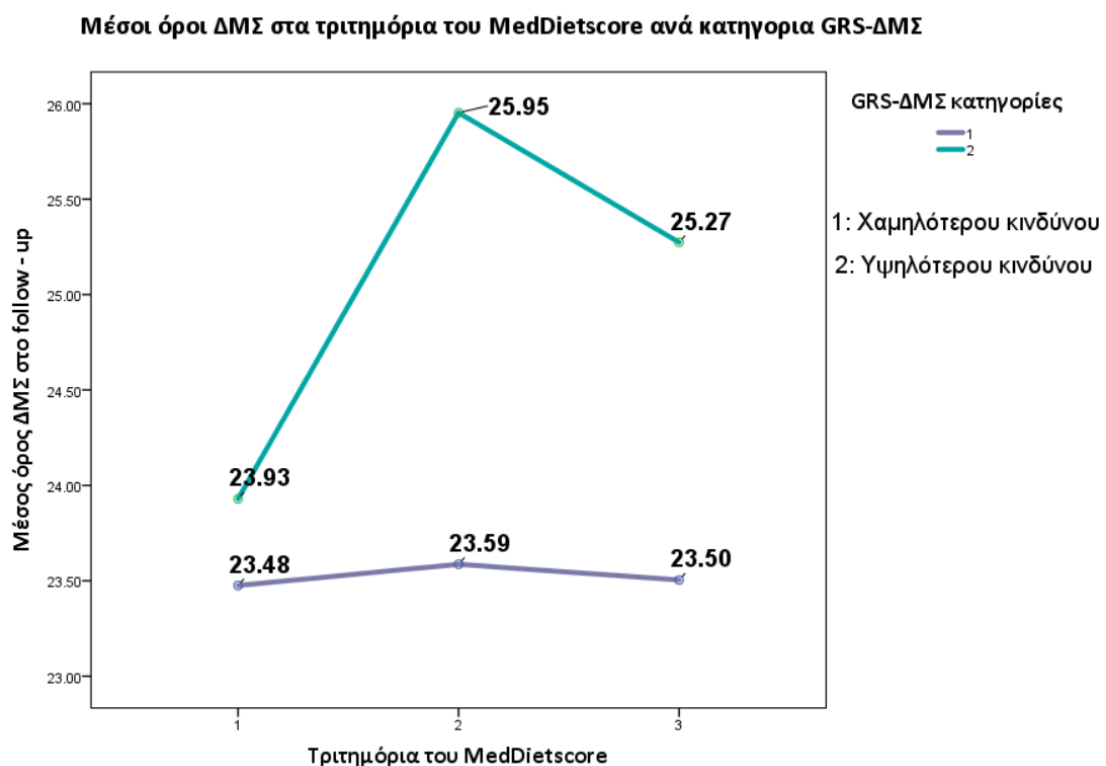
Τέλος, δημιουργήθηκαν μοντέλα για τον έλεγχο αλληλεπίδρασης του $GRS_{\Delta M \Sigma}$ και της προσκόλλησης στη Μεσογειακή Διατροφή ως προς το ΔΜΣ του baseline, του follow-up και της μεταβολής των κατηγοριών του ΔΜΣ. Ως ανεξάρτητες μεταβλητές χρησιμοποιήθηκαν η αλληλεπίδραση του $GRS_{\Delta M \Sigma}$ με το KIDMED ή με το MedDietscore αντίστοιχα. Δεν βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές αλληλεπιδράσεις σε καμία επιμέρους κατηγορία (Πίνακας 24).

Πίνακας 24. Μοντέλα αλληλεπίδρασης του $GRS_{\Delta M \Sigma}$ με το MedDietscore ή το KIDMED και το ΔΜΣ στο baseline και το follow-up.

Αλληλεπίδραση	B συντε- λεστής	Τυπικό σφάλμα	R ²	P value
ΔΜΣ _b ~ $GRS_{\Delta M \Sigma} \times KIDMED$	0,007	0,008	0,005	0,350
ΔΜΣ _{fu} ~ $GRS_{\Delta M \Sigma} \times MedDietscore$	0,003	0,004	0,003	0,452
ΔΔΜΣ_κατ ~ $GRS_{\Delta M \Sigma} \times MedDietscore$	0,0001	0,001	0,004	0,393
ΔΔΜΣ_κατ ~ $GRS_{\Delta M \Sigma} \times KIDMED$	0,00002	0,001	<0,001	0,878

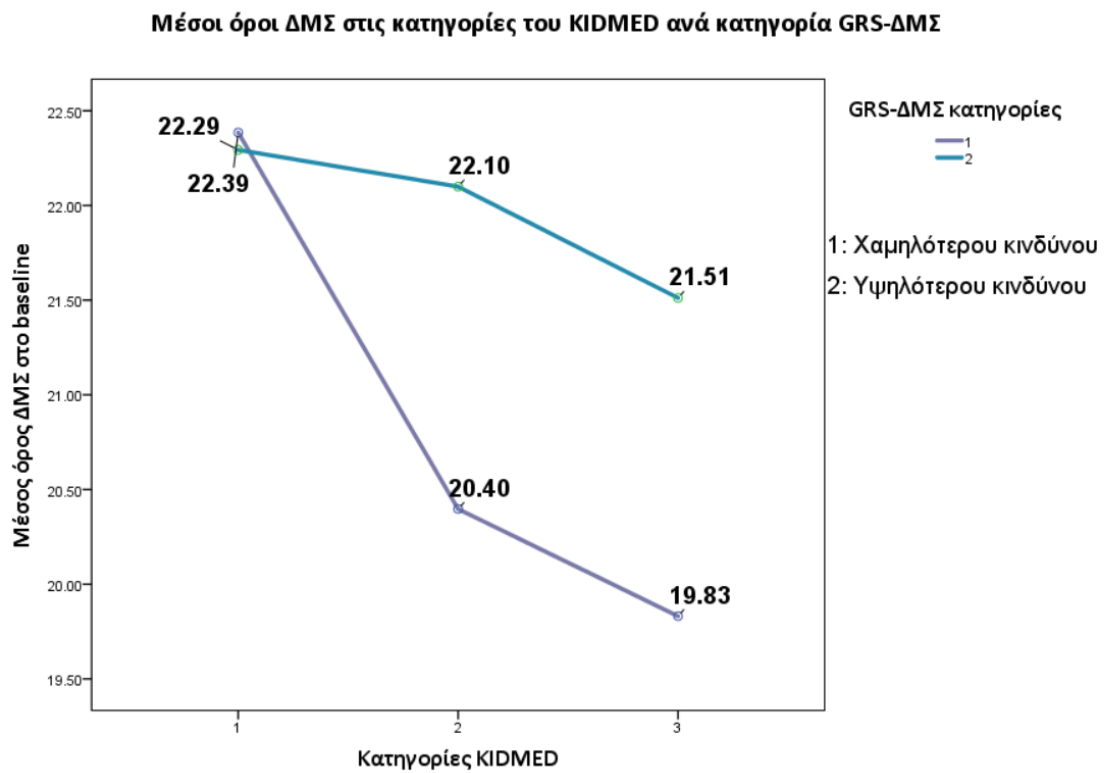
Σημείωση 17. Συγκυτικοί παράγοντες: φύλο, ηλικία. ΔΜΣb: ΔΜΣ στο baseline, ΔΜΣfu: ΔΜΣ στο follow up.

Στο Σχήμα 1 αναπαριστώνται οι μέσοι όροι του ΔΜΣ στο follow-up ανά κατηγορία $GRS_{\Delta M \Sigma}$ (μωβ: χαμηλότερου κινδύνου, πράσινο: υψηλότερου κινδύνου) στα τριτημόρια του MedDietscore. Υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά των μέσων όρων του ΔΜΣ ανάμεσα στις δύο κατηγορίες $GRS_{\Delta M \Sigma}$ ($P=0,027$) αλλά όχι μεταξύ των τριτημορίων MedDietscore ανά κατηγορία $GRS_{\Delta M \Sigma}$.

Σχήμα 1. Μέσοι όροι ΔΜΣ στα τριτημόρια MedDietscore ανά κατηγορία $GRS_{\Delta M \Sigma}$.

Στο Σχήμα 2 αναπαριστώνται οι μέσοι όροι του ΔΜΣ στο baseline ανά κατηγορία GRS_{ΔΜΣ} (μωβ: χαμηλότερου κινδύνου, πράσινο: υψηλότερου κινδύνου) στις κατηγορίες του KIDMED. Δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά των μέσων όρων του ΔΜΣ ανάμεσα στις δύο κατηγορίες GRS_{ΔΜΣ} (P=0,111) και ούτε μεταξύ των κατηγοριών του KIDMED ανά κατηγορία GRS_{ΔΜΣ}.

Σχήμα 2. Μέσοι όροι ΔΜΣ στις κατηγορίες KIDMED ανά κατηγορία GRS_{ΔΜΣ}.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Ο πρώτος στόχος της μελέτης ήταν η δημιουργία μοντέλων γραμμικής παλινδρόμησης με σκοπό την πρόβλεψη της διακύμανσης των δεικτών παχυσαρκίας από την συχνότητα κατανάλωσης ομάδων τροφίμων από τους εθελοντές του follow-up. Φάνηκε πως υπάρχει στατιστικά σημαντική αρνητική συσχέτιση μεταξύ της εβδομαδιαίας συχνότητας κατανάλωσης λαχανικών και του ΠΜ/ΠΙ σε όλο τον πληθυσμό, αλλά και μεμονωμένα στις γυναίκες μετά τη διόρθωση για το φύλο και την ηλικία τους. Επιπλέον, με την αύξηση κατανάλωσης γαλακτοκομικών πλήρη σε λιπαρά παρατηρήθηκε στατιστικώς σημαντική μείωση του ΔΜΣ σε γυναίκες και με την αύξηση κατανάλωσης οσπρίων, μείωση της ΠΜ και του ΠΜ/ΠΙ σε άνδρες, τα οποία παρέμειναν στατιστικώς σημαντικά και μετά τη διόρθωση για την ηλικία τους. Η κατανάλωση πουλερικών και κόκκινου κρέατος σχετίστηκε θετικά με την ΠΜ και το ΠΜ/ΠΙ στο σύνολο του δείγματος, αλλά μετά τον έλεγχο για πιθανούς συγχυτικούς παράγοντες η σχέση έπαψε να είναι στατιστικώς σημαντική.

Τα παραπάνω ευρήματα συνάδουν με την τρέχουσα βιβλιογραφία όπου επισημαίνει πως η αύξηση κατανάλωσης φυτικών ινών μπορεί να λειτουργήσει ως μέτρο πρόληψης κατά της παχυσαρκίας και του διαβήτη σε όλες τις ηλικιακές ομάδες και την καθιστά βασικό πυλώνα μιας υγιεινής διατροφής (Uusitupa M et al, 2019). Συγκεκριμένα, σε μεγάλη μελέτη των Wilkinson K.R. και συν. το 2021, με δεδομένα ενηλίκων από τη μελέτη NHANES, εξετάστηκε η σχέση του ΔΜΣ με την κατανάλωση γαλακτοκομικών χαμηλών ή πλήρων σε λιπαρά. Το αποτέλεσμα ήταν ότι και στις δύο περιπτώσεις, ανεξάρτητα από συγχυτικούς παράγοντες, η αύξηση κατανάλωσης γάλακτος σχετίζεται στατιστικώς σημαντικά με τη μείωση του ΔΜΣ σε ενήλικες και μόνο η κατανάλωση γάλακτος χαμηλών λιπαρών σχετίζεται με χαμηλότερα επίπεδα ενδοκοιλιακού λίπους σε αυτό τον πληθυσμό. Σε άλλη μελέτη των Papanikolaou Y. και συν το 2008 με δεδομένα πάλι από τη μελέτη NHANES, φάνηκε πως η κατανάλωση οσπρίων σχετίστηκε αρνητικά με το ΔΜΣ και την ΠΜ των ανδρών ($p = 0,043$). Αντίστοιχο εύρημα έχει βρεθεί πρόσφατα στην μελέτη των Tucker LA. και συν. το 2020 σε γυναίκες, οι οποίες φάνηκε να έχουν χαμηλότερη ΠΜ και ΔΜΣ με τη συστηματική κατανάλωση οσπρίων συγκριτικά με αυτές που δεν τα καταναλώνουν.

Τα όσπρια και τα λαχανικά είναι τρόφιμα χαμηλά σε λιπαρά, αυξημένα σε φυτικές ίνες και ανάμεσα στα τρόφιμα με χαμηλότερο γλυκαιμικό δείκτη. Επιπλέον είναι καλή πηγή φυτικής πρωτεΐνης και οδηγούν εύκολα σε κορεσμό βοηθώντας έτσι στη ρύθμιση της όρεξης και του βάρους. Σε πρόσφατη μετανάλυση (Daneshzad E. et al., 2021) φάνηκε πως η αύξηση κατανάλωσης κόκκινου κρέατος σχετίζεται με την αύξηση του κινδύνου της παχυσαρκίας. Αυτό επιβεβαιώνεται και σε παλαιότερη μετανάλυση (Rouhani, M. H. Et al., 2014), όπου συνολικά τα άτομα με αυξημένη κατανάλωση κόκκινου κρέατος είχαν αυξημένο ΔΜΣ και ΠΜ σε σχέση με τα άτομα που δεν το κατανάλωναν. Ίσως στην παρούσα μελέτη να χάνεται η σχέση μεταξύ κόκκινου κρέατος και ΠΜ, ΠΜ/ΠΙ μετά τη διόρθωση για συγχυτικούς παράγοντες λόγω του μικρού δείγματος.

Στη συνέχεια, στόχος ήταν να γίνει προοπτική αξιολόγηση του δείγματος με τα δεδομένα του baseline. Φάνηκε πως οι κατηγορίες του ΔΜΣ των εφήβων σχετίζονται με τις κατηγορίες του ΔΜΣ των ενηλίκων και δεν υπήρχε μεγάλη διακύμανση στις συχνότητες των επιμέρους κατηγοριών. Μάλιστα στα μοντέλα τακτικής λογιστικής παλινδρόμησης φάνηκε πως οι ελλιποβαρείς ή φυσιολογικού βάρους στο baseline έχουν 99,5% μεγαλύτερες πιθανότητες να παραμείνουν στην ίδια κατηγορία ΔΜΣ κατά την ενηλικίωση και αντίστοιχα τα άτομα με υπερβάλλον βάρος έχουν 70% μεγαλύτερη πιθανότητα να έχουν παραμείνει στην ίδια κατηγορία στο follow-up. Δε βρέθηκαν άλλες μεταβλητές οι οποίες μπορούν να προβλέψουν το ΔΜΣ στο follow-up. Σύμφωνα με τους Simmonds M. και συν. το 2016, τα παχύσαρκα παιδιά και οι έφηβοι είναι 5 φορές πιθανότερο να παραμείνουν στην κατηγορία της παχυσαρκίας στην ενήλικη ζωή από αυτά που έχουν φυσιολογικό βάρος. Επιπλέον σε προοπτική μελέτη που έγινε στην Κίνα (Liu D et al., 2019) φάνηκε πως η κατηγορία του ΔΜΣ στην εφηβεία προβλέπει την κατηγορία του ΔΜΣ στην ενήλικη ζωή, όπως ακριβώς και στην παρούσα εργασία.

Έπειτα έγινε έλεγχος συσχέτισης μεταξύ των κατηγοριών του KIDMED και των τριτημορίων του MedDietscore αλλά αυτό δεν επιβεβαιώθηκε. Στα μοντέλα τακτικής λογιστικής παλινδρόμησης δε φάνηκε κάποια μεταβλητή να μπορεί να προβλέψει τη διακύμανση των τριτημορίων του MedDietscore. Στη συνέχεια δημιουργήθηκαν μεταβλητές που αφορούν τη διαφορά των κατηγοριών του ΔΜΣ και του βαθμού

προσκόλλησης στη Μεσογειακή Διατροφή από το baseline στο follow-up. Φάνηκε πως η κατηγορία του ΔΜΣ των εφήβων σχετίζεται με την μεταβολή της προσκόλλησης του ατόμου στη Μεσογειακή Διατροφή από την εφηβική στην ενήλικη ζωή. Δεν παρατηρήθηκε αντίστοιχο αποτέλεσμα όταν έγινε έλεγχος συσχέτισης με τις κατηγορίες του ΔΜΣ στο follow-up και συνεπώς ο ΔΜΣ στην εφηβεία παίζει πιο σημαντικό ρόλο στη διακύμανση της προσκόλλησης του ατόμου στη Μεσογειακή Διατροφή μέχρι την ενηλικίωση. Τα συγκεκριμένα αποτελέσματα μας προϊδεάζουν για την ύπαρξη ισχυρής γενετικής προδιάθεσης για τη διακύμανση του ΔΜΣ από την εφηβεία στην ενηλικίωση. Μάλιστα σε πρόσφατη GWAS των Couto A. και συν. το 2019 αυτό επιβεβαιώνεται, καθώς βρέθηκε πως υπάρχουν κοινά SNPs για τον αυξημένο ΔΜΣ μεταξύ ενηλίκων και παιδιών από την ηλικία των 5 ετών. Επιπλέον είναι γεγονός πως σε πλήθος μελετών έχει αναδειχθεί η σημασία της Μεσογειακής Διατροφής ως προς τη μείωση του κινδύνου για την παχυσαρκία και για το μεταβολικό σύνδρομο σε άτομα αυξημένου κινδύνου βάσει γενετικής προδιάθεσης για τα νοσήματα αυτά. Συγκεκριμένα, οι Hosseini-Esfahani F και συν. το 2017 βρήκαν πως η μεγαλύτερη προσκόλληση στη Μεσογειακή Διατροφή σχετίζεται με χαμηλότερο κίνδυνο ανάπτυξης παχυσαρκίας σε άτομα υψηλότερου γενετικού κινδύνου για παχυσαρκία σε σύγκριση με άτομα με χαμηλότερη προσκόλληση και χαμηλότερο GRS. Αντίστοιχα οι Wang T. και συν. το 2018 ανέδειξαν τη συμβολή της Μεσογειακής διατροφής στη μείωση του κινδύνου ανάπτυξης παχυσαρκίας μόνο σε άτομα υψηλής γενετικής προδιάθεσης για το νόσημα αυτό. Αυτό σημαίνει πως η προστατευτική δράση της Μεσογειακής Διατροφής είναι περισσότερο ωφέλιμη για τα άτομα υψηλού κινδύνου σε σύγκριση με τα άτομα χαμηλού κινδύνου για παχυσαρκία.

Στη συνέχεια δημιουργήθηκαν μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης και εξετάστηκε η πιθανή συσχέτιση μεταξύ της κατανάλωσης ομάδων τροφίμων αυξημένων σε ζωική πρωτεΐνη στο baseline και του ύψους στην ενήλικη ζωή. Φάνηκε πως η αύξηση της εβδομαδιαίας κατανάλωσης γαλακτοκομικών στην εφηβεία σχετίζεται με αύξηση του ύψους στην ενήλικη ζωή στις γυναίκες. Πρόσφατα μελετήθηκε η ανάπτυξη ενηλίκων με δυσανεξία στο αγελαδινό γάλα και βρέθηκε πως υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να μην φτάνουν το επιθυμητό ύψος λόγω έλλειψης βιταμινών και

ιχνοστοιχείων που προσφέρει η συγκεκριμένη τροφή (Sinai T. et al., 2019). Σε άλλη μελέτη φάνηκε ξεκάθαρα πως η κατανάλωση >3 μερίδων γαλακτοκομικών την ημέρα έχει θετική συσχέτιση με το ύψος των γυναικών, όπως βρέθηκε και στην παρούσα εργασία (Berkey CS et al., 2009). Ωστόσο δεν βρέθηκε κάποια συσχέτιση με το κόκκινο κρέας ή τα πουλερικά. Σε πολλές μελέτες έχει αναδειχθεί η συσχέτιση της κατανάλωσης κρέατος με τους δείκτες ανάπτυξης κατά τη νεογνική ή παιδική ηλικία, αν και αυτό δεν έχει επιβεβαιωθεί για τους ενήλικες (Anerse E.K. et al., 2022). Βρέθηκε αρνητική συσχέτιση μεταξύ της κατανάλωσης ψαριών στην εφηβεία και του ύψους στην ενηλικίωση στις γυναίκες η οποία παρέμεινε στατιστικά σημαντική μετά τη διόρθωση για την ηλικία τους. Η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της κατανάλωσης ψαριών και ύψους δεν είναι τόσο καλά μελετημένη και δεν υπάρχουν δεδομένα για πληθυσμούς ενηλίκων. Στην παρούσα μελέτη διερευνήθηκε η συσχέτιση μεταξύ τους λόγω της αυξημένης περιεκτικότητας των ψαριών σε πρωτεΐνη, που επιβεβαιωμένα σχετίζεται θετικά με την ανάπτυξη στην παιδική ηλικία. Ωστόσο δε φαίνεται να υπάρχει συσχέτιση μεταξύ της κατανάλωσης ψαριού κατά την εγκυμοσύνη και του βάρους ή του μήκους του νεογέννητου (Muniroh M. et al., 2022). Επιπλέον σε άλλη μελέτη η κατανάλωση ψαριού από παιδιά δεν σχετίστηκε με τα z- score του βάρους ή του ύψους τους (Marques RC et al., 2012). Συνεπώς το αποτέλεσμα της αρνητικής συσχέτισης μεταξύ κατανάλωσης ψαριών και ύψους στις γυναίκες στην παρούσα εργασία δεν μπορεί να αξιολογηθεί λόγω έλλειψης διαθέσιμων βιβλιογραφικών αναφορών και χρειάζονται περισσότερες μελέτες σε εφηβικό ή ενήλικο πληθυσμό για τη διεξαγωγή συμπερασμάτων.

Στη συνέχεια δημιουργήθηκαν GRS βάσει γνωστών πολυμορφισμών (Pulit et al., 2019) με στατιστικά σημαντική επίδραση στο ΔΜΣ, στο ΠΜ/ΠΙ και στο ΠΜ/ΠΙ μεμονωμένα για άνδρες και για γυναίκες. Έπειτα δημιουργήθηκαν μοντέλα παλινδρόμησης για τον έλεγχο συσχέτισης μεταξύ των GRS με τους αντίστοιχους δείκτες παχυσαρκίας στο baseline και στο follow -up. Παρατηρήθηκε θετική συσχέτιση μεταξύ του $GRS_{\Delta\text{ΜΣ}}$ με το ΔΜΣ στο baseline και το ΔΜΣ στο follow-up ενώ δεν εμφανίστηκε κάποια συσχέτιση μεταξύ των υπόλοιπων ελέγχων που πραγματοποιήθηκαν. Όπως προαναφέρθηκε σε πολλές μελέτες GWAS (Seral-Cortes, M. et al., 2022) αυτό επιβεβαιώνεται καθώς έχουν βρεθεί κοινοί μονονουκλεοτιδικοί

πολυμορφισμοί μεταξύ του ΔΜΣ ενηλίκων και παιδιών. Στη συνέχεια, δημιουργήθηκαν μοντέλα πολυωνυμικής λογιστικής παλινδρόμησης για τον έλεγχο πρόβλεψης της διακύμανσης των κατηγοριών του ΔΜΣ στο baseline, στο follow-up και της μεταβολής των κατηγοριών αυτών ανάμεσα στο baseline και στο follow-up από το $GRS_{\Delta M\Sigma}$, λαμβάνοντας υπόψιν το φύλο και την ηλικία των εθελοντών. Το $GRS_{\Delta M\Sigma}$ μπορεί να προβλέψει στατιστικώς σημαντικά τη διακύμανση των κατηγοριών του ΔΜΣ στο baseline και στο follow-up. Συγκεκριμένα η αύξηση του $GRS_{\Delta M\Sigma}$ αυξάνει τις πιθανότητες ένα άτομο να βρίσκεται στην κατηγορία του υπέρβαρου ή παχύσαρκου αντί της κατηγορίας του φυσιολογικού βάρους στο baseline και στο follow-up. Το $GRS_{\Delta M\Sigma}$ δε φαίνεται να μπορεί να προβλέψει τη μεταβολή των κατηγοριών του ΔΜΣ από το baseline στο follow-up.

Έπειτα ακολούθησε η δημιουργία νέων μεταβλητών; μεταβλητή 2 κατηγοριών του $GRS_{\Delta M\Sigma}$ βάσει της διαμέσου, μεταβλητή που αφορά την κατάταξη της μεταβολής της κατηγορίας του ΔΜΣ και μεταβλητή 2 κατηγοριών του MedDietscore βάσει της διαμέσου. Στα μοντέλα πολυωνυμικής λογιστικής παλινδρόμησης που ακολούθησαν, φάνηκε πως η νέα μεταβλητή του MedDietscore έχει προβλεπτική ικανότητα ως προς την κατάταξη της μεταβολής του ΔΜΣ. Συγκεκριμένα, άτομα με χαμηλότερη προσκόλληση στη Μεσογειακή Διατροφή έχουν 30% περισσότερες πιθανότητες να μείνουν στην ίδια κατηγορία βάρους μεταξύ baseline και follow-up, ενώ 70% λιγότερες πιθανότητες να μειώσουν την κατηγορία του ΔΜΣ τους. Αυτό σημαίνει πως η καλύτερη προσκόλληση στη Μεσογειακή Διατροφή ίσως βοηθούσε στη βελτίωση της κατηγορίας του ΔΜΣ στο follow-up και στην μείωση του κινδύνου για την παχυσαρκία. Ακόμη, ενδιαφέρον προκαλεί το ότι τα άτομα χαμηλότερου κινδύνου έχουν 55% λιγότερες πιθανότητες να μεταβούν σε μεγαλύτερη κατηγορία βάρους στο follow-up σε σύγκριση με τα άτομα υψηλότερου κινδύνου. Συνεπώς αναδεικνύεται συνολικά η ισχυρή προβλεπτική ικανότητα του $GRS_{\Delta M\Sigma}$ για τις κατηγορίες ΔΜΣ στην εφηβεία, στην ενηλικίωση και για την κατάταξη της μεταβολής αυτών των κατηγοριών. Μάλιστα σε μελέτη του Wehby G. το 2018, εξετάστηκε η μεταβολή των κατηγοριών του ΔΜΣ με την αύξηση πολυγονιδιακού σκορ κινδύνου (Polygenic Risk Score). Η γενετική προδιάθεση για το ΔΜΣ φάνηκε να σχετίζεται στατιστικώς σημαντικά με την αύξηση του βάρους σε άτομα της κατηγορίας αυξημένου ΔΜΣ σε

σχέση με τα άτομα χαμηλού ΔΜΣ. Επιπλέον σε πολλές μελέτες, ανεξάρτητα από τη γενετική προδιάθεση, η κατηγορία του ΔΜΣ στην εφηβεία φαίνεται πως μπορεί να προβλέψει με στατιστικά σημαντικό τρόπο την αντίστοιχη κατηγορία του ΔΜΣ των ατόμων στην ενηλικίωση (Ryder JR et al., 2019).

Έπειτα δημιουργήθηκαν μοντέλα παλινδρόμησης και εξετάστηκε η συσχέτιση μεταξύ της συχνότητας κατανάλωσης ομάδων τροφίμων και του ΔΜΣ στο baseline και στο follow-up, σε άτομα χαμηλότερου και υψηλότερου γενετικού κινδύνου. Στα άτομα χαμηλότερου κινδύνου φαίνεται πως υπάρχει αρνητική συσχέτιση μεταξύ της κατανάλωσης ελαιολάδου και πουλερικών με το ΔΜΣ. Μετά τη διόρθωση για συγχυτικούς παράγοντες αυτό παρέμεινε στατιστικά σημαντικό μόνο για την κατανάλωση πουλερικών. Το ελαιόλαδο και τα πουλερικά είναι βασικές παράμετροι μιας Μεσογειακής διατροφής και φαίνεται να δρουν προστατευτικά ως προς την ανάπτυξη παχυσαρκίας στο γενικό πληθυσμό (AlKhattaf NF. Et al., 2020). Όσον αφορά τα άτομα υψηλότερου κινδύνου, δε φάνηκε να υπάρχουν στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις μετά τη διόρθωση για συγχυτικούς παράγοντες.

Τελικός στόχος στην παρούσα εργασία ήταν να εξεταστεί η αλληλεπίδραση του $GRS_{\Delta M\Sigma}$ με το KIDMED ή το με MedDietscore στο ΔΜΣ στο baseline ή στο follow-up ή στη μεταβολή κατηγορίας ΔΜΣ από το baseline στο follow-up. Σε αυτά τα μοντέλα δεν βρέθηκαν στατιστικώς σημαντικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ των παραπάνω κατηγοριών. Η μετάβαση από την εφηβεία στην ενήλικη ζωή επιφέρει σημαντικές αλλαγές στις διατροφικές συνήθειες του ατόμου καθώς και σε πολλούς άλλους τομείς της ζωής του. Πλέον γνωρίζουμε πως η αλληλεπίδραση γονιδίων και διατροφής λειτουργεί διαφορετικά σε άτομα υψηλότερου και χαμηλότερου κινδύνου για παχυσαρκία και μάλιστα σε πολλές μελέτες έχει αναδειχθεί η προστατευτική δράση της Μεσογειακής Διατροφής ειδικά σε άτομα υψηλού κινδύνου ως προς την ανάπτυξη παχυσαρκίας. Σε μελέτη σε εφήβους εξετάστηκε η αλληλεπίδραση των $GRS_{\Delta M\Sigma}$ και GRS_{MET} (μεταβολικού συνδρόμου) με την προσκόλληση στη Μεσογειακή Διατροφή (Seral-Cortes M. et al., 2022). Φάνηκε πως υπάρχει προστατευτική σχέση μεταξύ της αλληλεπίδρασης της προσκόλλησης στη Μεσογειακή Διατροφή και των $GRS_{\Delta M\Sigma}$, GRS_{MET} ως προς την ανάπτυξη παχυσαρκίας ή μεταβολικού συνδρόμου. Ωστόσο τα γενετικά σκορ που χρησιμοποιήθηκαν συμπεριελάμβαναν λίγους

γενετικούς τόπους. Σε άλλη μελέτη σε παιδιά και εφήβους στην Κίνα, οι Duo Lv και συν. το 2015, εξέτασαν την επίδραση 19 πολυμορφισμών στην εμφάνιση παχυσαρκίας και την αλληλεπίδραση με τις διατροφικές προτιμήσεις τους. Συγκεκριμένα βρέθηκε πως SNPs που σχετίστηκαν θετικά με την παχυσαρκία επηρεάζουν την κατανάλωση αλατιού στο συγκεκριμένο πληθυσμό. Στην παρούσα εργασία χρησιμοποιήθηκαν 940 SNPs για τη δημιουργία του $GRS_{\Delta M\Sigma}$ αλλά δε βρέθηκε κάποια αλληλεπίδραση με το βαθμό προσκόλλησης στη Μεσογειακή Διατροφή ως προς το $\Delta M\Sigma$. Αυτό καθιστά επιτακτική την ανάγκη της μελέτης πληθυσμών παιδιών και εφήβων σε μεγαλύτερο βαθμό, καθώς και την εξέταση μεγαλύτερου δείγματος ατόμων για τη διερεύνηση της αλληλεπίδρασης των γονιδίων με τη διατροφή σε δείκτες παχυσαρκίας.

Περιορισμοί μελέτης

Η μελέτη TEENAGE και η προοπτική μελέτη απευθύνονται σε δύο διαφορετικές ηλικιακές ομάδες του ίδιου πληθυσμού. Στην περίπτωση του εφηβικού πληθυσμού υπάρχουν μεγαλύτερες πιθανότητες υποεκτίμησης ή υπερεκτίμησης της κατανάλωσης ομάδων τροφίμων καθώς και άλλων παραμέτρων του τρόπου ζωής σε σύγκριση με τον πληθυσμό των ενηλίκων. Από την άλλη στον εφηβικό πληθυσμό η μέτρηση δεικτών παχυσαρκίας έγινε από εξειδικευμένο διαιτολόγο δια ζώσης, ενώ στον ενήλικο πληθυσμό οι τιμές των δεικτών ήταν αυτοδηλούμενες από τους εθελοντές βάσει τηλεφωνικής καθοδήγησης διαιτολόγου.

Τα GRS που δημιουργήθηκαν βασίστηκαν σε δεδομένα GWAS ευρωπαϊκών πληθυσμών αλλά κατά βάση κατοίκων του Ηνωμένου Βασιλείου. Η κατασκευή GRS με SNPs από δεδομένα για ελληνικό πληθυσμό σίγουρα θα έδινε πιο ξεκάθαρα αποτελέσματα όσον αφορά την αλληλεπίδρασή τους με τη διατροφή στο $\Delta M\Sigma$ των εθελοντών. Επίσης δεν είχε πραγματοποιηθεί γονοτύπηση σε όλο το δείγμα των εθελοντών στο baseline οπότε οι αναλύσεις με τα GRS πραγματοποιήθηκαν σε μικρότερο από το συνολικό δείγμα.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- AlKhattaf NF, Alraddadi AM, Aljarbou MA, Arnauti MA, Alfaleh AM, Hammouda SA. (2020) Determining the correlation between olive oil consumption, BMI, and waist circumference in the adult Saudi population. *J Taibah Univ Med Sci*, 21;15(5):380-386. <https://doi.org/10.1016/j.jtumed.2020.07.011>
- Ashdown-Franks G, Vancampfort D, Firth J, Smith L, Sabiston CM, Stubbs B, Koyanagi A (2019). Association of leisure-time sedentary behavior with fast food and carbonated soft drink consumption among 133,555 adolescents aged 12-15 years in 44 low- and middle-income countries. *Int J Behav Nutr Phys Act*. 16(1):35. <https://doi.org/10.1186/s12966-019-0796-3>
- Babenko, O., Kovalchuk, I., & Metz, G. A. S. (2015). Stress-induced perinatal and transgenerational epigenetic programming of brain development and mental health. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 48, 70–91. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2014.11.013>
- Baldini G, Phelan KD. (2019). The melanocortin pathway and control of appetite-progress and therapeutic implications. *J Endocrinol*. 1;241(1):R1-R33. <https://doi.org/10.1530/JOE-18-0596>
- Beal, T., Morris, S. S., & Tumilowicz, A. (2019). Global Patterns of Adolescent Fruit, Vegetable, Carbonated Soft Drink, and Fast-Food Consumption: A Meta-Analysis of Global School-Based Student Health Surveys. *Food and Nutrition Bulletin*, 037957211984828. <https://doi.org/10.1177/0379572119848287>
- Berkey CS, Colditz GA, Rockett HR, Frazier AL, Willett WC. (2009). Dairy consumption and female height growth: prospective cohort study. *Cancer Epidemiol Biomarkers Prev*. ;18(6):1881-7. <https://doi.org/10.1158/1055-9965.EPI-08-1163>
- Breitling, L. P. (2013). Current Genetics and Epigenetics of Smoking/Tobacco-Related Cardiovascular Disease. *Arteriosclerosis, Thrombosis, and Vascular Biology*, 33(7), 1468– <https://doi.org/10.1161/atvbaha.112.300157>
- Budreviciute, A., Damiani, S., Sabir, D. K., Onder, K., Schuller-Goetzburg, P., Plakys, G., Katileviciute, A., Khoja, S., & Kodzius, R. (2020). Management and Prevention Strategies for Non-communicable Diseases (NCDs) and Their Risk Factors. *Frontiers in Public Health*, 8. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2020.574111>

Chaput, J.-P., Willumsen, J., Bull, F., Chou, R., Ekelund, U., Firth, J., ... Katzmarzyk, P. T. (2020). 2020 WHO guidelines on physical activity and sedentary behaviour for children and adolescents aged 5–17 years: summary of the evidence. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 17(1).

<https://doi.org/10.1186/s12966-020-01037-z>

Christ, A., Lauterbach, M., & Latz, E. (2019). Western Diet and the Immune System: An Inflammatory Connection. *Immunity*, 51(5), 794–811.

<https://doi.org/10.1016/j.immuni.2019.09.020>

Couto Alves, A., De Silva, N. M. G., Karhunen, V., Sovio, U., Das, S., Taal, H. R., Warrington, N. M., Lewin, A. M., Kaakinen, M., Cousminer, D. L., Thiering, E., Timpson, N. J., Bond, T. A., Lowry, E., Brown, C. D., Estivill, X., Lindi, V., Bradfield, J. P., Geller, F., Speed, D., ... Early Growth Genetics (EGG) Consortium (2019). GWAS on longitudinal growth traits reveals different genetic factors influencing infant, child, and adult BMI. *Science advances*, 5(9), eaaw3095.

<https://doi.org/10.1126/sciadv.aaw3095>

Daneshzad E, Askari M, Moradi M, Ghorabi S, Rouzitalab T, Heshmati J, Azadbakht L. (2021). Red meat, overweight and obesity: A systematic review and meta-analysis of observational studies. *Clin Nutr ESPEN*.;45:66-74.

<https://doi.org/10.1016/j.clnesp.2021.07.028>.

De Souza, C. T., Araujo, E. P., Bordin, S., Ashimine, R., Zollner, R. L., Boschero, A. C., ... Velloso, L. A. (2005). Consumption of a Fat-Rich Diet Activates a Proinflammatory Response and Induces Insulin Resistance in the Hypothalamus. *Endocrinology*, 146(10), 4192–4199. <https://doi.org/10.1210/en.2004-1520>

Dimauro, I., Paronetto, M. P., & Caporossi, D. (2020). Exercise, redox homeostasis and the epigenetic landscape. *Redox Biology*, 101477

<https://doi.org/10.1016/j.redox.2020.101477>

El Ansari, W., Stock, C. & Mikolajczyk, R.T. (2012). Relationships between food consumption and living arrangements among university students in four European countries - A cross-sectional study. *Nutr J* 11, 28.

<https://doi.org/10.1186/1475-2891-11-28>

Elagizi, A., Kachur, S., Carbone, S., Lavie, C. J., & Blair, S. N. (2020). A Review of Obesity, Physical Activity, and Cardiovascular Disease. *Current Obesity Reports*, 9(4), 571–581. <https://doi.org/10.1007/s13679-020-00403-z>

Eslam, M., Valenti, L., & Romeo, S. (2018). Genetics and epigenetics of NAFLD and NASH: *Clinical impact*. *Journal of Hepatology*, 68(2), 268–279.

<https://doi.org/10.1016/j.jhep.2017.09.003>

Estruch, R., & Ros, E. (2020). The role of the Mediterranean diet on weight loss and obesity-related diseases. *Reviews in Endocrine and Metabolic Disorders*, 21(3), 315–327. <https://doi.org/10.1007/s11154-020-09579-0>

F. Gomez-Pinilla, Y. Zhuang, J. Feng, Z. Ying, G. Fan (2011). Exercise impacts brain-derived neurotrophic factor plasticity by engaging mechanisms of epigenetic regulation, *Eur. J. Neurosci.* 33 (3) 383–390

<https://doi.org/10.1111/j.1460-9568.2010.07508.x>.

Fenwick PH, Jeejeebhoy K, Dhaliwal R, Royall D, Brauer P, Tremblay A, Klein D, Mutch DM. (2019). Lifestyle genomics and the metabolic syndrome: A review of genetic variants that influence response to diet and exercise interventions. *Crit Rev Food Sci Nutr.*;59(13):2028-2039.

<https://doi.org/10.1080/10408398.2018.1437022>.

Franzago, M., Fraticelli, F., Stuppia, L., & Vitacolonna, E. (2019). Nutrigenetics, epigenetics and gestational diabetes: consequences in mother and child. *Epigenetics*, 14(3), 215–235. <https://doi.org/10.1080/15592294.2019.1582277>

Grazioli, E., Dimauro, I., Mercatelli, N., Wang, G., Pitsiladis, Y., Di Luigi, L., & Caporossi, D. (2017). Physical activity in the prevention of human diseases: role of epigenetic modifications. *BMC Genomics*, 18(S8).

<https://doi.org/10.1186/s12864-017-4193-5>

Gunes, S., Metin Mahmutoglu, A., Arslan, M. A., & Henkel, R. (2018). Smoking-induced genetic and epigenetic alterations in infertile men. *Andrologia*, e13124. <https://doi.org/10.1111/and.13124>

Heianza, Y., & Qi, L. (2017). Gene-Diet Interaction and Precision Nutrition in Obesity. *International Journal of Molecular Sciences*, 18(4), 787. <https://doi.org/10.3390/ijms18040787>

Heijmans, B. T., Tobi, E. W., Stein, A. D., Putter, H., Blauw, G. J., Susser, E. S., ... Lumey, L. H. (2008). Persistent epigenetic differences associated with prenatal exposure to famine in humans. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 105(44), 17046–17049. <https://doi.org/10.1073/pnas.0806560105>

Hill, D. C., Moss, R. H., Sykes-Muskett, B., Conner, M., & O'Connor, D. B. (2018). Stress and eating behaviors in children and adolescents: Systematic review and meta-analysis. *Appetite*, 123, 14–22.

<https://doi.org/10.1016/j.appet.2017.11.109>

Hosseini-Esfahani F, Koochakpoor G, Daneshpour MS, Sedaghati-Khayat B, Mirmiran P, Azizi F. (2017). Mediterranean Dietary Pattern Adherence Modify the Association between FTO Genetic Variations and Obesity Phenotypes. *Nutrients*. ;9(10):1064.

<https://doi.org/10.3390/nu9101064>.

Jacka, F. (2016). Global and Epidemiological Perspectives on Diet and Mood. *The Gut-Brain Axis*, 141–158.

<https://doi.org/10.1016/b978-0-12-802304-4.00008-6>

Jia, P., Dai, S., Rohli, K. E., Rohli, R. V., Ma, Y., Yu, C., Pan, X., & Zhou, W. (2020). Natural environment and childhood obesity: A systematic review. *Obesity Reviews*, 22(S1). <https://doi.org/10.1111/obr.13097>

Kavouras, S. A., Maraki, M. I., Kollia, M., Gioxari, A., Jansen, L. T., & Sidossis, L. S. (2016). Development, reliability and validity of a physical activity questionnaire for estimating energy expenditure in Greek adults. *Science & Sports*, 31(3), e47–e53. <https://doi.org/10.1016/j.scispo.2016.01.007>

Khabaz MN, Bakarman MA, Baig M, Ghabrah TM, Gari MA, Butt NS, Alghanmi F, Balubaid A, Alzahrani A, Hamouh S. (2017). Dietary habits, lifestyle pattern and obesity among young Saudi university students. *J Pak Med Assoc*. ;67(10):1541-1546.

Knopik, V. S., Maccani, M. A., Francazio, S., & McGeary, J. E. (2012). The epigenetics of maternal cigarette smoking during pregnancy and effects on child development. *Development and Psychopathology*, 24(04), 1377–1390.

<https://doi.org/10.1017/s0954579412000776>

Krishnamoorthy, Y., Rajaa, S., Murali, S., Rehman, T., Sahoo, J., & Kar, S. S. (2020). Prevalence of metabolic syndrome among adult population in India: A systematic review and meta-analysis. *PLOS ONE*, 15(10), e0240971.

<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0240971>

Li, L., Liu, D.-W., Yan, H.-Y., Wang, Z.-Y., Zhao, S.-H., & Wang, B. (2016). Obesity is an independent risk factor for non-alcoholic fatty liver disease: evidence from a meta-analysis of 21 cohort studies. *Obesity Reviews*, 17(6), 510–519.

<https://doi.org/10.1111/obr.12407>

Liberali, R., Kupek, E., & Assis, M. A. A. de. (2020). Dietary Patterns and Childhood Obesity Risk: A Systematic Review. *Childhood Obesity*, 16(2), 70–85.

<https://doi.org/10.1089/chi.2019.0059>

Liu D, Hao YX, Zhao TZ, Song PK, Zhai Y, Pang SJ, Zhao YF, Zhang M, Wang ZQ, Mi SQ, Wang YY, Zhang J, Zhao WH. (2019). Childhood BMI and Adult Obesity in a Chinese Sample: A 13-Year Follow-up Study. *Biomed Environ Sci.*;32(3):162-168.

<https://doi.org/10.3967/bes2019.023>. PMID: 30987690.

Lonnie, M., & Wadolowska, L. (2020). Empirically derived dietary-lifestyle patterns and cardiometabolic health in young men: a review. *Proceedings of the Nutrition Society*, 1–7. <https://doi.org/10.1017/s002966512000693x>

Loos RJF, Yeo GSH. (2022). The genetics of obesity: from discovery to biology. *Nat Rev Genet.* ;23(2):120-133.

<https://doi.org/10.1038/s41576-021-00414-z>.

Lv D, Zhang DD, Wang H, Zhang Y, Liang L, Fu JF, Xiong F, Liu GL, Gong CX, Luo FH, Chen SK, Li ZL, Zhu YM. (2015). Genetic variations in SEC16B, MC4R, MAP2K5 and KCTD15 were associated with childhood obesity and interacted with dietary behaviors in Chinese school-age population. *Gene*. 15;560(2):149-55.

<https://doi.org/10.1016/j.gene.2015.01.054>.

Mahmood, L., Flores-Barrantes, P., Moreno, L. A., Manios, Y., & Gonzalez-Gil, E. M. (2021). The Influence of Parental Dietary Behaviors and Practices on Children's Eating Habits. *Nutrients*, 13(4), 1138.

<https://doi.org/10.3390/nu13041138>

Marques RC, Dórea JG, Leão RS, Dos Santos VG, Bueno L, Marques RC, Brandão KG, Palermo EF, Guimarães JR. (2012). Role of methylmercury exposure (from fish consumption) on growth and neurodevelopment of children under 5 years of age living in a transitioning (tin-mining) area of the western Amazon, Brazil. *Arch Environ Contam Toxicol.*;62(2):341-50.

<https://doi.org/10.1007/s00244-011-9697-4>.

Memon, A. R., Gupta, C. C., Crowther, M. E., Ferguson, S. A., Tuckwell, G. A., & Vincent, G. E. (2021). Sleep and physical activity in university students: A systematic review and meta-analysis. *Sleep Medicine Reviews*, 58, 101482.

<https://doi.org/10.1016/j.smr.2021.101482>

Muniroh M, Bakri S, Gumay AR, Dewantiningrum J, Mulyono M, Hardian H, Yamamoto M, Koriyama C. (2022). The First Exposure Assessment of Mercury Levels in Hair among Pregnant Women and Its Effects on Birth Weight and Length in Semarang, Central Java, Indonesia. *Int J Environ Res Public Health*. 27;19(17):10684.

<https://doi.org/10.3390/ijerph191710684>.

Nakajima K, Takeoka M, Mori M, Hashimoto S, Sakurai A, Nose H, et al. (2010). Exercise effects on methylation of ASC gene. *Int J Sports Med.*;31:671–5.

OUP accepted manuscript. (2018). *Advances in Nutrition: An International Review Journal*. <https://doi.org/10.1093/advances/nmy078>

Paolacci S, Borrelli A, Stuppia L, Campanile FC, Dallavilla T, Krajčovič J, Veselenyiova D, Beccari T, Unfer V, Bertelli M (2019). Geneob Project. Mendelian obesity, molecular pathways and pharmacological therapies: a review. *Eur Rev Med Pharmacol Sci.* ;23(3):1357-1378.

https://doi.org/10.26355/eurrev_201902_17031.

Papanikolaou Y, Fulgoni VL (2008). Bean consumption is associated with greater nutrient intake, reduced systolic blood pressure, lower body weight, and a smaller waist circumference in adults: results from the National Health and Nutrition Examination Survey 1999–2002. *J Am Coll Nutr.*;27(5):569–76.

<https://doi.org/10.1080/07315724.2008.10719740>.

Pendergast, F. J., Livingstone, K. M., Worsley, A., & McNaughton, S. A. (2016). Correlates of meal skipping in young adults: a systematic review. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 13(1).

<https://doi.org/10.1186/s12966-016-0451-1>

Pigeyre, M., Yazdi, F. T., Kaur, Y., & Meyre, D. (2016). Recent progress in genetics, epigenetics and metagenomics unveils the pathophysiology of human obesity. *Clinical Science*, 130(12), 943–986.

<https://doi.org/10.1042/cs20160136>

Polyzos, S. A., Kountouras, J., & Mantzoros, C. S. (2018). Obesity and nonalcoholic fatty liver disease: From pathophysiology to therapeutics. *Metabolism*.

<https://doi.org/10.1016/j.metabol.2018.11.014>

Poorolajal, J., Sahraei, F., Mohamdadi, Y., Doosti-Irani, A., & Moradi, L. (2020). Behavioral factors influencing childhood obesity: a systematic review and meta-analysis. *Obesity Research & Clinical Practice*.

<https://doi.org/10.1016/j.orcp.2020.03.002>

Remely, M., Lovrecic, L., de la Garza, A. L., Migliore, L., Peterlin, B., Milagro, F. I., . . . Haslberger, A. G. (2014). Therapeutic perspectives of epigenetically active nutrients. *British Journal of Pharmacology*, 172(11), 2756–2768.

<https://doi.org/10.1111/bph.12854>

Rouhani, M. H., Salehi-Abargouei, A., Surkan, P. J., & Azadbakht, L. (2014). Is there a relationship between red or processed meat intake and obesity? A systematic review and meta-analysis of observational studies. *Obesity Reviews*, 15(9), 740–748.
<https://doi.org/10.1111/obr.12172>

Ryder JR, Jacobs DR Jr, Sinaiko AR, Kornblum AP, Steinberger J. (2019). Longitudinal Changes in Weight Status from Childhood and Adolescence to Adulthood. *J Pediatr.* ;214:187-192.e2. <https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2019.07.035>.

Sara L Pulit, Charli Stoneman, Andrew P Morris, Andrew R Wood, Craig A Glastonbury, Jessica Tyrrell, Loïc Yengo, Teresa Ferreira, Eirini Marouli, Yingjie Ji, Jian Yang, Samuel Jones, Robin Beaumont, Damien C Croteau-Chonka, Thomas W Winkler, GIANT Consortium, Andrew T Hattersley, Ruth J F Loos, Joel N Hirschhorn, Peter M Visscher, Timothy M Frayling, Hanieh Yaghootkar, Cecilia M Lindgren, Meta-analysis of genome-wide association studies for body fat distribution in 694 649 individuals of European ancestry, *Human Molecular Genetics*; 28(1),166–174.
<https://doi.org/10.1093/hmg/ddy327>

Scaglioni, S., De Cosmi, V., Ciappolino, V., Parazzini, F., Brambilla, P., & Agostoni, C. (2018). Factors Influencing Children's Eating Behaviours. *Nutrients*, 10(6), 706.
<https://doi.org/10.3390/nu10060706>

Seral-Cortes, M., Larruy-García, A., De Miguel-Etayo, P., Labayen, I., & Moreno, L. A. (2022). Mediterranean Diet and Genetic Determinants of Obesity and Metabolic Syndrome in European Children and Adolescents. *Genes*, 13(3), 420.
<https://doi.org/10.3390/genes13030420>

Simmonds M, Llewellyn A, Owen CG, Woolacott N. (2016). Predicting adult obesity from childhood obesity: a systematic review and meta-analysis. *Obes Rev.* ;17(2):95-107.
<https://doi.org/10.1111/obr.12334>

Sinai T, Goldberg MR, Nachshon L, Amitzur-Levy R, Yichie T, Katz Y, Monsonego-Ornan E, Elizur A. (2019). Reduced Final Height and Inadequate Nutritional Intake in Cow's Milk-Allergic Young Adults. *J Allergy Clin Immunol Pract.*;7(2):509-515.
<https://doi.org/10.1016/j.jaip.2018.11.038>

Spinelli, A., Buoncristiano, M., Kovacs, V., Yngve, A., Spiroski, I., Obreja, G., Starc, G., Pérez, N., Rito, A., Kunešová, M., Sant'Angelo, V. F., Meisfjord, J., Bergh, I., Kelleher, C., Yardim, N., Pudule, I., Petrauskiene, A., Duleva, V., Sjöberg, A., . . . Breda, J. (2019). Prevalence of Severe Obesity among Primary School Children in 21 European Countries. *Obesity Facts*, 12(2), 244–258.
<https://doi.org/10.1159/000500436>

Tomiyama, A. J. (2018). Stress and Obesity. *Annual Review of Psychology*, 70(1).
<https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010418-102936>

Tucker LA. (2020). Bean Consumption Accounts for Differences in Body Fat and Waist Circumference: A Cross-Sectional Study of 246 Women. *J Nutr Metab*. 6;2020:9140907.

<https://doi.org/10.1155/2020/9140907>

Uusitupa M, Khan TA, Viguiliouk E, Kahleova H, Rivellese AA, Hermansen K, Pfeiffer A, Thanopoulou A, Salas-Salvadó J, Schwab U, Sievenpiper JL. (2019). Prevention of Type 2 Diabetes by Lifestyle Changes: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Nutrients*. 1;11(11):2611.

<https://doi.org/10.3390/nu11112611>

Van der Valk, E. S., Savas, M., & van Rossum, E. F. C. (2018). Stress and Obesity: Are There More Susceptible Individuals? *Current Obesity Reports*, 7(2), 193–203.

<https://doi.org/10.1007/s13679-018-0306-y>

Wang T, Heianza Y, Sun D, Huang T, Ma W, Rimm EB, Manson JE, Hu FB, Willett WC, Qi L. (2018). Improving adherence to healthy dietary patterns, genetic risk, and long term weight gain: gene-diet interaction analysis in two prospective cohort studies. *BMJ*. 10;360:j5644. <https://doi.org/10.1136/bmj.j5644>.

Ware J Jr, Kosinski M, Keller SD. (1996). A 12-Item Short-Form Health Survey: construction of scales and preliminary tests of reliability and validity. *Med Care*. Mar;34(3):220-33.

<https://doi.org/10.1097/00005650-199603000-00003>

Wehby GL. (2018). Genetic predisposition to obesity widens and skews the BMI distribution. *Obes Res Clin Pract*.;12(4):401-402.

<https://doi.org/10.1016/j.orcp.2018.07.004>

Wilkinson KR, Tucker LA, Davidson LE, Bailey BW. (2021). Milk-Fat Intake and Differences in Abdominal Adiposity and BMI: Evidence Based on 13,544 Randomly-Selected Adults. *Nutrients*. 27;13(6):1832.

<https://doi.org/10.3390/nu13061832>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας 25. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης στο follow-up για την περιγραφή της σχέσης μεταξύ ΔΜΣ και συχνοτήτων κατανάλωσης ομάδων τροφίμων στο σύνολο του δείγματος με συγχυτικούς παράγοντες το φύλο και την ηλικία.

Μεταβλητή	Χωρίς συγχυτικούς παράγοντες				Με συγχυτικούς παράγοντες			
	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P-value	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P-value
Μη επεξεργασμένα Δημητριακά (μερίδες/εβδομάδα)	0,051	0,049	0,004	0,297	0,033	0,047	0,090	0,481
Πατάτες (μερίδες/εβδομάδα)	-0,006	0,086	<0,001	0,946	-0,091	0,084	0,093	0,278
Φρούτα (μερίδες/εβδομάδα)	-0,001	0,038	<0,001	0,970	-0,006	0,037	0,088	0,872
Λαχανικά (μερίδες/εβδομάδα)	0,046	0,037	0,006	0,205	0,038	0,035	0,092	0,276
Όσπρια (μερίδες/εβδομάδα)	0,048	0,124	0,001	0,698	-0,065	0,121	0,088	0,592
Ψάρια (μερίδες/εβδομάδα)	0,211	0,342	0,001	0,538	0,167	0,329	0,088	0,612
Κόκκινο κρέας (μερίδες/εβδομάδα)	0,164	0,085	0,014	0,054	0,014	0,088	0,092	0,876
Πουλερικά (μερίδες/εβδομάδα)	0,188	0,103	0,012	0,068	0,017	0,107	0,088	0,871
Γαλακτοκομικά πλήρη σε λιπαρά (μερίδες/εβδομάδα)	-0,010	0,034	<0,001	0,771	-0,047	0,034	0,095	0,168
Ελαιόλαδο (μερίδες/εβδομάδα)	-0,015	0,050	<0,001	0,763	-0,002	0,048	0,088	0,960
Ποτά (μερίδες/εβδομάδα)	-0,023	0,065	<0,001	0,726	-0,047	0,063	0,093	0,453
Αναψυκτικά (καθημερινά/ποσότητα)	0,472	0,340	0,007	0,166	0,259	0,330	0,090	0,434
Καφές (καθημερινά/ποσότητα)	-0,147	0,204	0,002	0,471	-0,233	0,196	0,090	0,236
MedDietscore	0,007	0,051	<0,001	0,896	-0,002	0,049	0,088	0,972

Πίνακας 26. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης στο follow-up για την περιγραφή της σχέσης μεταξύ ΔΜΣ και συχνοτήτων κατανάλωσης ομάδων τροφίμων στις γυναίκες με συγχυτικούς παράγοντες το φύλο και την ηλικία.

Μεταβλητή	Χωρίς συγχυτικούς παράγοντες				Με συγχυτικούς παράγοντες			
	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P-value	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P-value

Μη επεξεργασμένα Δημητριακά (μερίδες/ εβδομάδα)	0,043	0,069	0,03	0,537	0,046	0,069	0,004	0,505
Πατάτες (μερίδες/εβδομάδα)	-0,124	0,114	0,008	0,279	-0,121	0,115	0,009	0,295
Φρούτα (μερίδες/εβδομάδα)	0,053	0,051	0,008	0,302	0,052	0,051	0,009	0,313
Λαχανικά (μερίδες/εβδομάδα)	0,058	0,055	0,008	0,290	0,059	0,055	0,009	0,285
Όσπρια (μερίδες/εβδομάδα)	-0,025	0,187	<0,001	0,894	-0,012	0,189	0,002	0,948
Ψάρια (μερίδες/εβδομάδα)	0,141	0,487	0,001	0,773	0,157	0,490	0,002	0,749
Κόκκινο κρέας (μερίδες/εβδομάδα)	-0,136	0,144	0,006	0,345	-0,129	0,149	0,007	0,389
Πουλερικά (μερίδες/εβδομάδα)	0,094	0,207	0,001	0,652	0,079	0,212	0,002	0,708
Γαλακτοκομικά πλήρη σε λιπαρά (μερίδες/ εβδομάδα)	-0,120	0,050	0,040	0,017	-0,120	0,051	0,040	0,020
Ελαιόλαδο (μερίδες/εβδομάδα)	0,033	0,062	0,002	0,598	0,035	0,063	0,004	0,573
Ποτά (μερίδες/εβδομάδα)	-0,093	0,089	0,008	0,301	-0,089	0,091	0,008	0,331
Αναψυκτικά (καθημερινά/ποσότητα)	0,068	0,554	<0,001	0,902	0,051	0,557	0,002	0,928
Καφές (καθημερινά/ποσότητα)	-0,338	0,289	0,010	0,244	-0,332	0,289	0,014	0,254
MedDietScore	-0,011	0,067	<0,001	0,876	-0,010	0,067	0,001	0,884

Πίνακας 27. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης στο follow-up για την περιγραφή της σχέσης μεταξύ ΔΜΣ και συχνοτήτων κατανάλωσης ομάδων τροφίμων στους άνδρες με συγχυτικούς παράγοντες το φύλο και την ηλικία.

Μεταβλητή	Χωρίς συγχυτικούς παράγοντες				Με συγχυτικούς παράγοντες			
	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P-value	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P-value
Μη επεξεργασμένα Δημητριακά (μερίδες/ εβδομάδα)	0,024	0,065	0,001	0,705	0,028	0,065	0,009	0,664
Πατάτες (μερίδες/εβδομάδα)	-0,047	0,122	0,001	0,700	-0,054	0,123	0,009	0,658
Φρούτα (μερίδες/εβδομάδα)	-0,068	0,053	0,013	0,197	-0,065	0,053	0,009	0,225
Λαχανικά (μερίδες/εβδομάδα)	0,022	0,046	0,002	0,631	0,027	0,046	0,010	0,562
Όσπρια (μερίδες/εβδομάδα)	-0,082	0,159	0,002	0,606	-0,088	0,159	0,010	0,581
Ψάρια (μερίδες/εβδομάδα)	0,154	0,447	0,001	0,731	0,212	0,450	0,009	0,639

Κόκκινο κρέας (μερίδες/εβδομάδα)	0,104	0,111	0,007	0,349	0,101	0,111	0,015	0,363
Πουλερικά (μερίδες/εβδομάδα)	-0,021	0,126	<0,00 1	0,870	-0,010	0,126	0,008	0,936
Γαλακτοκομικά πλήρη σε λιπαρά (μερίδες/ εβδομάδα)	0,010	0,046	<0,00 1	0,827	0,010	0,046	0,008	0,819
Ελαιόλαδο (μερίδες/εβδομάδα)	-0,039	0,073	0,002	0,599	-0,049	0,074	0,011	0,507
Ποτά (μερίδες/εβδομάδα)	0,003	0,087	<0,00 1	0,973	-0,005	0,088	0,007	0,956
Αναψυκτικά (καθημερινά/ποσότη τα)	0,335	0,415	0,005	0,421	0,359	0,416	0,014	0,389
Καφές (καθημερινά/ποσότη τα)	-0,132	0,267	0,002	0,623	-0,135	0,266	0,019	0,613
MedDietscore	-0,001	0,072	<0,00 1	0,994	0,012	0,073	0,008	0,874

Πίνακας 28. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης στο follow-up για την περιγραφή της σχέσης μεταξύ ΠΜ και συχνοτήτων κατανάλωσης ομάδων τροφίμων στο σύνολο του δείγματος με συγχυτικούς παράγοντες το φύλο και την ηλικία.

Μεταβλητή	Χωρίς συγχυτικούς παράγοντες				Με συγχυτικούς παράγοντες			
	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P- value	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P- value
Μη επεξεργασμένα Δημητριακά (μερίδες/ εβδομάδα)	0,224	0,171	0,009	0,194	0,108	0,150	0,256	0,472
Πατάτες (μερίδες/εβδομάδα)	0,523	0,337	0,013	0,122	0,113	0,300	0,255	0,708
Φρούτα (μερίδες/εβδομάδα)	0,079	0,149	0,001	0,594	-0,018	0,130	0,254	0,891
Λαχανικά (μερίδες/εβδομάδα)	-0,019	0,133	<0,001	0,888	-0,078	0,115	0,256	0,499
Όσπρια (μερίδες/εβδομάδα)	-0,202	0,467	0,001	0,666	-0,715	0,412	0,264	0,084
Ψάρια (μερίδες/εβδομάδα)	1,00	1,284	0,003	0,437	0,621	1,118	0,254	0,579
Κόκκινο κρέας (μερίδες/εβδομάδα)	0,928	0,317	0,043	0,004	0,187	0,305	0,256	0,541
Πουλερικά (μερίδες/εβδομάδα)	1,156	0,378	0,047	0,003	0,166	0,367	0,255	0,650
Γαλακτοκομικά πλήρη σε λιπαρά (μερίδες/ εβδομάδα)	0,062	0,124	0,001	0,616	-0,115	0,110	0,258	0,298
Ελαιόλαδο (μερίδες/εβδομάδα)	-0,116	0,195	0,002	0,511	-0,054	0,169	0,255	0,751
Ποτά (μερίδες/εβδομάδα)	-0,074	0,243	<0,001	0,760	-0,136	0,211	0,258	0,521

Αναψυκτικά (καθημερινά/ποσότητα)	1,398	1,403	0,005	0,320	0,385	1.230	0,253	0,755
Καφές (καθημερινά/ποσότητα)	0,104	0,819	<0,001	0,899	-0,443	0,718	0,251	0,538
MedDietscore	0,123	0,191	0,002	0,520	0,022	0,167	0,254	0,897

Πίνακας 29. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης στο follow-up για την περιγραφή της σχέσης μεταξύ ΠΜ και συχνοτήτων κατανάλωσης ομάδων τροφίμων στις γυναίκες με συγγυτικούς παράγοντες το φύλο και την ηλικία.

Μεταβλητή	Χωρίς συγγυτικούς παράγοντες				Με συγγυτικούς παράγοντες			
	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P- value	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P- value
Μη επεξεργασμένα Δημητριακά (μερίδες/ εβδομάδα)	-0,019	0,215	<0,001	0,930	-0,027	0,217	0,001	0,901
Πατάτες (μερίδες/εβδομάδα)	0,045	0,394	<0,001	0,909	0,029	0,398	0,001	0,943
Φρούτα (μερίδες/εβδομάδα)	0,202	0,176	0,012	0,252	0,217	0,178	0,015	0,226
Λαχανικά (μερίδες/εβδομάδα)	-0,053	0,177	0,001	0,766	-0,053	0,178	0,002	0,766
Όσπρια (μερίδες/εβδομάδα)	-0,155	0,583	0,001	0,791	-0,190	0,594	0,002	0,750
Ψάρια (μερίδες/εβδομάδα)	-0,792	1,575	0,002	0,616	-0,851	1.588	0,004	0,593
Κόκκινο κρέας (μερίδες/εβδομάδα)	0,001	0,448	<0,001	0,998	-0,055	0,473	0,001	0,908
Πουλερικά (μερίδες/εβδομάδα)	0,287	0,699	0,002	0,683	0,338	0,711	0,003	0,636
Γαλακτοκομικά πλήρη σε λιπαρά (μερίδες/ εβδομάδα)	-0,207	0,158	0,016	0,193	-0,218	0,160	0,019	0,176
Ελαιόλαδο (μερίδες/εβδομάδα)	0,105	0,224	0,002	0,641	0,097	0,226	0,003	0,668
Ποτά (μερίδες/εβδομάδα)	0,059	0,280	0,011	0,284	-0,319	0,283	0,013	0,262
Αναψυκτικά (καθημερινά/ποσότητα)	0,742	1,874	0,001	0,693	0,764	1,883	0,003	0,686
Καφές (καθημερινά/ποσότητα)	-0,481	0,972	0,002	0,622	-0,479	0,976	0,003	0,625
MedDietscore	-0,180	0,215	0,007	0,404	-0,184	0,216	0,008	0,395

Πίνακας 30. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης στο follow-up για την περιγραφή της σχέσης μεταξύ ΠΜ και συχνοτήτων κατανάλωσης ομάδων τροφίμων στους άνδρες με συγχυτικούς παράγοντες το φύλο και την ηλικία.

Μεταβλητή	Χωρίς συγχυτικούς παράγοντες				Με συγχυτικούς παράγοντες			
	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P-value	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P-value
Μη επεξεργασμένα Δημητριακά (μερίδες/εβδομάδα)	0,222	0,209	0,014	0,291	0,222	0,210	0,016	0,294
Πατάτες (μερίδες/εβδομάδα)	0,193	0,458	0,002	0,674	0,213	0,462	0,005	0,646
Φρούτα (μερίδες/εβδομάδα)	-0,259	0,189	0,022	0,175	-0,261	0,190	0,025	0,173
Λαχανικά (μερίδες/εβδομάδα)	-0,095	0,153	0,005	0,535	-0,099	0,154	0,007	0,520
Όσπρια (μερίδες/εβδομάδα)	-1,255	0,566	0,054	0,033	-1,212	0,573	0,054	0,037
Ψάρια (μερίδες/εβδομάδα)	2,005	1,577	0,019	0,207	1,959	1,592	0,021	0,222
Κόκκινο κρέας (μερίδες/εβδομάδα)	0,313	0,403	0,007	0,440	0,332	0,407	0,010	0,417
Πουλερικά (μερίδες/εβδομάδα)	0,122	0,429	0,001	0,777	0,098	0,436	0,003	0,823
Γαλακτοκομικά πλήρη σε λιπαρά (μερίδες/εβδομάδα)	-0,034	0,153	0,001	0,824	-0,035	0,154	0,003	0,820
Ελαιόλαδο (μερίδες/εβδομάδα)	-0,253	0,257	0,012	0,328	-0,264	0,259	0,015	0,311
Ποτά (μερίδες/εβδομάδα)	0,059	0,318	<0,001	0,854	0,067	0,320	0,004	0,836
Αναψυκτικά (καθημερινά/ποσότητα)	0,131	1,638	<0,001	0,936	0,110	1,647	0,002	0,947
Καφές (καθημερινά/ποσότητα)	-0,399	1,063	0,002	0,708	-0,439	1,075	0,003	0,684
MedDietScore	0,305	0,260	0,016	0,245	0,295	0,264	0,017	0,267

Πίνακας 31. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης στο follow-up για την περιγραφή της σχέσης μεταξύ ΠΜ/ΠΙ και συχνοτήτων κατανάλωσης ομάδων τροφίμων στο σύνολο του δείγματος με συγχυτικούς παράγοντες το φύλο και την ηλικία.

Μεταβλητή	Χωρίς συγχυτικούς παράγοντες				Με συγχυτικούς παράγοντες			
	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα α	R ²	P-value	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα α	R ²	P-value
Μη επεξεργασμένα Δημητριακά (μερίδες/εβδομάδα)	0,001	0,001	0,005	0,326	0,0008	0,001	0,289	0,949

Πατάτες (μερίδες/εβδομάδα)	0,005	0,003	0,018	0,073	0,001	0,002	0,290	0,509
Φρούτα (μερίδες/εβδομάδα)	0,001	0,001	0,005	0,363	<0,001	0,001	0,289	0,805
Λαχανικά (μερίδες/εβδομάδα)	-0,002	0,001	0,013	0,132	-0,002	0,001	0,310	0,020
Όσπρια (μερίδες/εβδομάδα)	<0,001	0,004	<0,001	0,929	-0,007	0,003	0,301	0,053
Ψάρια (μερίδες/εβδομάδα)	0,002	0,010	<0,001	0,832	-0,003	0,009	0,284	0,757
Κόκκινο κρέας (μερίδες/εβδομάδα)	0,005	0,002	0,025	0,033	-0,001	0,002	0,289	0,685
Πουλερικά (μερίδες/εβδομάδα)	0,007	0,003	0,027	0,026	-0,002	0,003	0,290	0,576
Γαλακτοκομικά πλήρη σε λιπαρά (μερίδες/ εβδομάδα)	<0,001	0,001	<0,001	0,804	-0,001	0,001	0,295	0,214
Ελαιόλαδο (μερίδες/εβδομάδα)	<0,001	0,002	<0,001	0,930	<0,001	0,001	0,289	0,847
Ποτά (μερίδες/εβδομάδα)	-0,002	0,002	0,004	0,410	-0,002	0,002	0,296	0,193
Αναψυκτικά (καθημερινά/ποσότητα)	0,017	0,012	0,012	0,148	0,010	0,010	0,293	0,338
Καφές (καθημερινά/ποσότητα)	0,008	0,006	0,010	0,198	0,004	0,005	0,292	0,457
MedDietscore	0,001	0,001	0,003	0,452	<0,001	0,001	0,289	0,889

Πίνακας 32. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης στο follow-up για την περιγραφή της σχέσης μεταξύ ΠΜ/ΠΙ και συχνοτήτων κατανάλωσης ομάδων τροφίμων στις γυναίκες με συγχυτικούς παράγοντες το φύλο και την ηλικία.

Μεταβλητή	Χωρίς συγχυτικούς παράγοντες			Με συγχυτικούς παράγοντες				
	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P-value	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P-value
Μη επεξεργασμένα Δημητριακά (μερίδες/ εβδομάδα)	<0,001	0,002	<0,001	0,858	<0,001	0,002	0,002	0,836
Πατάτες (μερίδες/εβδομάδα)	0,001	0,003	0,002	0,659	0,001	0,003	0,003	0,691
Φρούτα (μερίδες/εβδομάδα)	0,001	0,001	0,011	0,295	0,002	0,001	0,013	0,276
Λαχανικά (μερίδες/εβδομάδα)	-0,003	0,001	0,045	0,033	-0,003	0,001	0,046	0,034
Όσπρια (μερίδες/εβδομάδα)	-0,002	0,006	0,001	0,792	-0,002	0,006	0,002	0,768
Ψάρια (μερίδες/εβδομάδα)	-0,006	0,013	0,002	0,632	-0,007	0,014	0,005	0,609
Κόκκινο κρέας (μερίδες/εβδομάδα)	-0,002	0,003	0,004	0,515	-0,003	0,004	0,008	0,423

Πουλερικά (μερίδες/εβδομάδα)	<0,001	0,006	<0,001	0,933	0,001	0,006	0,001	0,881
Γαλακτοκομικά πλήρη σε λιπαρά (μερίδες/ εβδομάδα)	-0,001	0,001	0,009	0,343	-0,001	0,001	0,011	0,318
Ελαιόλαδο (μερίδες/εβδομάδα)	0,001	0,002	0,006	0,428	0,001	0,002	0,007	0,451
Ποτά (μερίδες/εβδομάδα)	-0,003	0,002	0,024	0,124	-0,004	0,002	0,027	0,108
Αναψυκτικά (καθημερινά/ποσότητ α)	0,006	0,015	0,001	0,715	0,006	0,015	0,003	0,710
Καφές (καθημερινά/ποσότητ α)	0,007	0,008	0,009	0,346	0,007	0,008	0,011	0,350
MedDietscore	0,001	0,002	0,001	0,724	0,001	0,002	0,002	0,733

Πίνακας 33. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης στο follow-up για την περιγραφή της σχέσης μεταξύ ΠΜ/ΠΙ και συχνοτήτων κατανάλωσης ομάδων τροφίμων στους άνδρες με συγχυτικούς παράγοντες το φύλο και την ηλικία.

Μεταβλητή	Χωρίς συγχυτικούς παράγοντες				Με συγχυτικούς παράγοντες			
	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P- value	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P- value
Μη επεξεργασμένα Δημητριακά (μερίδες/ εβδομάδα)	<0,001	0,001	0,001	0,785	<0,001	0,001	0,001	0,787
Πατάτες (μερίδες/εβδομάδα)	0,002	0,003	0,004	0,598	0,002	0,003	0,004	0,580
Φρούτα (μερίδες/εβδομάδα)	-0,001	0,001	0,009	0,398	-0,001	0,001	0,010	0,402
Λαχανικά (μερίδες/εβδομάδα)	-0,001	0,001	0,019	0,229	-0,001	0,001	0,019	0,232
Όσπρια (μερίδες/εβδομάδα)	-0,009	0,004	0,069	0,019	-0,009	0,004	0,070	0,020
Ψάρια (μερίδες/εβδομάδα)	<0,001	0,011	<0,001	0,971	<0,001	0,011	<0,001	0,986
Κόκκινο κρέας (μερίδες/εβδομάδα)	<0,001	0,003	<0,001	0,911	<0,001	0,003	0,001	0,900
Πουλερικά (μερίδες/εβδομάδα)	-0,002	0,003	0,008	0,439	-0,002	0,003	0,009	0,418
Γαλακτοκομικά πλήρη σε λιπαρά (μερίδες/ εβδομάδα)	-0,001	0,001	0,008	0,425	-0,001	0,001	0,009	0,430
Ελαιόλαδο (μερίδες/εβδομάδα)	-0,001	0,002	0,005	0,529	-0,001	0,002	0,006	0,523
Ποτά (μερίδες/εβδομάδα)	<0,001	0,002	<0,001	0,869	<0,001	0,002	0,001	0,879
Αναψυκτικά (καθημερινά/ποσότητα)	0,014	0,014	0,014	0,303	0,014	0,014	0,014	0,311

Καφές (καθημερινά/ποσότητα)	<0,001	0,007	<0,001	0,981	<0,001	0,007	<0,001	0,978
MedDietscore	<0,001	0,002	0,001	0,810	<0,001	0,002	0,001	0,791

Πίνακας 34. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης για τον έλεγχο συσχέτισης του ΔΜΣ στο baseline ή στο follow-up με συχνότητες κατανάλωσης ομάδων τροφίμων σε άτομα χαμηλότερου κινδύνου βάσει του GRS_{ΔΜΣ}.

Μεταβλητή	Μοντέλα απλής γραμμικής παλινδρόμησης				Μοντέλα πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης με συγχυτικούς παράγοντες το φύλο, ηλικία.			
	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P-value	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P-value
ΔΜΣb ~ δημητριακά ολικής(μερίδες/εβδομάδα)	0,104	0,049	0,045	0,014	0,102	0,050	0,058	0,043
ΔΜΣfu ~ δημητριακά ολικής(μερίδες/εβδομάδα)	-0,073	0,093	0,006	0,433	-0,104	0,091	0,091	0,259
ΔΜΣb ~ πατάτες (μερίδες/εβδομάδα)	-0,021	0,051	0,002	0,689	-0,019	0,052	0,018	0,721
ΔΜΣfu ~ πατάτες (μερίδες/εβδομάδα)	-0,176	0,139	0,017	0,207	-0,202	0,137	0,1	0,144
ΔΜΣb ~ φρούτα (μερίδες/εβδομάδα)	-0,048	0,030	0,025	0,121	-0,049	0,031	0,042	0,116
ΔΜΣfu ~ φρούτα (μερίδες/εβδομάδα)	-0,006	0,072	<0,001	0,929	0,002	0,070	0,079	0,982
ΔΜΣb ~ λαχανικά (μερίδες/εβδομάδα)	-0,005	0,039	<0,001	0,892	-0,009	0,040	0,017	0,821
ΔΜΣfu ~ λαχανικά (μερίδες/εβδομάδα)	-0,033	0,057	0,004	0,559	-0,061	0,057	0,090	0,281
ΔΜΣb ~ όσπρια (μερίδες/εβδομάδα)	-0,036	0,072	0,002	0,625	-0,024	0,073	0,017	0,739
ΔΜΣfu ~ όσπρια (μερίδες/εβδομάδα)	-0,328	0,237	0,020	0,170	-0,384	0,238	0,104	0,110
ΔΜΣb ~ ψάρι (μερίδες/εβδομάδα)	0,138	0,105	0,018	0,194	0,135	0,106	0,033	0,205
ΔΜΣfu ~ ψάρι (μερίδες/εβδομάδα)	-0,582	0,646	0,009	0,370	-0,765	0,630	0,091	0,227
ΔΜΣb ~ κόκκινο κρέας (μερίδες/εβδομάδα)	0,032	0,047	0,005	0,496	0,035	0,047	0,022	0,457

ΔΜΣfu ~ κόκκινο κρέας (μερίδες/εβδομάδα)	-0,095	0,134	0,005	0,483	-0,199	0,141	0,101	0,162
ΔΜΣb ~ πουλερικά (μερίδες/εβδομάδα)	0,057	0,090	0,004	0,531	0,035	0,093	0,018	0,708
ΔΜΣfu ~ πουλερικά (μερίδες/εβδομάδα)	-0,394	0,225	0,031	0,084	-0,585	0,221	0,143	0,010
ΔΜΣb ~ γαλακτοκομικά (μερίδες/εβδομάδα)	-0,046	0,024	0,037	0,057	-0,045	0,025	0,048	0,078
ΔΜΣfu ~ γαλακτοκομικά (μερίδες/εβδομάδα)	-0,023	0,058	0,002	0,691	-0,082	0,060	0,097	0,176
ΔΜΣb ~ ελαιόλαδο (μερίδες/εβδομάδα)	-0,059	0,075	0,007	0,429	-0,037	0,078	0,019	0,636
ΔΜΣfu ~ ελαιόλαδο (μερίδες/εβδομάδα)	-0,163	0,075	0,047	0,034	-0,128	0,076	0,106	0,095
ΔΜΣb ~ KIDMED	-0,205	0,156	0,020	0,193	-0,183	0,166	0,034	0,272
ΔΜΣfu ~ MedDietScore	-0,103	0,085	0,015	0,231	-0,134	0,083	0,104	0,110

Πίνακας 35. Μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης για τον έλεγχο συσχέτισης του ΔΜΣ στο baseline ή στο follow-up με συχνότητες κατανάλωσης ομάδων τροφίμων στα άτομα της υψηλότερου κινδύνου βάσει του $GRS_{\Delta\text{ΜΣ}}$.

Μεταβλητή	Μοντέλα απλής γραμμικής παλινδρόμησης				Μοντέλα πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης με συγχυτικούς παράγοντες το φύλο, ηλικία.			
	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P-value	Συντελεστής β	Τυπικό σφάλμα	R ²	P-value
ΔΜΣb ~ δημητριακά ολικής(μερίδες/εβδομάδα)	0,022	0,048	0,002	0,655	0,019	0,048	0,020	0,695
ΔΜΣfu ~ δημητριακά ολικής(μερίδες/εβδομάδα)	0,162	0,082	0,039	0,051	0,147	0,081	0,129	0,071
ΔΜΣb ~ πατάτες (μερίδες/εβδομάδα)	-0,128	0,065	0,038	0,053	-0,137	0,066	0,063	0,041
ΔΜΣfu ~ πατάτες (μερίδες/εβδομάδα)	0,143	0,163	0,008	0,383	0,030	0,164	0,098	0,857
ΔΜΣb ~ φρούτα (μερίδες/εβδομάδα)	0,028	0,042	0,005	0,497	0,036	0,042	0,028	0,402
ΔΜΣfu ~ φρούτα (μερίδες/εβδομάδα)	-0,026	0,071	0,001	0,714	-0,059	0,069	0,105	0,393

ΔΜΣb ~ λαχανικά (μερίδες/εβδομάδα)	0,099	0,043	0,052	0,023	0,110	0,043	0,082	0,013
ΔΜΣfu ~ λαχανικά (μερίδες/εβδομάδα)	0,121	0,076	0,026	0,115	0,138	0,074	0,130	0,066
ΔΜΣb ~ όσπρια (μερίδες/εβδομάδα)	-0,005	0,080	<0,001	0,955	-0,018	0,082	0,022	0,831
ΔΜΣfu ~ όσπρια (μερίδες/εβδομάδα)	0,248	0,202	0,016	0,223	0,085	0,212	0,100	0,688
ΔΜΣb ~ ψάρι (μερίδες/εβδομάδα)	-0,163	0,117	0,020	0,168	-0,139	0,120	0,032	0,248
ΔΜΣfu ~ ψάρι (μερίδες/εβδομάδα)	1,062	0,626	0,029	0,093	1,051	0,605	0,126	0,086
ΔΜΣb ~ κόκκινο κρέας (μερίδες/εβδομάδα)	-0,029	0,085	0,001	0,731	-0,038	0,086	0,022	0,655
ΔΜΣfu ~ κόκκινο κρέας (μερίδες/εβδομάδα)	0,419	0,162	0,066	0,011	0,276	0,178	0,121	0,124
ΔΜΣb ~ πουλερικά (μερίδες/εβδομάδα)	0,064	0,098	0,004	0,513	0,054	0,099	0,023	0,590
ΔΜΣfu ~ πουλερικά (μερίδες/εβδομάδα)	0,413	0,162	0,064	0,013	0,261	0,171	0,120	0,131
ΔΜΣb ~ γαλακτοκομικά (μερίδες/εβδομάδα)	-0,052	0,030	0,031	0,082	-0,060	0,031	0,058	0,053
ΔΜΣfu ~ γαλακτοκομικά (μερίδες/εβδομάδα)	0,001	0,062	<0,001	0,691	-0,021	0,061	0,099	0,734
ΔΜΣb ~ ελαιόλαδο (μερίδες/εβδομάδα)	0,010	0,114	<0,001	0,934	<0,001	0,115	0,020	0,998
ΔΜΣfu ~ ελαιόλαδο (μερίδες/εβδομάδα)	0,117	0,101	0,014	0,249	0,082	0,098	0,105	0,406
ΔΜΣb ~ KIDMED	-0,081	0,171	0,003	0,637	-0,018	0,175	0,050	0,919
ΔΜΣfu ~ MedDietScore	0,113	0,105	0,012	0,281	0,107	0,101	0,109	0,290

Πίνακας 36. SNPs που χρησιμοποιήθηκαν για τη δημιουργία $GRS_{\Delta\mu\sigma}$.

SNP	ΧΡΩΜΟΣΩΜΑ	ΑΛΛΗΛΟΜΟΡΦΟ ΚΙΝΔΥΝΟΥ	ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ ΒΗΤΑ
RS1000096	4	C	0.0144
RS1000940	17	G	0.0154
RS1003081	11	T	0.0121
RS10035289	5	A	0.0085
RS10037047	5	G	0.0056

RS1006353	13	A	0.0126
RS10066835	5	T	0.0428
RS10083803	16	C	0.0127
RS10110727	8	A	0.0135
RS10118701	9	G	0.0163
RS10131890	14	C	0.0222
RS10132280	14	C	0.0223
RS1014194	5	A	0.0102
RS1014312	3	C	0.0018
RS10146527	14	T	0.0137
RS1015362	20	C	0.0038
RS1015363	20	G	0.0024
RS10168197	2	G	0.0113
RS10182181	2	G	0.0325
RS10190332	2	T	0.0037
RS10203277	2	A	0.0044
RS1020548	6	G	0.0132
RS10211055	2	C	0.0157
RS10268050	7	C	0.0113
RS10269783	7	A	0.0133
RS10275044	7	T	0.0129
RS1035010	7	T	0.0139
RS1037587	11	T	0.0106
RS1038088	17	G	0.0117
RS10408013	19	T	0.0111
RS1040881	20	T	0.0106
RS10438964	18	C	0.0127
RS1045411	13	C	0.0148
RS10456637	6	A	0.0134
RS10459012	11	A	0.0084
RS10460960	3	A	0.0197
RS10467530	13	C	0.0148
RS1048365	7	T	0.0136
RS1048775	17	C	0.0061
RS1048932	11	C	0.016
RS10497807	2	G	0.011
RS10499276	6	T	0.0172
RS10500548	16	T	0.0188
RS10510321	3	T	0.0114
RS10511093	3	C	0.0228
RS10515050	17	C	0.0077
RS10519151	15	T	0.0095
RS1057452	16	A	0.0173
RS10733051	1	A	0.0097
RS10744146	12	G	0.0122
RS10745785	12	C	0.0111
RS10754210	1	G	0.0123
RS1075901	17	C	0.0121

RS10769165	11	C	0.0067
RS10772055	12	G	0.0172
RS10773049	12	C	0.0116
RS10779751	1	A	0.0139
RS10797115	9	T	0.0124
RS10818810	9	A	0.0126
RS10818938	9	A	0.0114
RS10830452	11	G	0.0111
RS10832778	11	G	0.0125
RS10838122	11	C	0.0105
RS10838852	11	T	0.0053
RS10839472	11	T	0.0044
RS10840606	11	G	0.0164
RS10840674	12	G	0.0089
RS10842240	12	C	0.0218
RS10850031	12	G	0.0075
RS10865858	3	T	0.0092
RS10867256	9	C	0.0118
RS10876418	12	C	0.0123
RS10878946	12	C	0.0141
RS10883553	10	A	0.0119
RS10883759	10	G	0.0122
RS10886017	10	A	0.0152
RS10887578	10	C	0.0128
RS10915840	1	G	0.0118
RS10920678	1	A	0.0155
RS10923724	1	C	0.0118
RS10929925	2	C	0.0143
RS10930641	2	G	0.0137
RS10935143	3	G	0.0109
RS10938397	4	G	0.0324
RS10953620	7	C	0.0101
RS10955841	8	A	0.0096
RS10962549	9	T	0.0198
RS10971712	9	C	0.0197
RS10989568	9	A	0.0107
RS11030385	11	G	0.0084
RS11039014	11	A	0.0004
RS11066301	12	A	0.0114
RS1106908	17	G	0.0158
RS11074446	16	T	0.0225
RS11075489	16	C	0.0111
RS11075986	16	C	0.032
RS11079849	17	C	0.0188
RS11115176	12	T	0.0121
RS11118308	1	A	0.0101
RS11128760	3	A	0.011
RS11150911	18	A	0.0133

RS11172702	12	A	0.0144
RS11190661	10	T	0.001
RS11208662	1	C	0.0209
RS11231548	11	G	0.0278
RS11250076	8	A	0.0184
RS11251352	10	G	0.0109
RS11259933	15	G	0.0066
RS11496125	7	T	0.0169
RS11577179	1	G	0.0108
RS1158103	1	G	0.009
RS11583122	1	T	0.0182
RS11590474	1	C	0.005
RS11600990	11	C	0.0178
RS11611246	12	T	0.024
RS11611496	12	G	0.0169
RS11629783	15	C	0.0146
RS11635675	15	T	0.0124
RS11642001	16	G	0.0137
RS11659764	18	T	0.0253
RS11668301	19	A	0.021
RS11672660	19	C	0.034
RS11711337	3	T	0.0104
RS11736228	4	A	0.0139
RS11753081	6	T	0.0138
RS11756653	6	G	0.0046
RS11773362	7	C	0.0111
RS1178060	6	A	0.0193
RS11781222	8	T	0.0158
RS11781699	8	C	0.0132
RS11783247	8	C	0.0169
RS11790280	9	C	0.0103
RS11792069	9	A	0.0145
RS11803119	1	T	0.0012
RS11844682	14	G	0.0099
RS11855853	15	C	0.0145
RS11866815	16	C	0.0156
RS11889536	2	A	0.0189
RS11915371	3	C	0.0149
RS11929028	3	T	0.0174
RS11945861	4	G	0.0148
RS11971041	7	G	0.021
RS11987383	8	C	0.0147
RS12033257	1	A	0.0146
RS12035149	1	G	0.0146
RS12035349	1	G	0.0188
RS12039524	1	A	0.0011
RS12041258	1	T	0.0146
RS12042908	1	A	0.0184

RS12042959	1	A	0.0144
RS12044597	1	G	0.0143
RS1205106	14	G	0.0084
RS12098284	10	T	0.0178
RS12101393	15	C	0.0127
RS12147845	14	T	0.0199
RS12148386	15	C	0.0049
RS1218822	13	A	0.0168
RS12189178	5	T	0.0364
RS12207241	6	G	0.0076
RS12215331	6	T	0.0177
RS1229057	7	T	0.017
RS12306932	12	C	0.0008
RS12327272	18	A	0.0053
RS12364470	11	G	0.0178
RS12369009	12	G	0.0019
RS12411886	10	A	0.0271
RS12417072	11	G	0.0151
RS1241986	18	G	0.0139
RS12420725	11	G	0.0226
RS12422552	12	G	0.0134
RS12429545	13	A	0.0316
RS12439798	15	T	0.0125
RS12443621	16	G	0.0096
RS12446632	16	G	0.0352
RS12448257	16	A	0.0184
RS12448738	16	C	0.0168
RS12453418	17	G	0.0096
RS12458	8	A	0.0015
RS12479233	2	T	0.0121
RS12480713	20	T	0.007
RS12488237	3	C	0.0235
RS12514473	5	T	0.0167
RS12564992	1	G	0.0196
RS12574668	11	A	0.0132
RS12575252	11	G	0.0182
RS12577642	11	T	0.0213
RS12587412	14	T	0.0146
RS12593036	15	A	0.0154
RS12595158	15	C	0.0394
RS12595749	15	A	0.0141
RS12602912	17	T	0.0176
RS12609744	19	C	0.0126
RS12615778	2	A	0.0104
RS12625413	20	C	0.0079
RS12631248	3	G	0.0253
RS12637576	3	T	0.0024
RS12638746	3	G	0.0092

RS12655756	5	A	0.0138
RS12659802	5	A	0.0089
RS12666574	7	A	0.0097
RS1266922	6	A	0.0007
RS12675063	8	T	0.0156
RS12680842	8	A	0.0133
RS12682565	8	A	0.0232
RS12694021	2	A	0.0106
RS12705987	7	A	0.0135
RS12713433	2	T	0.0088
RS12731372	1	T	0.0116
RS12776880	10	A	0.0128
RS1285245	17	G	0.0121
RS12885454	14	C	0.0185
RS12888545	14	G	0.0136
RS12902742	15	A	0.0142
RS12920590	16	C	0.0029
RS12922346	16	C	0.0136
RS12939549	17	A	0.018
RS1296328	4	A	0.0179
RS12964689	18	A	0.0203
RS12991989	2	C	0.0035
RS13021737	2	G	0.0574
RS13041173	20	G	0.0107
RS13045538	20	C	0.0088
RS13047416	21	C	0.0154
RS13072095	3	T	0.0095
RS13085472	3	T	0.0098
RS13095652	3	C	0.0085
RS13107325	4	T	0.047
RS13110266	4	G	0.0117
RS13163306	5	G	0.0094
RS13174863	5	G	0.0192
RS13175892	5	C	0.0215
RS13191362	6	A	0.0236
RS13201877	6	G	0.0152
RS13203153	6	G	0.012
RS13203286	6	G	0.005
RS13207082	6	G	0.0118
RS1320903	3	A	0.0216
RS13209753	6	G	0.0182
RS13209872	6	G	0.0152
RS13209968	6	C	0.0114
RS13227433	7	G	0.0156
RS13227658	7	C	0.0157
RS1323068	4	G	0.0114
RS13240600	7	A	0.0204
RS1324110	6	G	0.0103

RS13247665	7	C	0.0139
RS13263601	8	C	0.0154
RS13290794	9	G	0.0141
RS13292976	9	T	0.0131
RS13321566	3	G	0.0135
RS13329567	15	C	0.0293
RS1333423	13	A	0.0168
RS13417156	2	C	0.0144
RS13432055	2	C	0.0117
RS1345148	4	C	0.0111
RS1358808	6	G	0.0142
RS1362910	8	A	0.0121
RS1365466	18	C	0.0137
RS1371108	2	A	0.0119
RS1375561	3	T	0.0173
RS1394	8	G	0.0154
RS1399054	8	G	0.0101
RS1403846	4	T	0.0116
RS1405348	8	G	0.0204
RS1412235	9	C	0.0246
RS1423627	5	T	0.0059
RS1431659	8	A	0.0196
RS143384	20	G	0.0007
RS1436343	3	G	0.0141
RS1437929	2	A	0.0135
RS1451533	2	A	0.0167
RS1452075	3	T	0.0141
RS1452134	11	C	0.0091
RS1454148	3	T	0.0106
RS1454687	3	C	0.0202
RS1455137	4	C	0.0106
RS1473579	11	G	0.0026
RS1475774	6	A	0.0257
RS1477887	4	G	0.0138
RS1492767	4	T	0.0094
RS1498139	18	A	0.0105
RS1503139	6	G	0.0059
RS150353	15	G	0.0095
RS1512065	20	A	0.0138
RS1522569	4	T	0.0164
RS1544459	7	C	0.0103
RS1549293	16	C	0.0204
RS1552717	11	A	0.0149
RS1554193	3	T	0.0103
RS1558236	12	G	0.0079
RS156151	6	G	0.0165
RS1564981	16	A	0.0087
RS159032	5	T	0.0129

RS1593304	7	A	0.0126
RS1594830	8	G	0.0112
RS1600136	3	C	0.0081
RS160401	5	T	0.0062
RS1608445	18	G	0.0104
RS1625427	11	T	0.013
RS1650586	5	T	0.0134
RS1657930	15	G	0.0123
RS1658820	8	T	0.0141
RS1668633	13	T	0.01
RS16823670	3	A	0.0261
RS16828086	2	C	0.0103
RS16851483	3	T	0.0369
RS16906845	8	G	0.0225
RS16907751	8	C	0.0209
RS16932761	8	G	0.014
RS16951319	15	C	0.007
RS16952479	16	T	0.0153
RS16965062	18	T	0.009
RS16966801	17	G	0.0156
RS1700137	8	C	0.0121
RS17014375	1	G	0.0172
RS17035438	2	A	0.0199
RS17056301	5	C	0.0118
RS17069831	8	C	0.0109
RS17080319	3	T	0.0109
RS17091470	20	T	0.0015
RS17094222	10	C	0.0181
RS17096549	12	A	0.0205
RS17096552	14	G	0.0145
RS17105272	14	T	0.011
RS1712517	10	C	0.0028
RS17197116	11	C	0.0052
RS17199978	3	A	0.0025
RS17203016	2	G	0.015
RS17207196	7	C	0.0221
RS17238110	15	A	0.0353
RS17285919	5	T	0.0004
RS17302346	1	C	0.0201
RS1730859	1	G	0.0118
RS17327461	2	T	0.0125
RS17351791	9	A	0.0097
RS17391694	1	T	0.0317
RS174415	5	T	0.0002
RS17446091	8	C	0.0123
RS17448682	1	T	0.0099
RS17522122	14	T	0.0159
RS17525725	5	G	0.0083

RS17531363	1	A	0.0133
RS17538472	4	T	0.0129
RS17542466	6	A	0.0053
RS17551974	2	C	0.0141
RS17591778	5	A	0.0075
RS17608150	12	T	0.0196
RS17636031	10	C	0.016
RS17681451	3	G	0.0197
RS17681708	17	C	0.0106
RS17724992	19	A	0.0183
RS17739298	6	C	0.0101
RS17757975	6	T	0.0143
RS17795934	16	C	0.0087
RS17806379	20	C	0.0258
RS17820822	9	T	0.0143
RS1782507	11	G	0.0135
RS1787267	18	G	0.0237
RS1789165	11	A	0.0138
RS1791253	18	T	0.0187
RS1814170	7	A	0.0203
RS181732	3	G	0.0019
RS1819844	12	A	0.0143
RS1852006	7	G	0.0156
RS1853639	6	G	0.0111
RS1862451	16	A	0.0137
RS1865341	9	T	0.0128
RS186543	5	G	0.008
RS1866510	4	C	0.0105
RS1884389	20	C	0.0103
RS1884897	20	G	0.0194
RS1899689	7	T	0.0117
RS1899951	3	T	0.017
RS1903579	4	C	0.0111
RS1909586	3	G	0.0106
RS1927790	13	C	0.0148
RS1928295	9	T	0.0141
RS1937684	10	A	0.0112
RS1941697	18	A	0.0123
RS1942866	18	G	0.031
RS1943477	11	C	0.0198
RS1951455	14	C	0.0145
RS1956151	14	G	0.013
RS1973993	1	C	0.0208
RS1982441	8	T	0.0175
RS1983864	10	T	0.0158
RS2000746	18	A	0.0181
RS2003616	14	T	0.0046
RS200968	6	C	0.0025

RS2010281	14	G	0.0161
RS2012927	18	A	0.0129
RS2030342	1	T	0.0143
RS2033529	6	G	0.0205
RS2047632	3	G	0.0253
RS2075205	16	A	0.0111
RS2075650	19	A	0.0244
RS208015	17	T	0.0356
RS2080454	16	C	0.0129
RS2098618	5	T	0.0102
RS2100814	8	A	0.0113
RS2122042	3	T	0.0235
RS2124499	3	G	0.0123
RS2140418	6	T	0.0107
RS2143253	20	G	0.0188
RS2154297	1	C	0.0115
RS215632	7	A	0.0152
RS2160077	14	A	0.0093
RS2163188	10	C	0.0131
RS2170382	8	T	0.0172
RS2174307	9	C	0.0121
RS217671	14	G	0.0144
RS2185027	6	C	0.0135
RS2190788	5	T	0.0141
RS2192158	4	A	0.0129
RS2194385	2	A	0.0091
RS2228213	6	G	0.0139
RS2229616	18	C	0.106
RS223051	11	T	0.0112
RS2230590	3	C	0.0239
RS2230929	3	G	0.0048
RS2236950	3	C	0.0077
RS2240108	12	C	0.0127
RS2252300	6	T	0.0052
RS2275426	1	A	0.0104
RS2282231	1	T	0.0165
RS2283093	7	T	0.0127
RS2293605	3	C	0.0167
RS2295896	6	G	0.0021
RS2304130	19	A	0.0176
RS2304607	5	G	0.032
RS2307022	16	A	0.0135
RS2307111	5	T	0.0265
RS2356865	1	C	0.0114
RS2357760	6	A	0.0145
RS2365389	3	C	0.0174
RS2367112	5	T	0.0119
RS2386802	20	C	0.004

RS2397061	6	C	0.0094
RS2409730	8	C	0.0093
RS2412107	14	T	0.0112
RS2425241	20	C	0.0197
RS2425857	20	A	0.0116
RS2429150	12	C	0.0111
RS2440885	11	A	0.0091
RS2459359	15	C	0.0092
RS2467110	12	C	0.0099
RS2479958	13	A	0.0154
RS248139	5	A	0.0133
RS2481665	1	T	0.0161
RS2491864	1	A	0.0137
RS2504674	6	G	0.0112
RS2516739	16	G	0.0159
RS2534760	16	T	0.0099
RS2537847	17	G	0.0107
RS2543132	8	C	0.0146
RS254428	5	T	0.0081
RS25832	5	A	0.0118
RS2590942	1	T	0.0293
RS2593280	15	A	0.0105
RS2605603	11	G	0.0103
RS2611742	5	C	0.0152
RS2612203	11	A	0.0155
RS2619976	17	T	0.0104
RS262956	3	T	0.0125
RS2631681	10	C	0.0113
RS2634047	8	G	0.0149
RS2635727	6	C	0.028
RS2653365	6	C	0.0119
RS2680648	3	T	0.016
RS2710323	3	C	0.0141
RS2721965	8	A	0.0171
RS2724861	2	G	0.0092
RS2731222	12	A	0.0131
RS2733287	12	C	0.0157
RS273504	19	G	0.0153
RS273697	18	G	0.0098
RS2768950	4	A	0.0116
RS2781668	6	T	0.0169
RS2814992	6	G	0.0245
RS2820311	1	G	0.0235
RS28350	3	A	0.0177
RS2836961	21	C	0.0102
RS2838006	21	C	0.0126
RS284227	1	C	0.0147
RS2842385	6	G	0.012

RS2850969	4	C	0.0165
RS2863981	16	A	0.0077
RS2866816	19	T	0.0129
RS2875762	6	C	0.0139
RS2890652	2	C	0.017
RS2902021	2	T	0.0136
RS293566	20	C	0.0022
RS2974255	2	A	0.0092
RS29938	19	C	0.015
RS310618	20	C	0.0108
RS3134353	8	T	0.0125
RS3134438	11	A	0.0113
RS316611	15	T	0.0104
RS326889	4	C	0.0129
RS329124	5	A	0.0131
RS329277	7	G	0.0099
RS329651	11	T	0.0164
RS331949	4	C	0.011
RS340025	15	C	0.0124
RS346722	1	C	0.0027
RS355777	3	C	0.0153
RS368863	5	C	0.0117
RS3731544	3	A	0.0214
RS3734572	6	C	0.0166
RS3736485	15	A	0.0134
RS3739555	9	T	0.011
RS3739733	9	A	0.0132
RS3746429	20	T	0.011
RS3751813	16	T	0.0603
RS3753549	1	C	0.0203
RS3762396	1	A	0.0073
RS3768486	1	G	0.0096
RS3772934	3	T	0.0103
RS3781099	10	T	0.021
RS3794702	16	A	0.0038
RS3800229	6	T	0.0175
RS3800649	7	A	0.0122
RS3802924	11	A	0.0085
RS3803286	14	A	0.0181
RS3807049	6	C	0.0035
RS3807566	7	G	0.0127
RS3808434	8	A	0.011
RS3809272	12	A	0.0062
RS3810291	19	A	0.0274
RS3814883	16	T	0.0232
RS3819299	6	T	0.0187
RS3821841	3	C	0.0157
RS3822683	5	A	0.0145

RS3826705	19	C	0.0157
RS3829849	9	T	0.0098
RS3844598	5	G	0.0095
RS3849570	3	A	0.0132
RS3850422	14	G	0.0114
RS3851083	10	G	0.0102
RS3887080	12	A	0.0181
RS3902840	9	A	0.0222
RS3902951	14	G	0.0134
RS3915844	3	A	0.0152
RS3922853	2	A	0.0123
RS39654	3	G	0.0145
RS40067	5	G	0.0266
RS40245	7	A	0.011
RS403656	15	A	0.0094
RS4076358	8	A	0.0092
RS4077093	12	T	0.0128
RS411717	7	C	0.0069
RS4148155	4	A	0.0188
RS419261	6	T	0.0106
RS4273371	3	C	0.0115
RS4278019	6	A	0.0112
RS427943	21	C	0.017
RS4284600	15	C	0.0118
RS4303732	2	T	0.0144
RS4307239	7	G	0.0115
RS4339513	6	C	0.0015
RS4342060	3	C	0.0051
RS4366093	8	C	0.0121
RS4372296	1	C	0.0133
RS4372836	2	T	0.0142
RS4383818	6	T	0.0088
RS450231	9	G	0.0127
RS4515655	9	C	0.0072
RS4516268	17	C	0.0217
RS4518345	5	G	0.0117
RS4524456	4	G	0.0086
RS453520	2	C	0.015
RS4542429	11	C	0.0064
RS4624596	3	T	0.0136
RS4639527	2	G	0.0172
RS4643949	5	C	0.0001
RS4653017	1	T	0.0122
RS4670626	2	C	0.0113
RS4671328	2	T	0.0219
RS4671358	2	A	0.0101
RS4673553	2	G	0.0142
RS4676084	2	A	0.0098

RS4678297	3	T	0.0043
RS4718966	7	T	0.0127
RS4722398	7	T	0.0158
RS4722672	7	C	0.0151
RS4725984	7	C	0.0128
RS4737183	8	A	0.0112
RS4740383	9	A	0.0126
RS4744275	9	A	0.0144
RS4759073	12	G	0.0116
RS4759228	12	G	0.0157
RS4764949	12	A	0.0184
RS4766710	12	A	0.0229
RS4783241	16	G	0.0108
RS4796243	17	G	0.0124
RS4814512	20	A	0.0133
RS4820408	22	T	0.0151
RS483752	9	T	0.0121
RS4841659	8	T	0.0149
RS4854326	2	G	0.0019
RS4858193	3	T	0.0129
RS4864201	4	T	0.0141
RS487060	6	T	0.011
RS4886506	15	G	0.0008
RS4886869	15	G	0.01
RS4889782	17	C	0.015
RS4906908	15	G	0.0103
RS4916661	5	G	0.0034
RS4936175	11	C	0.0122
RS4936671	11	C	0.0105
RS4939051	11	G	0.0014
RS4969387	17	G	0.0145
RS497417	8	T	0.0052
RS4981693	14	A	0.0206
RS498240	6	G	0.0267
RS4985155	16	A	0.012
RS4986044	17	C	0.0164
RS524281	11	C	0.0093
RS5396	3	C	0.0154
RS543874	1	G	0.0475
RS551137	11	T	0.0041
RS555267	18	T	0.0126
RS559267	20	G	0.0115
RS573455	11	G	0.0093
RS5750913	22	G	0.0012
RS577525	10	C	0.0166
RS580438	3	T	0.0114
RS587230	11	A	0.0149
RS6011457	20	T	0.0116

RS6019482	20	C	0.0178
RS6058635	20	G	0.0008
RS6060151	20	T	0.0029
RS6061162	20	T	0.0081
RS6076348	20	G	0.0012
RS6088529	20	A	0.001
RS6088943	20	A	0.011
RS6121381	20	T	0.0147
RS6132918	20	C	0.0106
RS6138482	20	T	0.0147
RS6142096	20	A	0.0137
RS621042	12	C	0.0107
RS6235	5	G	0.0175
RS6265	11	C	0.0412
RS629443	13	T	0.0116
RS6442021	3	C	0.009
RS6442101	3	C	0.0117
RS6443750	3	C	0.0148
RS6448587	4	A	0.0167
RS6449531	5	G	0.0127
RS6459326	6	C	0.0008
RS6461115	7	A	0.0144
RS6463489	7	T	0.0157
RS6474945	9	G	0.0186
RS6477694	9	C	0.0123
RS6490055	12	G	0.0072
RS6494481	15	T	0.012
RS6495252	15	T	0.0099
RS651548	12	A	0.0139
RS6545714	2	G	0.0191
RS6548221	2	A	0.0151
RS6551410	3	A	0.0028
RS6564360	16	G	0.0135
RS6569648	6	C	0.0126
RS6577584	1	G	0.0131
RS6580755	12	C	0.0015
RS6587552	1	A	0.0173
RS6595205	5	C	0.0114
RS6606686	12	G	0.0136
RS663129	18	A	0.0545
RS6681627	1	A	0.0025
RS6690764	1	G	0.0154
RS6700816	1	A	0.0345
RS6700838	1	C	0.017
RS6710871	2	A	0.0179
RS6711584	2	A	0.0128
RS6713781	2	G	0.0123
RS6720868	2	T	0.0155

RS6738445	2	C	0.0133
RS6753170	2	C	0.0031
RS6764533	3	A	0.0116
RS676749	20	T	0.0104
RS6767619	3	C	0.0119
RS6786125	3	G	0.012
RS6786582	3	C	0.0159
RS6803870	3	T	0.0084
RS6804181	3	A	0.0153
RS6804842	3	G	0.0156
RS6818414	4	C	0.0097
RS6827083	4	G	0.0097
RS6843738	4	G	0.0107
RS6877851	5	G	0.0125
RS6879326	5	C	0.0098
RS6888159	5	C	0.0114
RS6900723	6	C	0.0112
RS6904676	6	A	0.0078
RS6908295	6	C	0.0058
RS6919443	6	G	0.0096
RS6921533	6	T	0.0118
RS6922214	6	G	0.0123
RS6922855	6	A	0.0004
RS6938239	6	G	0.0271
RS6963840	7	T	0.0154
RS696606	1	A	0.0095
RS6968554	7	G	0.01
RS7006629	8	T	0.0109
RS7024334	9	T	0.0138
RS7042372	9	A	0.0122
RS7083450	10	T	0.0159
RS7084454	10	A	0.0193
RS7102454	11	C	0.0158
RS710355	5	G	0.0068
RS711347	4	T	0.0122
RS7117238	11	G	0.0131
RS7120873	11	T	0.0172
RS7122539	11	G	0.0065
RS7123876	11	C	0.0119
RS7124442	11	C	0.0286
RS7124681	11	A	0.0263
RS7131262	11	T	0.0216
RS7133378	12	A	0.0125
RS7134375	12	A	0.0077
RS7138803	12	A	0.03
RS7144011	14	T	0.0282
RS7147503	14	C	0.0119
RS7164727	15	T	0.0182

RS7181498	15	T	0.0163
RS7181610	15	A	0.0145
RS7187776	16	G	0.0265
RS7195386	16	T	0.0133
RS719802	11	T	0.0101
RS7200919	16	A	0.0095
RS7206608	16	G	0.0132
RS7209235	17	G	0.0111
RS7211567	17	C	0.0145
RS7217226	17	G	0.013
RS7239114	18	A	0.0124
RS7243357	18	T	0.0194
RS7313924	12	C	0.0101
RS7334078	13	T	0.0121
RS733594	8	T	0.0138
RS7377083	4	A	0.02
RS740157	7	A	0.0116
RS7425440	2	T	0.0104
RS7444298	5	A	0.0179
RS7478904	11	C	0.0086
RS753010	20	G	0.0093
RS7531118	1	C	0.0256
RS7531656	1	A	0.0195
RS7535528	1	G	0.0152
RS7550711	1	T	0.0649
RS7556169	1	G	0.0103
RS7557796	2	T	0.016
RS7560871	2	A	0.0218
RS7561278	2	T	0.0159
RS7564679	2	G	0.0116
RS756717	16	G	0.0148
RS757318	19	C	0.0185
RS757608	17	G	0.0092
RS7598402	2	C	0.0122
RS7599312	2	G	0.0186
RS7600699	2	G	0.0149
RS7601895	2	C	0.0149
RS7607351	2	T	0.0119
RS7607369	2	A	0.0117
RS7607490	2	A	0.0148
RS760880	6	G	0.0027
RS761423	1	T	0.0113
RS7615297	3	C	0.0149
RS7616371	3	G	0.0022
RS762147	21	G	0.0115
RS7640424	3	C	0.0136
RS765332	6	G	0.0118
RS7674623	4	T	0.0135

RS7683836	4	G	0.0114
RS7692088	4	C	0.0074
RS7694732	4	A	0.0099
RS769674	4	A	0.0135
RS7702514	5	C	0.0016
RS7710595	5	A	0.0101
RS7711753	5	G	0.0134
RS7715256	5	G	0.0166
RS7716275	5	G	0.0132
RS7727781	5	T	0.0097
RS7730004	5	T	0.0148
RS7730898	5	A	0.0168
RS7748777	6	A	0.0105
RS775731	3	C	0.0108
RS7760082	6	G	0.0122
RS7777102	7	G	0.0126
RS7779498	7	C	0.0249
RS7784465	7	C	0.0164
RS7796608	7	A	0.0124
RS7805441	7	T	0.0109
RS7827182	8	C	0.0177
RS7832003	8	G	0.0064
RS7844647	8	T	0.0123
RS785278	1	T	0.0159
RS7865157	9	T	0.0177
RS7869771	9	A	0.014
RS7871866	9	C	0.0187
RS7874154	9	C	0.0127
RS7893571	10	T	0.0136
RS7899106	10	G	0.0331
RS7903146	10	C	0.0181
RS7919	16	C	0.0158
RS7924371	11	C	0.004
RS793520	10	A	0.0105
RS7941030	11	C	0.0112
RS7948120	11	C	0.0132
RS7958206	12	A	0.0014
RS7965658	12	G	0.0016
RS7968230	12	A	0.0131
RS7973955	12	G	0.0126
RS7975187	12	G	0.0128
RS799132	14	T	0.011
RS799449	7	T	0.013
RS8016771	14	G	0.019
RS8016859	14	C	0.0349
RS8024932	15	T	0.0091
RS8033510	15	T	0.0106
RS8036040	15	A	0.0109

RS8046061	16	T	0.009
RS8047395	16	A	0.0642
RS8067737	17	T	0.0166
RS8069296	17	C	0.0104
RS8070454	17	C	0.0098
RS8071182	17	A	0.0133
RS8075273	17	C	0.0133
RS8079034	17	T	0.0096
RS8081039	17	T	0.0233
RS8087550	18	C	0.0003
RS8089514	18	A	0.0126
RS8092503	18	G	0.0165
RS8094523	18	G	0.0305
RS8095404	18	T	0.0259
RS8097544	18	G	0.02
RS8102137	19	C	0.0193
RS8121840	20	A	0.0085
RS8123881	20	G	0.0196
RS816364	6	G	0.01
RS816533	20	G	0.0168
RS820077	6	G	0.0064
RS823074	1	T	0.0112
RS825680	16	A	0.0104
RS827092	3	T	0.0129
RS845084	10	A	0.014
RS847747	6	G	0.0113
RS849135	7	A	0.0109
RS853679	6	A	0.0134
RS8567	20	G	0.009
RS868554	16	G	0.019
RS874454	7	G	0.0081
RS879620	16	T	0.0231
RS881301	8	C	0.0097
RS884282	12	C	0.0093
RS886444	17	G	0.0102
RS889398	16	C	0.0196
RS892261	13	C	0.0103
RS895330	19	C	0.0201
RS900144	11	T	0.0166
RS901630	6	C	0.0146
RS902695	2	G	0.0103
RS903959	8	A	0.0106
RS905938	1	C	0.0149
RS907011	16	T	0.0102
RS9077	1	G	0.0138
RS912768	1	C	0.0043
RS919433	2	A	0.0036
RS925018	3	G	0.013

RS925421	4	A	0.0116
RS926279	6	G	0.0036
RS9289499	3	C	0.0031
RS9291467	4	T	0.014
RS9294260	6	A	0.0147
RS929641	2	A	0.015
RS9299	17	T	0.0121
RS930295	2	A	0.0211
RS9332817	11	G	0.0382
RS934515	2	A	0.0185
RS9349239	6	A	0.0122
RS9362662	6	A	0.0112
RS9367368	6	T	0.0121
RS9370042	6	C	0.0038
RS9394312	6	C	0.0109
RS9396763	6	A	0.0089
RS9419958	10	C	0.0126
RS9426003	1	G	0.0116
RS9460306	6	T	0.0136
RS9463175	6	C	0.0108
RS946526	1	C	0.0314
RS9470086	6	A	0.0243
RS9475173	6	A	0.0108
RS9507983	13	C	0.0156
RS952159	16	G	0.0002
RS9527706	13	G	0.0115
RS9530843	13	A	0.0128
RS9538141	13	A	0.0164
RS954018	18	G	0.013
RS9540493	13	A	0.0139
RS9544915	13	T	0.014
RS9554263	13	G	0.0109
RS9571687	13	C	0.0129
RS9595908	13	T	0.0159
RS9603697	13	T	0.0141
RS9615905	22	T	0.011
RS9630985	2	C	0.0177
RS9657542	8	G	0.0048
RS9675376	18	A	0.035
RS967605	1	C	0.0192
RS9688431	6	T	0.0231
RS968972	2	A	0.0089
RS9714342	3	C	0.0151
RS972283	7	A	0.0096
RS972540	2	G	0.013
RS977540	16	A	0.014
RS9787495	10	G	0.0103
RS980329	2	C	0.0133

RS9806058	14	A	0.0164
RS9809534	3	C	0.0164
RS9814633	3	A	0.0122
RS9816226	3	T	0.0323
RS9827072	3	G	0.0114
RS9832305	3	C	0.0073
RS9838283	3	A	0.0161
RS9846123	3	C	0.0011
RS984902	2	A	0.0113
RS987237	6	G	0.0409
RS9881036	3	G	0.0035
RS9905991	17	A	0.01
RS9922708	16	T	0.0692
RS9927848	16	C	0.0122
RS9931164	16	A	0.0245
RS9931407	16	C	0.0008
RS9931967	16	T	0.0163
RS993931	7	G	0.0057
RS993954	2	T	0.0084
RS9951893	18	C	0.0115
RS9961813	18	A	0.013
RS9979651	21	G	0.0165
RS998584	6	C	0.0131
RS998732	19	A	0.0171

Πίνακας 37. SNPs που χρησιμοποιήθηκαν για τη δημιουργία GRS_{ΠΜ/ΠΙ}.

SNP	ΧΡΩΜΟΣΩΜΑ	ΑΛΛΗΛΟΜΟΡΦΟ ΚΙΝΔΥΝΟΥ	ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ ΒΗΤΑ
RS10019888:A:G	4	G	0.0208
RS10049088:C:T	3	C	0.0271
RS10070064:C:T	5	T	0.0175
RS10132280:C:A	14	C	0.0116
RS10153926:G:A	2	A	0.0143
RS10164099:T:C	18	C	0.0149
RS1017698:G:A	2	G	0.0113
RS1020731:G:A	2	A	0.0127
RS1035940:C:G	19	C	0.012
RS1045241:C:T	5	C	0.0123
RS1045411:C:T	13	C	0.0155
RS10475249:C:G	5	C	0.0134
RS10490694:G:A	2	G	0.0253
RS10490869:A:T	3	T	0.0183
RS10499013:G:A	6	G	0.0125
RS10507223:C:G	12	C	0.0134
RS10742179:A:G	11	G	0.0136
RS10745659:C:G	12	G	0.0127
RS10750786:G:T	11	G	0.0155

RS10761785:G:T	10	G	0.0147
RS10788569:T:C	10	C	0.0134
RS10827252:A:G	10	G	0.0113
RS10840349:A:G	11	G	0.0122
RS10842707:C:T	12	T	0.0266
RS10843817:A:C	12	A	0.0127
RS10851523:G:C	15	G	0.0118
RS10876528:C:A	12	A	0.0236
RS10896012:T:C	11	C	0.018
RS10919388:A:C	1	C	0.0266
RS10923724:C:T	1	T	0.024
RS10980797:A:G	9	G	0.0154
RS10991433:T:C	9	C	0.0254
RS11030108:A:G	11	A	0.0154
RS11055887:G:A	12	G	0.0133
RS11176015:C:T	12	T	0.0151
RS11187537:G:C	10	C	0.013
RS11216183:C:A	11	A	0.0226
RS1122080:G:A	5	G	0.0131
RS112266013:G:A	6	G	0.0167
RS11231084:C:G	11	G	0.0117
RS1124639:T:C	2	C	0.0113
RS1139653:A:T	16	A	0.0147
RS1142:C:T	7	T	0.0149
RS114760566:C:A	6	A	0.0674
RS1158805:C:A	18	C	0.0133
RS11589142:C:A	1	C	0.0134
RS1163627:C:A	13	A	0.0104
RS11654387:C:G	17	C	0.0161
RS11724804:G:A	4	G	0.0165
RS11747001:A:G	5	A	0.0154
RS11764879:G:A	7	G	0.0117
RS11878507:G:A	19	G	0.0119
RS11897119:T:C	2	C	0.0134
RS1190982:T:C	14	T	0.0157
RS11919522:A:G	3	G	0.0129
RS11992444:G:T	8	T	0.0185
RS12024554:C:T	1	C	0.0149
RS12042959:A:G	1	A	0.0155
RS12101393:C:G	15	C	0.014
RS12138803:C:T	1	T	0.0198
RS12140153:G:T	1	G	0.0214
RS12206094:C:T	6	C	0.0119
RS12287076:G:C	11	C	0.0192
RS12430764:G:A	13	A	0.0107
RS1243188:T:C	10	C	0.0148
RS12440605:G:A	15	A	0.0118
RS12440695:T:C	15	C	0.0103

RS12449442:G:A	17	A	0.0172
RS12459350:A:G	19	A	0.0134
RS12469667:G:A	2	G	0.013
RS12494190:G:A	3	G	0.0121
RS12495178:T:C	3	T	0.0124
RS12527712:C:T	6	T	0.0284
RS12575252:G:C	11	G	0.0154
RS12590238:C:G	14	G	0.0141
RS12593088:G:A	15	G	0.0128
RS12608504:A:G	19	A	0.0251
RS12621633:G:A	2	A	0.0538
RS12629247:G:C	3	C	0.0289
RS12631066:G:C	3	C	0.0124
RS12672425:G:T	7	T	0.0177
RS12684047:T:A	9	T	0.0185
RS12692387:T:C	2	C	0.0124
RS12774134:C:T	10	C	0.0158
RS12777288:T:C	10	C	0.0139
RS12822416:C:A	12	C	0.0237
RS12828016:G:T	12	G	0.0114
RS1294436:G:C	6	C	0.023
RS12986231:T:C	19	T	0.015
RS13028903:C:T	2	T	0.0113
RS13063979:T:G	3	G	0.0135
RS13130484:C:T	4	T	0.0147
RS13229637:T:C	7	T	0.0159
RS13255070:A:G	8	G	0.0136
RS13256367:A:C	8	A	0.0141
RS1328757:C:T	20	T	0.0114
RS13333747:T:C	16	T	0.018
RS1334576:G:A	6	G	0.0162
RS1345203:T:C	2	T	0.0187
RS13642:A:T	11	A	0.0113
RS1382894:A:T	5	A	0.0114
RS1385167:A:G	2	G	0.0224
RS140201358:C:G	11	G	0.0557
RS1406948:G:A	20	G	0.0137
RS1431659:A:G	8	A	0.0143
RS1440372:T:C	15	C	0.0137
RS1452075:C:T	3	T	0.0123
RS1458156:C:T	12	T	0.0125
RS1485741:C:T	8	T	0.0175
RS1494204:C:T	10	C	0.0106
RS15285:C:T	8	C	0.0117
RS1534696:C:A	7	C	0.0226
RS155524:G:A	3	A	0.0134
RS1563355:T:C	1	C	0.0277
RS1569135:A:G	2	A	0.0215

RS16976932:G:A	15	A	0.0186
RS17101456:A:G	10	G	0.0206
RS17109256:G:A	14	A	0.0169
RS17324331:G:C	2	C	0.012
RS17326656:G:T	2	T	0.0153
RS17437657:G:A	7	G	0.0245
RS17448885:C:G	6	C	0.011
RS17513613:T:C	19	C	0.0125
RS1757471:C:T	10	T	0.0128
RS17644283:A:G	4	A	0.0148
RS17651507:A:T	17	A	0.0187
RS17738166:G:A	5	A	0.0114
RS17773412:T:C	18	C	0.0193
RS1787013:T:C	18	C	0.0108
RS1789882:A:G	4	A	0.016
RS1800437:G:C	19	G	0.0209
RS1800978:C:G	9	C	0.0201
RS1805740:G:T	12	G	0.0135
RS1822489:A:G	5	A	0.0122
RS184960891:C:T	3	C	0.0846
RS186230002:G:A	7	G	0.043
RS188584129:G:A	11	G	0.0481
RS1894633:A:G	1	G	0.0178
RS1902066:T:C	6	C	0.0146
RS1903061:T:G	3	G	0.0263
RS1936807:C:G	6	G	0.0349
RS1974004:C:T	9	T	0.0173
RS1997833:T:C	20	C	0.0122
RS2033529:A:G	6	G	0.0153
RS2047937:C:T	16	C	0.0106
RS2061708:G:C	1	C	0.0152
RS2112347:T:G	5	T	0.015
RS211455:G:A	6	G	0.0125
RS213624:G:A	1	A	0.0118
RS2143679:A:G	6	A	0.0198
RS2161097:C:T	5	T	0.0126
RS2161228:C:T	5	T	0.0192
RS2167750:C:T	4	T	0.0199
RS2183825:T:C	9	C	0.0141
RS2195086:T:G	2	G	0.0144
RS2200155:G:A	12	G	0.0133
RS2229616:C:T	18	C	0.0616
RS2236519:G:A	20	A	0.0212
RS2276390:G:T	11	G	0.021
RS2291542:C:T	3	T	0.0168
RS2294239:A:G	22	A	0.02
RS2306589:T:C	17	T	0.016
RS2335077:A:G	1	G	0.0121

RS2357760:G:A	6	A	0.0113
RS2391168:C:A	7	A	0.026
RS2398893:A:G	9	A	0.0157
RS2419407:C:T	2	T	0.0105
RS244723:G:A	5	A	0.0148
RS2448:T:C	5	T	0.0158
RS2455848:T:C	3	T	0.0128
RS2494192:G:A	1	G	0.019
RS2503099:A:G	6	G	0.0214
RS2509967:C:G	11	G	0.0154
RS2513987:G:A	11	G	0.0138
RS2526886:G:T	14	T	0.0125
RS2595004:C:T	3	C	0.0156
RS2613505:C:T	1	T	0.0161
RS2660824:C:T	15	C	0.0113
RS2715135:T:G	7	T	0.0109
RS2725371:A:G	8	A	0.0172
RS2742690:C:A	1	A	0.0168
RS28446899:C:T	8	T	0.0362
RS28451064:G:A	21	A	0.0177
RS2894204:C:T	6	T	0.0209
RS2898885:T:C	14	C	0.0138
RS2903995:T:A	1	T	0.0122
RS2907794:G:A	10	G	0.0124
RS2925979:T:C	16	T	0.0215
RS2928140:G:C	15	C	0.0119
RS2957658:G:A	11	G	0.0125
RS3092781:C:T	20	C	0.0145
RS3121419:C:T	4	C	0.0129
RS313741:A:T	1	T	0.012
RS332105:G:A	2	G	0.0139
RS34322:T:C	12	T	0.0104
RS34699:G:T	5	G	0.0118
RS35169799:C:T	11	T	0.0373
RS35650950:A:C	19	C	0.0188
RS36061954:C:T	8	T	0.0146
RS361222:A:T	3	A	0.0134
RS36184164:T:G	6	G	0.0125
RS372321:G:A	7	A	0.0156
RS3736485:A:G	15	A	0.0118
RS3767848:G:A	1	G	0.0124
RS3786893:C:G	19	G	0.0055
RS3786897:A:G	19	G	0.0237
RS3825061:C:T	11	T	0.0142
RS3862386:G:C	11	C	0.014
RS3891424:G:A	2	G	0.0278
RS3903399:T:C	1	C	0.0149
RS39312:A:C	7	C	0.0154

RS3936510:G:T	5	T	0.0241
RS399984:C:G	2	C	0.0129
RS409125:T:A	2	T	0.0182
RS41355649:G:A	19	G	0.0314
RS4239275:T:C	17	T	0.0118
RS429358:T:C	19	T	0.0346
RS4372913:A:G	2	G	0.014
RS4395620:T:C	5	T	0.0106
RS4454042:T:C	5	T	0.0127
RS4476935:C:T	7	C	0.0108
RS455660:T:C	5	T	0.0238
RS4646342:G:A	17	G	0.013
RS4660808:C:T	1	T	0.0145
RS4671193:C:T	2	C	0.0191
RS4671789:C:T	2	C	0.0117
RS4686340:A:C	3	A	0.0123
RS4714668:C:G	6	G	0.0117
RS4727695:A:G	7	A	0.0215
RS4755720:C:T	11	C	0.0132
RS4779526:A:T	15	A	0.0132
RS4788204:G:A	16	A	0.0169
RS4851284:C:T	2	C	0.0151
RS4894803:A:G	3	A	0.0149
RS494620:G:A	6	A	0.0177
RS494752:G:C	18	G	0.0154
RS4960238:A:G	6	G	0.017
RS4964656:G:C	12	G	0.0181
RS5020792:C:A	9	A	0.013
RS536665:A:G	11	G	0.0171
RS543874:A:G	1	G	0.0203
RS55747707:G:A	7	G	0.0154
RS55920843:T:G	2	T	0.0623
RS56133301:G:A	3	G	0.0573
RS561616902:C:T	14	C	0.3929
RS564930:T:C	13	T	0.0202
RS579682:C:T	11	C	0.0133
RS591939:A:G	17	G	0.0177
RS6021889:A:G	20	A	0.0203
RS605066:C:T	6	C	0.0192
RS6130360:A:G	20	A	0.0151
RS61813324:C:T	1	T	0.0189
RS61876729:A:G	11	A	0.0214
RS61921763:G:C	12	C	0.0282
RS61986154:G:A	14	A	0.0136
RS62095889:G:A	18	G	0.0166
RS62106258:T:C	2	T	0.0434
RS62506196:A:C	8	C	0.0159
RS62565259:C:T	9	C	0.0157

RS637310:A:G	13	G	0.018
RS645040:G:T	3	T	0.0156
RS6474945:G:T	9	G	0.0101
RS6545714:G:A	2	G	0.0139
RS6548834:G:A	3	A	0.0118
RS6550597:G:A	3	A	0.0117
RS6566233:T:C	18	C	0.0128
RS6567160:T:C	18	C	0.0263
RS6604731:C:T	1	C	0.0116
RS6633:G:T	12	G	0.0168
RS664532:T:C	13	T	0.0113
RS6658424:T:A	1	T	0.0125
RS6658723:T:C	1	T	0.0145
RS66793786:T:A	3	T	0.0306
RS6688053:C:T	1	T	0.0123
RS6688233:C:T	1	T	0.0186
RS668871:C:T	6	C	0.0134
RS6694768:T:C	1	T	0.0121
RS6699397:A:G	1	G	0.0118
RS6704449:A:T	1	T	0.0089
RS672341:G:A	6	G	0.0122
RS672356:G:A	17	G	0.0132
RS6743060:C:A	2	A	0.0266
RS6749646:A:T	2	T	0.021
RS6766666:G:T	3	G	0.0149
RS6795831:A:C	3	A	0.0288
RS6800707:C:G	3	G	0.0187
RS6884773:A:G	5	A	0.0132
RS6905288:G:A	6	A	0.0327
RS6933271:T:G	6	G	0.0669
RS6942652:G:C	7	G	0.0126
RS7025089:C:A	9	C	0.0118
RS704061:T:C	12	C	0.0118
RS7070670:C:T	10	C	0.0132
RS7070749:G:A	10	A	0.0126
RS708437:G:A	10	A	0.0144
RS711869:G:A	2	G	0.0171
RS7138803:G:A	12	A	0.0125
RS71439172:G:A	2	G	0.0204
RS7183908:T:C	15	C	0.0158
RS7186893:G:T	16	G	0.0137
RS719802:T:C	11	T	0.0114
RS7198287:C:T	16	C	0.0138
RS7206608:C:G	16	G	0.0127
RS7213608:C:T	17	C	0.0171
RS7217226:T:G	17	G	0.0137
RS7222:T:C	12	T	0.0109
RS7251505:G:A	19	G	0.0335

RS72628504:A:G	3	G	0.0325
RS72957091:T:C	6	C	0.0808
RS72959041:G:A	6	A	0.126
RS7311622:C:T	12	C	0.0119
RS7312404:A:G	12	A	0.0269
RS733381:A:G	22	A	0.0122
RS7372321:T:C	3	C	0.0217
RS7395513:G:A	11	G	0.0173
RS747249:A:G	11	A	0.0111
RS747601:A:T	11	T	0.0128
RS7492628:C:G	14	G	0.0125
RS7498665:A:G	16	G	0.0168
RS7558575:C:T	2	C	0.0152
RS758598:A:G	17	A	0.0123
RS7591387:C:T	2	T	0.0179
RS7599312:G:A	2	G	0.0114
RS7647305:T:C	3	C	0.0142
RS76699125:T:C	3	T	0.032
RS76833264:G:C	8	G	0.027
RS77261529:T:A	1	T	0.0466
RS7744833:A:G	6	A	0.0125
RS7797307:G:C	7	G	0.0245
RS780159:A:G	10	G	0.0133
RS7823561:A:C	8	A	0.0159
RS789351:C:T	4	T	0.0123
RS7907173:G:A	10	G	0.0109
RS793456:G:A	3	G	0.0106
RS797486:C:A	13	A	0.0316
RS8024294:G:A	15	A	0.0177
RS8043060:G:A	15	G	0.0166
RS805768:C:T	20	T	0.0137
RS8060576:C:T	16	T	0.0161
RS8070737:G:T	17	T	0.016
RS8071778:G:C	17	G	0.016
RS8075273:C:A	17	C	0.0138
RS8079062:A:G	17	G	0.0234
RS809955:G:A	4	G	0.0155
RS8103017:C:G	19	G	0.0165
RS8141715:T:G	22	G	0.0136
RS858516:C:T	17	C	0.0119
RS861029:T:C	4	C	0.0135
RS863750:C:T	12	T	0.0259
RS885683:G:A	19	A	0.0234
RS889398:C:T	16	C	0.0171
RS901630:C:T	6	C	0.0119
RS905938:T:C	1	T	0.0126
RS910382:G:A	20	G	0.0169
RS929641:A:G	2	A	0.0127

RS9296938:A:G	6	G	0.0145
RS9302652:C:T	16	C	0.0152
RS9362083:T:A	6	T	0.0117
RS936226:C:T	15	T	0.0114
RS9369425:G:A	6	A	0.0195
RS9370243:G:T	6	T	0.0198
RS9395645:T:A	6	T	0.0202
RS946106:C:T	1	C	0.017
RS950732:C:T	10	T	0.012
RS9515201:A:C	13	C	0.0121
RS9625645:A:G	22	G	0.0406
RS9630986:G:C	2	C	0.0122
RS9644033:A:T	8	A	0.0188
RS9659380:G:A	1	G	0.0179
RS979012:T:C	20	T	0.0116
RS9792666:A:G	9	A	0.0397
RS9844972:G:C	3	C	0.0278
RS987237:A:G	6	G	0.02
RS9878908:C:T	3	C	0.0193
RS9895436:G:A	17	G	0.0105
RS9911327:G:A	17	G	0.0087
RS9919066:C:T	9	T	0.0179
RS9923544:C:T	16	T	0.0389
RS9942009:C:T	3	T	0.0126
RS9976841:G:A	21	G	0.0129
RS998732:A:G	19	A	0.0165
RS9988:C:T	17	T	0.0152

Πίνακας 38. SNPS που χρησιμοποιήθηκαν για τη δημιουργία GRS_{ΠΜ/ΠΙ-Γ}.

SNP	ΧΡΩΜΟΣΩΜΑ	ΑΛΛΗΛΟΜΟΡΦΟ ΚΙΝΔΥΝΟΥ	ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ ΒΗΤΑ
RS10019888:A:G	4	G	0.0317
RS1002473:T:G	5	T	0.0191
RS10049088:C:T	3	C	0.0284
RS1006195:G:T	11	T	0.0152
RS10101067:G:C	8	C	0.0465
RS10116353:G:T	9	G	0.0158
RS1035940:C:G	19	C	0.019
RS1045241:C:T	5	C	0.0255
RS1045411:C:T	13	C	0.0155
RS10456526:G:A	6	G	0.0267
RS10460716:T:A	21	T	0.0165
RS10462028:G:A	4	A	0.0194
RS10761785:G:T	10	G	0.0174
RS10788569:T:C	10	C	0.0182
RS10795055:A:G	10	A	0.0159
RS10808546:C:T	8	C	0.0184

RS10842707:C:T	12	T	0.0392
RS10875120:G:T	1	G	0.0201
RS10891290:T:C	11	T	0.0242
RS10919388:A:C	1	C	0.0372
RS10980797:A:G	9	G	0.0215
RS11075985:C:A	16	A	0.0329
RS11118356:C:T	1	T	0.016
RS11187537:G:C	10	C	0.0214
RS1122157:C:T	10	C	0.0196
RS113740515:G:A	12	G	0.0327
RS1139653:A:T	16	A	0.0168
RS114306866:G:A	3	G	0.042
RS114760566:C:A	6	A	0.0967
RS1152008:T:G	3	T	0.0254
RS11603150:T:C	11	T	0.02
RS11666808:T:C	19	T	0.03
RS11694173:G:A	2	A	0.0201
RS1169809:G:A	12	A	0.0157
RS11714441:C:T	3	T	0.0165
RS11727676:T:C	4	C	0.024
RS11756568:A:T	6	T	0.016
RS11760290:T:C	7	T	0.0292
RS11764879:G:A	7	G	0.0171
RS11897119:T:C	2	C	0.0185
RS1190982:T:C	14	T	0.0193
RS11919522:A:G	3	G	0.0176
RS11992444:G:T	8	T	0.0189
RS12061508:G:A	1	A	0.0179
RS12138803:C:T	1	T	0.0294
RS12310367:A:G	12	A	0.0434
RS12325866:G:A	17	G	0.0165
RS12437696:A:G	15	A	0.016
RS12449442:G:A	17	A	0.0191
RS12454712:T:C	18	T	0.0224
RS12478439:C:G	2	G	0.0199
RS1250259:T:A	2	T	0.0182
RS12686771:C:T	9	T	0.019
RS12817549:T:C	12	C	0.0162
RS12822416:C:A	12	C	0.0316
RS1289011:G:C	1	G	0.0143
RS12943131:A:G	17	G	0.0141
RS1294432:C:T	6	T	0.0246
RS12982665:C:T	19	C	0.0208
RS13092573:C:T	3	T	0.0197
RS13101828:A:G	4	A	0.0221
RS13124532:C:T	4	T	0.0225
RS13223303:T:C	7	T	0.0171
RS13256367:A:C	8	A	0.0216

RS1334576:G:A	6	G	0.0154
RS13432211:A:G	2	A	0.0171
RS1396514:C:T	17	C	0.0281
RS140201358:C:G	11	G	0.0707
RS142177774:C:G	8	G	0.0941
RS1457489:G:A	18	A	0.0289
RS151235402:C:T	20	T	0.0737
RS1534696:C:A	7	C	0.0341
RS1535179:A:G	1	G	0.0302
RS1569135:A:G	2	A	0.0213
RS16975388:C:G	16	C	0.0192
RS17036126:C:T	3	T	0.0345
RS17041868:T:C	2	C	0.0306
RS17071395:G:A	3	G	0.0285
RS17101456:A:G	10	G	0.0315
RS17145717:G:A	7	A	0.0368
RS17238775:T:G	15	G	0.027
RS17264866:C:G	1	G	0.0182
RS17437657:G:A	7	G	0.0284
RS17457629:A:T	5	A	0.016
RS1757471:C:T	10	T	0.015
RS17584626:A:T	6	A	0.0155
RS17644283:A:G	4	A	0.0147
RS1799815:G:A	19	G	0.0335
RS1800437:G:C	19	G	0.0181
RS1800978:C:G	9	C	0.0247
RS1829276:G:A	5	G	0.0179
RS1862304:C:A	3	C	0.0381
RS1894633:A:G	1	G	0.0262
RS1907218:T:C	10	T	0.0162
RS2033529:A:G	6	G	0.0154
RS20478:G:A	13	A	0.0275
RS2076586:C:T	1	C	0.017
RS2112347:T:G	5	T	0.0189
RS2124307:T:C	14	C	0.0154
RS2143679:A:G	6	A	0.0284
RS2159607:G:T	3	T	0.0236
RS2179072:C:T	1	C	0.0229
RS2193748:G:C	12	C	0.0202
RS2198562:C:G	2	G	0.0328
RS2207132:G:A	20	A	0.0505
RS2240702:A:G	19	G	0.0234
RS2294239:A:G	22	A	0.0225
RS2303975:G:A	11	G	0.0209
RS2306374:T:C	3	C	0.0214
RS2306589:T:C	17	T	0.0179
RS2335077:A:G	1	G	0.0159
RS2373078:C:T	2	T	0.0281

RS2448:T:C	5	T	0.0157
RS2455799:G:T	3	G	0.0178
RS2474714:A:G	10	A	0.0146
RS2489623:A:C	6	C	0.0492
RS250302:C:G	5	G	0.0228
RS2503099:A:G	6	G	0.0336
RS2547049:G:A	19	A	0.0155
RS2605132:A:G	17	A	0.0178
RS2645294:C:T	1	T	0.0269
RS2725371:A:G	8	A	0.0182
RS2747399:G:A	20	G	0.0233
RS2791550:T:G	1	G	0.0458
RS28445639:C:T	2	T	0.0271
RS2849030:G:A	11	G	0.024
RS2854050:G:A	6	A	0.036
RS2865505:G:A	20	G	0.0195
RS2894204:C:T	6	T	0.0235
RS2907794:G:A	10	G	0.0156
RS2925979:T:C	16	T	0.0375
RS3092781:C:T	20	C	0.0135
RS3213849:G:A	8	A	0.02
RS34000:T:C	5	T	0.0162
RS34699:G:T	5	G	0.0143
RS34980073:A:G	6	G	0.0232
RS36184164:T:G	6	G	0.0216
RS362275:C:T	4	C	0.0158
RS3749237:G:A	3	A	0.0171
RS3767846:A:G	1	A	0.02
RS3769876:T:C	2	T	0.0356
RS3786893:C:G	19	G	0.0008
RS3786897:A:G	19	G	0.023
RS3792751:C:T	5	T	0.0138
RS3803042:G:A	12	A	0.0261
RS3809924:A:G	18	A	0.0179
RS3851294:A:G	1	G	0.0316
RS3897379:A:G	1	A	0.0361
RS3909256:T:C	9	T	0.0167
RS3930017:A:G	7	G	0.0148
RS39312:A:C	7	C	0.017
RS3936510:G:T	5	T	0.0422
RS4130827:T:G	12	G	0.0198
RS4146819:C:A	16	A	0.0175
RS4346064:C:A	12	A	0.0182
RS4357716:C:T	11	T	0.0215
RS4420638:A:G	19	A	0.0325
RS4465809:G:T	2	T	0.02
RS4536164:A:C	11	A	0.0149
RS4556142:A:G	9	G	0.0223

RS4641:C:T	1	T	0.0159
RS4671193:C:T	2	C	0.022
RS4671796:A:G	2	A	0.0153
RS4705986:T:G	5	T	0.033
RS4743775:A:G	9	A	0.0175
RS474513:A:G	6	A	0.0191
RS4809604:T:G	20	G	0.0255
RS4871958:G:A	8	A	0.0164
RS4894803:A:G	3	A	0.0178
RS4929927:A:G	11	G	0.0182
RS4964656:G:C	12	G	0.0202
RS543874:A:G	1	G	0.0193
RS55747707:G:A	7	G	0.0277
RS557675:T:G	11	T	0.0141
RS55920843:T:G	2	T	0.0967
RS56133301:G:A	3	G	0.0978
RS56188432:A:G	2	A	0.1385
RS56271783:G:C	11	C	0.0759
RS579682:C:T	11	C	0.0156
RS59043281:G:A	2	G	0.0254
RS6021889:A:G	20	A	0.0213
RS605066:C:T	6	C	0.0297
RS6090040:A:C	20	A	0.0208
RS61921763:G:C	12	C	0.0391
RS62106258:T:C	2	T	0.0526
RS62271373:T:A	3	A	0.0568
RS637310:A:G	13	G	0.0206
RS645040:G:T	3	T	0.0181
RS6542479:C:G	2	C	0.0184
RS662408:C:T	6	C	0.0193
RS6633:G:T	12	G	0.0234
RS6688233:C:T	1	T	0.0252
RS6691427:G:C	1	G	0.017
RS6699397:A:G	1	G	0.0148
RS6704241:A:G	1	G	0.01
RS6719428:T:C	2	C	0.0224
RS6725549:C:A	2	A	0.0236
RS6795831:A:C	3	A	0.0443
RS682845:T:C	11	C	0.0182
RS6859752:C:T	5	T	0.0151
RS6905288:G:A	6	A	0.0497
RS7020604:A:G	9	A	0.0173
RS703984:G:C	10	G	0.0146
RS704067:G:A	12	A	0.0146
RS7102:T:C	16	C	0.0151
RS711869:G:A	2	G	0.0162
RS71439172:G:A	2	G	0.0294
RS7175346:G:A	15	A	0.0155

RS7213608:C:T	17	C	0.019
RS7221005:T:C	17	T	0.0155
RS7231852:G:A	18	G	0.0174
RS7249081:T:C	19	T	0.017
RS7251505:G:A	19	G	0.0363
RS72628504:A:G	3	G	0.0511
RS727428:T:C	17	T	0.0141
RS72959041:G:A	6	A	0.1791
RS73226103:C:G	12	C	0.0371
RS7372321:T:C	3	C	0.0405
RS7395513:G:A	11	G	0.0237
RS7402977:G:A	15	G	0.0169
RS747249:A:G	11	A	0.0151
RS7492628:C:G	14	G	0.0192
RS7498665:A:G	16	G	0.014
RS7585974:C:G	2	C	0.022
RS7607980:T:C	2	T	0.0598
RS7612999:G:A	3	A	0.021
RS76189032:C:T	17	T	0.0365
RS7637773:G:A	3	A	0.0152
RS76699125:T:C	3	T	0.0469
RS77261529:T:A	1	T	0.0524
RS7731717:T:C	5	C	0.0245
RS7736177:G:A	5	G	0.0172
RS77747822:G:A	3	G	0.0238
RS7783857:C:G	7	G	0.0239
RS7798002:G:T	7	T	0.0384
RS7919055:T:C	10	C	0.0441
RS7932891:A:G	11	A	0.0157
RS79634051:G:C	11	G	0.0465
RS797486:C:A	13	A	0.0357
RS80245809:G:A	3	G	0.0648
RS8033381:G:A	15	A	0.0157
RS8054299:C:G	16	C	0.0167
RS8054556:G:A	16	A	0.0198
RS8070723:A:G	17	G	0.0218
RS8078513:C:A	17	A	0.039
RS8079062:A:G	17	G	0.0342
RS8103017:C:G	19	G	0.0191
RS863750:C:T	12	T	0.0405
RS905938:T:C	1	T	0.0212
RS917191:G:C	7	C	0.0171
RS9296938:A:G	6	G	0.0172
RS9352872:G:C	6	G	0.0214
RS9381254:C:T	6	C	0.0244
RS9436299:C:A	1	A	0.016
RS9625645:A:G	22	G	0.0497
RS9644033:A:T	8	A	0.0334

RS9674436:A:G	16	A	0.016
RS9678859:A:G	2	A	0.0205
RS974801:A:G	4	G	0.017
RS9792666:A:G	9	A	0.0537
RS9991328:C:T	4	T	0.0331

Πίνακας 39. SNPS που χρησιμοποιήθηκαν για τη δημιουργία $GRS_{\pi M/\pi I-A}$.

SNP	ΧΡΩΜΟΣΩΜΑ	ΑΛΛΗΛΟΜΟΡΦΟ ΚΙΝΔΥΝΟΥ	ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ ΒΗΤΑ
RS1007330:C:T	20	C	0.0194
RS10132280:C:A	14	C	0.0227
RS10828247:A:G	10	G	0.0236
RS10872224:G:T	6	T	0.0196
RS10876528:C:A	12	A	0.0209
RS10993017:T:C	9	T	0.0192
RS11072384:T:C	15	C	0.0194
RS1122080:G:A	5	G	0.0197
RS11964803:G:A	6	A	0.0075
RS11992444:G:T	8	T	0.0191
RS12361415:T:G	11	T	0.0282
RS12430764:G:A	13	A	0.0175
RS12459350:A:G	19	A	0.015
RS12608504:A:G	19	A	0.0252
RS12619604:A:G	2	A	0.018
RS12684047:T:A	9	T	0.0218
RS12714415:T:C	2	T	0.0315
RS12774134:C:T	10	C	0.0283
RS12810744:C:T	12	T	0.0168
RS12868881:T:A	13	A	0.0162
RS13037010:G:A	20	G	0.0252
RS13130484:C:T	4	T	0.0199
RS1334576:G:A	6	G	0.017
RS1406948:G:A	20	G	0.0249
RS17049502:A:G	2	A	0.0238
RS17109256:G:A	14	A	0.0247
RS17448885:C:G	6	C	0.0168
RS17797975:T:C	18	T	0.0275
RS1993709:A:G	1	G	0.021
RS2057884:T:C	7	T	0.0176
RS2067087:G:C	7	G	0.018
RS2151131:C:G	9	G	0.0193
RS2183825:T:C	9	C	0.0163
RS2229616:C:T	18	C	0.072
RS2287019:C:T	19	C	0.0264
RS2301390:T:C	13	T	0.0164
RS2352974:C:T	3	T	0.0207
RS2689700:A:G	10	A	0.0217

RS2720041:C:T	12	T	0.0178
RS2734741:G:C	16	C	0.0263
RS2765539:C:T	1	T	0.0226
RS301806:C:T	1	T	0.016
RS3088050:G:A	5	A	0.0186
RS3093988:G:A	6	G	0.0245
RS34483452:C:A	5	A	0.0254
RS3786897:A:G	19	G	0.0259
RS429358:T:C	19	T	0.0315
RS455660:T:C	5	T	0.0287
RS4591326:G:C	2	G	0.0176
RS4772092:A:G	13	G	0.0164
RS4823006:A:G	22	A	0.0179
RS4902153:C:T	14	T	0.028
RS528425253:A:C	4	C	0.3981
RS543874:A:G	1	G	0.0222
RS56087321:G:C	17	G	0.0207
RS577721086:T:C	6	C	0.071
RS6265:C:T	11	C	0.0284
RS6550597:G:A	3	A	0.0196
RS663129:G:A	18	A	0.0217
RS6844659:A:T	4	A	0.0186
RS7138803:G:A	12	A	0.0165
RS71641308:C:T	1	T	0.0353
RS7166081:G:A	15	A	0.0232
RS7183908:T:C	15	C	0.0191
RS72765634:C:T	5	C	0.045
RS750332:C:T	6	T	0.0191
RS7579959:A:G	2	G	0.024
RS7649058:T:C	3	C	0.0202
RS779388:C:T	2	C	0.0178
RS797486:C:A	13	A	0.0249
RS887912:T:C	2	T	0.0203
RS889398:C:T	16	C	0.02
RS891387:T:C	18	T	0.0172
RS900399:A:G	3	A	0.0263
RS9302652:C:T	16	C	0.0197
RS946106:C:T	1	C	0.0196
RS9515201:A:C	13	C	0.0165
RS9843340:T:C	3	T	0.0224
RS987237:A:G	6	G	0.028
RS9931989:G:C	16	G	0.0219
RS9932196:G:T	16	T	0.018
RS9940128:G:A	16	A	0.0465